

یک سالی پٹ ۽ پولي تا کبند
چہ شعبہ بلوچی، زبان ۽ لہز انکانی فی کلٹی ۽ نیگ ۽

میری

مزن کارمستر: ڈاکٹر عبدالرزاق صابر
کمک کارمستر: ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ
شوکار: عبدالغفور شاد
کمک شوکار: طاہر حکیم بلوچ، محمد صادق صبا، عقیل احمد بلوچ

تاک دومی: 2015
آئی ایس ایس این: 2414-8539

شعبہ بلوچی، جامعہ تربت، کچ

شوکارى مجلس:

- (مزن کارمستر) پروفیسر ڈاکٹر عبدالرزاق صابر
وائس چانسلر یونیورسٹی آف تربت
- (کارمستر) پروفیسر ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ
پرووائس چانسلر یونیورسٹی آف تربت
- (شوکار) عبدالغفور شاد
چیئر پرسن شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت
- (کمک شوکار) طاہر حکیم بلوچ
اسسٹنٹ پروفیسر شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت
- (کمک شوکار) عقیل احمد بلوچ
لیکچرار شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت
- (کمک شوکار) محمد صادق صباہ
لیکچرار شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت
- (ممبر) ڈاکٹر صابر بدل خان
نیپلز یونیورسٹی اٹلی
- (ممبر) پروفیسر ڈاکٹر بہروز۔ ایم۔ بختیاری
یونیورسٹی آف تہران
- (ممبر) اسسٹنٹ پروفیسر عظیم شاہ بخش
یونیورسٹی آف سیستان و بلوچستان ایران
- (ممبر) پروفیسر ڈاکٹر زینت ثناء
ڈین فیکلٹی آف لیٹریچر یونیورسٹی آف بلوچستان، کوئٹہ
- (ممبر) ڈاکٹر گل حسن
پرووائس چانسلر لومزاو تھل
- (ممبر) اسسٹنٹ پروفیسر ڈاکٹر واحد بخش بودار
قائد اعظم یونیورسٹی اسلام آباد پاکستان

رد	سر حال	نہشتہ کار	تا کدیم
1-	بلوچی ء براہوئی ء لسانی سیادی	عبدالغفور شاد	4-12
2-	اکبر بارکزئی ء نہشتہ رھبند	طاہر حکیم بلوچ	13-24
3-	میر گل خان نصیر ء شاعری ء کسمانکی دروشم	رحیم بخش مہر	25-35
4-	بلوچی زبان ء سفر نامہ، بندات ء دیروئی	شرف شاد	36-49
5-	گدار ء لوٹ۔ پولکاری ء نگدی وانشت	محمد شریف میر	50-69
6-	بلوچی کلاسیکل شاعری	محمد عاصم زہیر	70-95

بلوچی و براہوئی ۽ لسانی سیادی

عبدالغفور شاد

چیمبر پرسن شعبہ بلوچی یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

Baloch & Brahui have been inhabiting the same part of the world for centuries. Both, the Baloch & Brahui, share great cultural & linguistic affinity. However, despite such close affinity, linguists consider Brahui as a Dravidian language. The Present study is a comparative study of the Balochi & Brahui language pair. This study is aimed to find out the linguistic similarities between the language pair in phonological, syntactical, morphological, semantic & grammatical terms. In the study it is also discussed that if, both the languages belong to two different language families, then what is the reason of such great similarity between the two languages.

ماں بلوچستان ۽ بلوچ، بلوچی زبان ۽ ابیدہم دگے زبانانی تہا ہبر کن انت کہ آیانی تہا یک زبانے براہوئی زبان انت کہ آہم بلوچانی یک ماتی زبان ایت۔ چوناہا براہوئی و بلوچی زبان یکے دومی ۽ چہ جتا میں زبان انت بلتے دو میں زبان بلوچانی راجی زبان انت۔ 1

بلوچی و براہوئی زبان دو میں زبان کہ بلوچستان ۽ ہبر کنگ بنت، دو میں زبانانی میانجی ۽ چا گردی، معاشی و دود و ربیدگی ربیت جوانیں وڑے ۽ است انت۔ چہ ایشی ۽ ابیدہم بلوچی و براہوئی ہبر کنوکانی میانجی ۽ تو انگریں سیاسی سیادی یے ہم برجہ انت۔ دو میں زبان کرمان ۽ کش و کر ۽ ماں میانی بلوچستان ۽ چہ سداں سال ۽ گپ جنان ۽ پیداک انت۔ 2

براہوئی زبان ۽ بابت ۽ واجہ عاقل خان مینگل و تی نبشتانکے ۽ تہا چو گشیت:
”ماں میانی بلوچستان ۽ بلوچی زبان ۽ گور و گور ۽ کرد زبان گشگ بیت کہ آرا ماں مکران، خاران، بیلو ۽

دمگال ”کردی“ گشتت و سراواں بزائ بالائی بلوچستان ء براہوئی گشتت“۔ 3

بن دپتری حساب ء بلوچی زبان آریائی زبانے زانگ بیت کہ آئی ء سیادی گوں ہندو یورپی زبان ء ایرانی شاہ ء چہ زانگ بیت۔ نوکیں ایرانی زبان کہ آریائی گوں بلوچی زبان ء سکلیں نزیکیں سیادی یے دارنت آ کردی، تالیشی، گیلایکی و ایندگہ روبرکتی گورہچانی ایرانی زبان انت۔ بلوچی زبان ء ایندگہ کلیں ہمساہگ و نزیکیں زبان آریائی زبان انت البت ء براہوئی یک انجیں زبان ایت کہ آئی ء بابت ء زبان زانت یک و تپاک نہ انت۔ کڑدے ایشی ء سیادی ء گوں اسکھتی بزائ ساکاڈل ء زوانے زانتت و کڑدے ایشی ء سیادی ء گوں جاندمی ہندوستان ء دراوڑی زبانان گوں بندنت۔ ساکا زبانی سروکی ء ڈاکٹر رابرٹ کالڈویل سن 1856 عیسوی ء کرتگ و دراوڑی ء رندا کرت۔ براہوئی زبان دراوڑی زبان ایت۔ گیشتر دراوڑی زبان ماں زرباری انڈیا ء گشگ بنت کہ آییانی تہاتامل، کننڈ، ملائیم و تگلو زبان انت کہ چاریں زبانان وتی نیشتمی ربئیت و سرکاری بستار ہم است انت۔ 4 اے ہبر ء ابید کہ بلوچی و براہوئی دو جتائیں لسانی نکال گوں سیادی کن انت و دوئیں زبانی میانجی ء یک مزنیں دوری یے است انت۔ یلئے اے دوئیں زبانی میانجی ء لسانی حساب ء سک باز نزیکی و سیادی است انت چوشکھ توارزانتی، گالزانتی، بن رہبند، جتگال و لسانی حساب ء دوئیں زبانی سکی نزیکیں سیادی ایت۔ واجہ ڈینزبرے، ایمنو و ڈاکٹر ایم ایس اندرونوف اے گپ ء مننت کہ کردگالی ء جہل ء گواپ بندی دروشم آریائی انت او دراوڑ ء زواناں نیست۔“ 5

بلوچی زبان و براہوئی زبان ء سیادی ء بابت ء اے گشگ بیت۔

1. براہوئی زبان ء بن گال چو بلوچی ء چہ انوگیں زانگ ء بچک ء جوڑ بیت۔

2. براہوئی زبان و بلوچی زبان ء کشابانی کساس یک انت۔

3. براہوئی ء انوگیں زانگ و آوکیں زانگ چو بلوچی ء وڑ انت۔

4. براہوئی زبان ء گوں اضافت ”اوک“ ء چو بلوچی زبان ء وڑ افاعل جوڑ کنت۔

5. براہوئی زبان ء چو بلوچی، فارسی و کرمنجی ء وڑانر و مادگ ء پرک و تپاوت نیست انت۔

6. براہوئی زبان ء بازیں گیشیں آب گوں بلوچی و کرمنجی ء ہمگونگ انت۔

واجہ ڈاکٹر ایم۔ اے آر بارکر ء گشگ انت کہ ”دنیا ء ہج دو انجیں زبان کہ یک کہول نہ انت

یکدگر ۽ گواپ و گالوار پچ نه گپنگت همکنس که بلوچی و کردگالی انت اے دوزوانانی سیالی اجبیں سیالی یے،
 مصدر، محاوره، اضافت، فعل، زمانگ هرچی ۽ یکدگر ۽ نکالی کنتت -6
 توارزاتی:- کشاب

بلوچی و براهوئی زبانانی کشابی رهند گوں یک دگرے سک باز همکو نگ انت۔ دوئیں زبانانی گور ۽
 کسانیں کشاب، زیر (.) زبر (:) و پیش (؛) یک وڑا است انت و مزنیں کشاب، ای، ی، و، و، و، دو کشانی
 ”هے“ و ”هسو“ انجیں وڑے ۽ است انت که گشنے زاناں دوئیں زبانانی کشابی رهند یکین انت۔ 7 براهوئی
 زبان ۽ سرجمیں کشابی رهند چه بلوچی زبان ۽ زورگ بوتگ۔ 8
 جواناب:-

بلوچی زبان و براهوئی زبان ۽ جوانابی رهند لهتیں جاهاں یک وڑنه انت۔ چوشکه بلوچی زبان ۽ روبرکتی و
 زرباری گالوار گیشتر چه تنگواتینک (Fricatives) توراں چه آجوانت (روسی: 1979)۔ براهوئی ۽ گورا
 تنگواتینگ ف، خ و غ و نالزراں ”ٹ“ است انت۔ وهدیکه دومی نیرگا بلوچی زبان ۽ روبرکتی گالوار که براهوئی
 زبان ۽ گوں نزمیکیں سیادی یے داریت آئی ۽ گورا اے تنگواتینک (Fricative) توار ارزانیاماں درآمدیں
 گلانی ہاترا کارمرزبت۔ وهدیکه زرباری بلوچی ۽ تہامدام ایشانی جاہ ۽ ”پ“ ک اہ، گ کارمرزبت۔ 9
 فاعل (کارکنوک):-

پہ فاعل ۽ جوڑ کنگا بلوچی و براهوئی دوئیں زبانانی تہا بن گال ۽ دیما ”اوک“ ۽ پدگال (Suffix) جتگ
 بیت۔

بلوچی	براهوئی
کنوک	کروک
وروک	گن اوک
پلوک	پلوک
جنوک	خلوک

ساڑا گال (Adjective) :-

ماں براہوئی زبان ءِ پھ ساڑا گال ءِ کارمرز کنگا گال ءِ دیما پد گال (Suffix) ”اُن“ جنگ بیت و بلوچی زبان ءِ بنگال ءِ دیما ”یوں“ جنگ بیت۔ بلوچی ءِ لہتیں ساڑا گال چوش انت۔ دراجیں، مزین، شوریں، کھنیں، نوکیں۔ وھدیکہ بلوچی ءِ براہوئی ءِ ساڑا گال چوش انت۔

بلن، مرگن، پالن، پی اُن، خاڑن، باسن۔ 10

بلوچی و براہوئی دوئیں زبانانی تہا پھ ساڑا گال ءِ وھدے موصوف الیہ ءِ چہ پیش کنیت اودا یک جتا ئیں

دروشمے ءِ کارمرز بیت۔ 11

بلوچی	براہوئی
مزین زہگ	بل وچھاس
نوکیں گس	پسکُن واوراس
دراجیں راہ	مرگن پھ کسر

دوئیں زبانانی تہا ساڑا گال ”مزین“ دوئیں زبان بلوچی و براہوئی ءِ ہواری ءِ کارمرز بیت۔

بلوچی	براہوئی
مزین پوز	مزین بُمس
مزین گوش	مزہ خاف
مزین دل	مزین اُسْت

کارگونگ (Verb) :-

بلوچی زبان ءِ کارگونگی رھند چوش کردی، فارسی و ایندگہ ایرانی زبانانی وڑا انت۔ بلوچی گالوارانی تہا میانی بلوچستان ءِ گالوار گوں براہوئی زبان ءِ سسک نزیکیں سیادی یے دارایت بلوچی ءِ تہا بنگال ءِ دیما ”اگ“ جنگا گوں نوکیں زمانگ جوڑ بیت چوشکھ کنگ، ورگ، جنگ۔ براہوئی زبان ءِ تہا ہم پھ رھند ءِ نوکیں زمانگ ءِ کارگونگ جوڑ بیت چوشکھ براہوئی ءِ تہا بنگال ءِ دیما پد گال (Suffix) ”انگ“ جنگ بیت و نوکیں زمانگ ءِ کارگونگ جوڑ کنگ بیت پھ درور، انگ، خلنگ، تپنگ۔

جنگال (Compound words):-

بلوچی و براہوئی زبانانی تہا جنگال جوڑ کنگ ء وڑ وپیم ہم یک وڑ انت۔
مرکب مصدرانی کردے مثال اے وڑ انت و صدانی کساس ء بنت۔ 12

براہوئی	بلوچی	براہوئی	بلوچی
پیش تمنگ	درکپگ	سرالنگ	سرگرگ
پیش اننگ	درروگ	سرمٹنگ	سردیگ
پیش تمنگ	درآیگ	سرمٹنگ	سر بوگ
گور تمنگ	گوردیگ	ہیل تمنگ	ہیل دیگ
دوخلنگ	دست جنگ	دیر منگ	آپ بیگ
چک خلنگ	چک جنگ	خورت منگ	ہورت بیگ

ہوار گال (Conjection):-

براہوئی زبان ء سرائیرانی اثر ماں بند رہند ء سرائیم گندگا کنیت۔ براہوئی زبان وتی ہوار گالاں ہم چو بلوچی، فارسی، عربی ء وڑا کارمرز کنت۔ گمان ہمیش انت کہ اے ہوار گال گیشتر چہ بلوچی زبان ء زورگ بوتنگ انت۔ چوشکہ ”مگہ“، وھدیکہ (بلوچی) وختنس کہ (براہوئی) ”تاتانگہ“، ”اگس“ ہم ہوار گال ہم کارمرز بنت۔

پہ درور:

بلوچی: تانگہ اے نیت من نہ رواں

براہوئی: تانگہ اوتانئے ای ان پارا

میٹانورک نامگال:

براہوئی زبان چو بلوچی ء وڑا میٹانورک نامگال جوڑ کنت۔ کردگالی (براہوئی) ”او“ لٹک میٹانورک ناؤن چو بلوچی ء وڑا جوڑ کنت۔ 13

میٹافورک نامگال	براهوئی	میٹافورک نامگال	بلوچی
بورو	بور	بورو	بور
چوٹو	چوٹ	چوٹو	چوٹ
موٹو	موٹ	موٹو	موٹ

ہواریں لہزیات (Common lexicon) :-

ایلفنننن (1990:440) ۽ گشگ ۽ ردا براہوئی ۽ لہزیات ۽ 20% لہز گنج چہ بلوچی ۽ زورگ بوتگ انت، وھدیکہ چہ دراوڑی ۽ 15% زورگ بوتگ۔ ایندگہ چہ ہند آریائی، فارسی اعربی زبانان چہ زورگ بوتگ چہ چریشان گیشتر چہ بلوچی ۽ راہاں براہوئی ۽ اٹگ انت۔ 14

بلوچی	براهوئی	کردی	فارسی
استار	استار	استار	ستارہ
اشاپ	اشاپ	اشاپ	شاپ
اماد	آماد	اماد	ماد
اشتر	اچ	اشتر	شتر

شمار (Numbers):-

براهوئی زبان ۽ ہنداتی سہیں شماراں چہ ابید ایندگہ درستیں شمار بلوچی زبان ۽ تہانت۔ واجہ عاقل خان مینگل ۽ گشگ ۽ ردا اے گپ ۽ درست زبان زانت منعت کہ کرد گالی ۽ اشاری گال ایرانی آریائی۔ ابید اولی سہ اشاراں کہ دراوڑی ۽ کے سیالی دارنت۔ اصل ۽ کرد گالی ۽ اولی اشاری عدد بزاں ”اسٹ“، ”ارٹ“، ”مُسٹ“، شمارا کم کارمرزبت واعداد اشارہ گوگشگ۔ 15

پہ لہز اول ۽ واستہ بلوچی ۽ ”اول“، ”اولی“ کارمرزبت اولیکو براہوئی ۽ تہا کارمرزبت، گمان ہمیش انت کہ عربی ۽ چہ فارسی ۽ بدل زرتگیں گال ایت۔

آسر:

بلوچی و براہوئی زبانانی میانجی ء اے لسانی سیادی و شریکداری ہے پیش دارنت کہ اے دوئیں زبانانی میانجی ء سکیں مہکمیں، نزکیں، جہلیں، راجدپتری، دودمانی سیادی است انت۔ چوناہا ہے گشگ بیت براہوئی زبان دراوڑی زبان ایت و بلوچی آریائی، یلئے اے رنگیں مہکم و تو انگریں لسانی سیادی کہ آ زبان زانتی ء ہر تک و پہنات ء چوشکھ، توار زانتی، گال زانتی، لبر زانتی، معنا زانتی، گرامر و بن رہند ہر تک و پہناتاں گوں جہلانکیاں و پدرائیں رنگے ء گندگ بیت ہے چیز ء درانگازی ء کنت کہ آیا اے لیکہ وتی جاہ ء چنچو دروگ و راست انت کہ براہوئی زبان دراوڑی زبان ایت؟ بلوچی زبان ء گوں اینچو نزکی براہوئی زبان ء دراوڑی لیکہ ء پلہ مرزاں چہ بازیں پسو ء طلبگار انت۔ یا ہما زبان زانتانی لیکہ ء گیشتر عکس کشی ء کنت کہ آہانی ہیال ء براہوئی زبان ء بزہ آریائی انت۔

شونداٲ:

1. سنی، لیاقت علی، بلوچی، براہوئی سیادی، بلوچستان ری ویو، ولیم نمبر xxlv، 1، 2001، بلوچستان اسٹڈی سینٹر، کوئٹہ، تاکدم: 99
2. صابر، عبدالرزاق، بلوچی براہوئی، لہزانی سیادی، ہوار: بلوچ اینڈ ڈیئر نیپرز، ردو ہند: کارینا، 2003، تاکدم: 211
3. مینگل، عاقل خان، بلوچی زبان ء آکبت، (اول)، تاکدم: 135
4. صابر، عبدالرزاق، بلوچ اینڈ ڈیئر نیپرز، تاکدم: 212
5. مینگل، عاقل خان، بلوچی زبان ء آکبت، تاکدم: 138
6. ہمیش
7. الفنبائن، 1982، تاکدم: 81
8. صابر، بلوچ اینڈ ڈیئر نیپرز، تاکدم: 214
9. ہمیش، تاکدم: 214-215
10. لیاقت سنی، بلوچستان ریو، تاکدم: 104
11. صابر، بلوچ اینڈ ڈیئر نیپرز، تاکدم: 216
12. مینگل، عاقل خان، بلوچی زبان ء آکبت، تاکدم: 141
13. ہمیش، تاکدم: 143
14. صابر، بلوچ اینڈ ڈیئر نیپرز، تاکدم: 219
15. مینگل، عاقل خان، بلوچی زبان ء آکبت، تاکدم: 143
16. لیاقت، سنی، بلوچستان ریو، تاکدم: 105

اکبر بارکزئی ء نیشتره رھبند

طاھر حکیم بلوچ

اسسٹنٹ پروفیسر ڈیپارٹمنٹ آف بلوچی

یونیورسٹی آف تربت

Abstract:

A part from a poet Akbar Barakzai is also a prose writer, Language, script and orthography are his main focus of attention. He has a different point of view regrading Balochi orthographic system in the present Arabic script. He has introduced a new writing method in his poetry collection named "Rocha kay kusht kanth" which was published in 1988. He has also written articles and forwarded suggestions regarding Balochi orthographic problems. He wants to rid Balochi of these morphophonemic symbols such as

ء، ء، and ء.

اکبر بارکزئی نہ ایو کا یک راجی ء سیاسی جھد کارے ء جھت ء زانگ ء پچا رگ بیت بلکیں آ زبان ء لبرانک ء پڑا ہم یک مزین نام ء توارے ء ہد ابد انت۔ آ بلوچی زبان ء لبرانک ء نوکیں دور ء بنداتی ء گچینی سین نیشترہ کار ء شاعر اں چہ یک ایت۔ شاعرے ء ابید آ یک ردانکارے ہم ہست انت کہ آئی ء ردانکانی بنداتی رنگ ء دروشم ماں بلوچی ء دری لبرانک ء رجانک ء اید گہ نیشترہ کانکی صورت ء گندگ ء کانت وھدیکہ آ زبان، زبان زانتی ء نیشترہ رھبند ء بابت ء ہم یک زانشتی (علمی) ء سانسی ا پروچے دارایت۔ اے بابت ء آئی ء مرچی ء چہ بیست ء ہشت سال (1988) پیش وتی کتاب ء پیشگال ء تہا نیشترہ کنگ ات کہ آئی ء بلوچی نیشترہ رھبند ء بابت ء یک کتابے ہم نیشترہ کنگ کہ اے کتاب زوت چھاپ ء شنگ بیت (1) بلے داں اے وھد ء آئی ء ہمے کتاب چھاپ ء شنگ نہ بو تگ کہ چہ ایشی ء گیشیں وڑے ء اے زانگ بہ بیت کہ آئی ء بلوچی نیشترہ رھبند ء گہتری ء ہا تراچونیں ء چے رگیں شور ء صلاح دیما آور تگ، البتہ اے درگت ء آئی ء وتی شاعری ء کتاب ”روچ ء کئے کشت کنت؟“ ء تہا وتی ہے

نہشتہ رھبند ء بابت ء لہتیں ڈلگ ڈلگیں نکتہ دیما آورتگ وتی کتاب ہم ہمے رھبند ء نہشتہ کتگ، اے نہشتانک ء تھاما آئی ء ہمے نہشتہ رھبند ء بابت ء دیما آورتگیں ڈلگ ڈلگیں گپانی چار ء تپاس ء کوشش ء کنیں۔

بلوچ زبان ء نہشتہ رھبند ء دو اہمیں جیڑہ انت کیے سیاھگ (script) ء دومی راست نہیسی (املا) (orthography) انت۔ سیاھگ ء درگت ء یک اہمیں نکتہ یے اش انت کہ پہ بلوچی ء کجام سیاھگ (رسم الخط) گہتر ء شتر تر انت عربی یا لاطینی ء رومن؟ اے درگت ء بازیں باوستے کنگ بوتگ ء دیمتر اہم چشیں باوست ء بوھگ ء گنجہش ء گمان ہست بلے اکبر بار کزئی وتی لبرانکی زند ء بنداتی روچاں عربی سیاھگ ء بدل ء لاطینی ء حق ء بوتگ:

”من 1957 ء مستونگ ء بلوچی دیوان ء (کہ بلوچی زبان ء اولی کانفرنس بوتگ) رومن ء حق ء یک جزباتی مضمونے ونگ ات بلے من نوں آجراں نہ کنان، من ورننا بوتگ اوں، منی دیما تاریخی، عمرانی، قومی، علاقائی، نفسیاتی ء ایڈگہ درائیں حالت ء جاور نہ بوتگ انت ء بس جزباتی صورت ء مضمونے پیش کتگ ات، باز ء مضمون ایرجت ء باز ء توسیپ ہم کتگ ات“ (2)

بلے وھدے آپدی روچاں اسل جاور حالان گندایت سیاسی ء جغرافیائی جاور آں چارایت تہ آئی ء ہمے لیکہ ء تہا یک بدلی یے کیت پشکا آتی ہما کوھنیں گپان ء جزباتی ء باھندی گشیت، گواچن ء حقیقت ء سر پد بوھگ ء پد پہ آئی ء اے گپ ء منگ گران ء مشکل نہ بیت کہ پرچاسید ہاشمی ء رومن ء بدل ء عربی سیاھگ گچین کتگ:

”عربی رسم الخط اے منطقہ ء یک بہرے جوڑ بوتگ، ایثی ء مستریں مثال سید ہاشمی انت کہ آئی ء لوٹگ کہ رومن ء بزورایت بلے حالت انچوش بوتگ انت کہ آ عربی ء زورگ ء مجبور بوتگ۔ آئی ء کتاب ہم عربی رسم الخط ء چھاپ بوتگ انت“ (3)

بلے اے گواچن وتی جاگہ ء، سیاھگ ء بدلی ء بابت ء اکبر بار کزئی ء اپروچ علمی ء جمہوری انت آاے رنگیں فیصلہ ء راگوں اجتماعیت، ادارہ، سیاسی ء جغرافیائی جاور حالان ہمگر نچ کنت کہ اے آئی ء اکیڈمک اپروچ ء شون ء دنت ء اے رنگیں اپروچ کہ گندگ ء کیت:

”دنی زاتی رائے ہمیش انت کہ انوگیں حالتاں عربی پہ بلوچی ء زیادہ شتر تر انت۔ من عرض کت

کہ مارومن یا لاطینی ءِ خلاف نہ ایں، اگاں انوں اکثریتے اے فیصلہ ءِ بہ کنت کہ بلوچی ءِ رسم الخط رومن بہ بیت۔ مناعتراضے نیست، منی هیال ءِ انوں اے فیصلہ چہ وھد ءِ ساری انت پر چا کہ انوں ناں دری ءِ ناں موضوعی حالت آئی ءِ واستاشر آنت‘ (4)

چشمہ عربی سیاھگ ءِ زورگ ءِ پہ بلوچی نبشہ رھبند ءِ لہتیں اہمیں اڑ ءِ جنجال ودی بیت کہ پہ منتگیں لبرانگی زبانی ءِ ایشانی گیش ءِ گیوار الٰہی آنت۔ اکبر بارکزئی ءِ ہم پہ ایشانی گیش ءِ گیوار ءِ لہتیں راہ ءِ رھبند دیما آورتگ، بوت کنت کہ بازیں مردے آئی ءِ ہمے رھبند یا لیکہ ءِ گوں پتاک مہ کنت بلے آئی ءِ گوشگ ایش انت کہ اے لہتیں شور ءِ صلاح آنت کہ آئی ءِ دیما آورتگ آنت ایشان ءِ دگر رنگے دیگ مہ بیت چشمہ مئے گوراہمک چیز ءِ رادگہ چھتے ءِ چارگ بیت پمشکا اکبر بارکزئی ءِ ترس ہم ہمیش انت:

”اے رھبند یک تجویزیت کہ من بلوچی ءِ قلم کار و شاعرانی ہر متا پیش کنگاؤں، من گوں دل ءِ سوکا چرہاں دسبندی کنان کہ ایشیا دگر رنگ و معنایے دیگ مہیت بلکہ گوں علمی نگاہ یے ءِ چارگ بہ بیت، من گوں سٹک و ایمانداریاں اے نتیجہ ہار سٹکوں کہ مے سیاھگ ءِ مشکل ہنگت نہ گشتیگ منی عرض ایش انت کہ اے بن گپ (موضوع) ءِ سراجت و تحقیق مہیت ورندا یک فیصلہ یے کنگ بہ بیت“ (5)

عربی سیاھگ ءِ یک اہمیں بلکیں مستریں جیڑھ یے عربی ءِ فارسی ءِ ہما دواز دہیں آبانی (ث، ح، خ، ذ، ط، ظ، ع، غ، ف، ق، ص، ض) انت کہ ایشان ءِ سید ہاشمی ءِ در آمدیں آبانی نام داتگ ءِ چہ بلوچی آبدان ءِ در کنگ انت کہ ایشانی نہ زورگ ءِ صورت ءِ عربی ءِ فارسی ءِ لہز ءِ گالبدانی راست ءِ چکیں نبشہ کنگ ءِ جیڑھ دیما کیت اے آبانی در کنگ ءِ بابت ءِ یک لیکہ یے اش انت کہ ایشانی کنگ ءِ فیصلہ 1955 ءِ مگسی ہاؤس ءِ دیوان ءِ کنگ بوتگ، بوت کنت کہ اے معاملہ ایجنڈا ءِ ہوار بوتگ ءِ آئی ءِ چک ءِ بحث ءِ تران کنگ بوتگ بلے ایشانی در کنگ ءِ زورگ ءِ بابت ءِ چشمیں ہچ رنگیں فیصلہ نہ بوتگ ءِ اکبر بارکزئی ءِ ہم گوشگ ہمیش انت کہ ”ہمے (دیوان ءِ گیشتریں بہر زورک عربی حرفانی کنگ ءِ پہ رازی نہ بوتگ انت“ (6) بلکیں آاے فیصلہ ءِ راسید ءِ جنء ذاتی فیصلہ یے لیکیت کہ اے فیصلہ اگاں بوتگ گڑ اسید ءِ جنء کنگ“ (7)

چہ اے گپ ءِ ہمے پڈر بیت کہ ہمے دواز دہیں آبانی در کنگ ءِ بابت ءِ ہچ وڑیں تپاکیں فیصلہ یے کنگ نہ

بوٹگ پیدشا اکبر بارکزئی ہم اے آبانی کنگ ء حق ء نہ انت۔ اے آب آئی ء چند ء نبشتہ رھبند ء شاعری ء کتاب ء کارمرز کنگ بوٹگ انت ہر جا گہ یے کہ عربی ء فارسی ء لہز ء گالہ بندے اتنگ آئی ء گوں عربی ء فارسی ء آباں نبشتہ کنگ انت۔

چہ جہل ء داتگیں چارٹ ء مالیشی ء دروراں شری ء دیست کنیں۔

دری آب	گال	تا کہیم
1. ث	ثور آشوب	169
2. ح	حانی / حَب	95-125
3. خ	خدا	89
4. ط	طلا	72
5. ع	عالم	5
6. غ	غزل / غم	90
7. ف	افریقہ	160
8. ق	نقش	158

اُپالایونیورسٹی سویڈن ء نبشتہ رھبند ء تہا ہم اے آباں ء زورگ نہ بوٹگ پیدشا اکبر بارکزئی ء ہمے نبشتہ رھبند ء بابت ء وتی نبشتہ کنگیں نبشتا کی ء اے آبانی در کنگ ء گوں تپاک نہ داشتگ:

"I am personally not in Favour of dropping any Arabic letters. I Strongly believe that we should retain them all until such time as we are in position to introduce and use a Latin script for our language. I am suggesting this for two reasons; (a) we do pronounce and use some of the Arabic sounds, (b) an overwhelming majority of our children start learning Quran and the Arabic letters long before they are enrolled in a proper school. If the Arabic letters are discarded and Arabic loan words are written in a completely different form, the children will surely get confused. still worse, it might even

hinder their learning procese."8

اکبر بارکنزی ء بلوچی نبشہ رھبند ء جیڑہ ء گیش ء گیوار ء ہاترا یک خاصیں نکتہ یے دیما آؤرتگ، آئی ء
ردا نبشہ رھبند ء جیڑہانی ٹہینگ ء ہاترا اے الٰہی انت کہ بلوچی ء کونھیں نبشہان ء وانگ ء ٹپاسگ بہ بیت کہ ہمے
کونھیں نبشہ نوکیں دور ء نبشہانی بن ہشت ء بنیاد انت:

”موتی ہرچی چھاپ بوتگیں مڈی ہست انت آہان ء شتر بچاراں، بوانیں، پرچا
مے نبشہانی اسل ہما انت کہ مے پیشیگاں ایرکتگ (انت) ... مے زانکار و عالم ہما بوتگ
انت“ (9)

بلوچی ء کونھیں نبشہ، دزبشت ء مخلوط آن ء ہمزہ ء دگہ ہمے رنگیں علامت مان نہ بوتگ، اکبر بارکنزی ء
گوشگ ایش انت کہ آئی ء ہا رھبند کہ زرتگ آند ایو کا بلوچی ء بنداتی ء کونھیں رھبند انت، بلکیں آسان ء واناک
انت ہم:

”اے رھبند کہ من زرتگ بلوچی زبان ء بنداتی رھبند ہمے بوتگ، 1937 ء ساری ہرچ
کتابی ء مینواسکر پے کہ دست کپنگ آہانی رھبند کم ء گیش ہمے بوتگ، کونھیں نویسکار مولانا
محمد عمر دین پوری، مولوی حضور بخش جتوئی، مولوی عبدالصمد ء کتاب ہمے رھبند ء بوتگ انت،
ہمے انوگاں من لہتیں کونھیں دست نویس ء نمونہ دیتگ انت کہ میر عبدالکریم میر واڑی ء آئی ء
بچ ملک دینار میر واڑی ء نویتگ انت آہم ہمے رھبند انت، من اے رھبند پیشکار زرتگ کہ
اے زیات آسان ء واناک انت، بلے بلوچی زبان ء زانوگر اگن اے رھبند ء شتر نہ زان
انت تہا لشی ء مد زور انت۔ اے یک تجویزایت“ (10)

اکبر بارکنزی ء گوں اے گپ ء تپاک کنان ء بلوچی زبان ء نامنیں زانکار عبدالصمد امیری نبشہ کنت:
”بلوچی ء کونھیں نبشہ چہ ہمزہاں ہورک اتنت انچو کہ (اگاں من ردنیاں) مولوی حضور بخش
جتوئی ء شعرانی کتاب ء مولوی عبدالصمد سر بازی ء نبشہ کہ چراہاں پیش لہتے انگریزانی عربی
رھبند ء نبشہاں پیدا و انت بلے ماں پنجاہ ء نوکیں زرمبشت ء ہمزہانی کار بیج بیت“ (11)

بلوچی ء ہستیں سیاہگ ء ہمزہ یک مزنیں اڑوکی جیڑہ ایت باز جاہ ء ہمزہ ماں آبدان ء ہوار کنگ نہ بوتگ بلے نبشتہ ء تہا دُرستاں چہ گیش کارمرز کنگ بیت۔ چٹکھ اُپسالایونیورسٹی ء نبشتہ رھبند انت اودا ہمزہ آبدان ء بہرے نہ انت بلے دُرستاں چہ گیش کارمرز کنگ بیت۔ ہمزہ ء ہمے گیشیں کارمرزی ء چہ ساری یک مزنیں اڑے پادکنگ نوں اُپسالارھبند ء تہا کارمرز کنگیں ہمزہ ء چہ رھبند پدوانگ ء گیشتر گران ء مشکل بیت، کہ ہمے اڑے بابت ء اکبر بارکنزی ء گوشگ ہم ہمیش انت کہ:

"We do not need a hamza at all. My plea is let us not complicate things. As we are employing the Arabic alphabet, it will be useful to use the Arabic spelling rules as well. It will surely make life much easier for everybody"(12)

بلوچی نبشتہ رھبند ء جیڑہ ء جنجالان ء ہک زائکار ء وتی زانت ء وانشت ء پداچارگ ء چکاسگ ء کوشش

کنگ۔ ہمے پیا اکبر بارکنزی ء وردا:

”مے (بلوچی ء) نبشتہ رھبند ء مسترین مشکل دو انت یکے عربی ء فارسی ء لفظ کہ مے زبان ء کار بندگ بنت آچے وڑا نبشتہ کنگ بہ بنت یا (دومی) نام، پنم ء کار (اسم، اسم ضمیر ء فعل) ء جتا جنیں مختلف حالت چو (چون) نبشتہ کنگ بہ بنت“ (13)

اے ہر دو میں جسٹ ہستیں نبشتہ رھبند ء تہا مزنیں ارزشتے دار انت بلکیں داں مزنیں حدی ء بلوچی نبشتہ رھبند ء جیڑہ ء جنجال ہمیشانی چپ ء چاگرد ء تر انت کہ چہ ایشی ء بازیں اڑے گڑونجی یے ودی بوتگ۔ وانوک ء نبشتہ کنوک ہر دوسر بتگ انت۔ اے اڑانی گیشینگ پدراست ء منتگلیں لبرانکی زبانی ء دیروی ء سک ہر دری انت۔ عربی ء فارسی ء لبر ء گالبندان ء ماں بلوچی ء نبشتہ کنگ ء بابت ء دولیکہ دیما آرگ بوتگ یک لیکے سیدظہور شاہ ہاشمی نیگ انت کہ آئی ء ہمے زبانی لبر ء گال بلوچی ء جنبد ء آباں گوں نبشتہ کنگ ء صلاح دامتگ وھدیکہ دومی لیکہ ء زائکار ہما انت کہ آہمے آباں ء زورگ ء حق ء انت کہ ایشانی زورگ ء عربی ء فارسی ء لبر ء گالبند گوں ہمے آباں نبشتہ کنگ بنت ء دگہ اڑے پشت نہ کپ ایت۔ بلے داں اے وھد ء یک تپاکیں وڑی ء اے جیڑہ گیشینگ نہ بوتگ ء اکبر بارکنزی وتی رھبند ء تہا عربی ء فارسی ء لبران ء گوں ہمے زبانی آباں نبشتہ کنت۔ چٹکھ ایشی ء درور برز ء دینگ بوتگ ات۔

ہمے پیا بلوچی ء ہستیں نبشتہ رھبند ء یک چیزہ یے نامگال (Noun) پنامگال (Pronoun) ء کارگال (Verb) ء نبشتہ کنگ ء وڑ ء پیم انت کہ اے ہم نہ گیشنگ۔ اکبر بارکزئی ء جند ء گورانا مگال ء اسل دروشم بدل کنگ بیت البتہ اے درگت ء حاجی عبدالقیوم بلوچ ء یک صلا حے داتگ کہ اگاں اے صلاح ء نیمرگا گوں سنجیدگی ء دلگوش گورکنگ بہ بیت تہ انچو کہ بارکزئی گشیت نامگال، پنامگال ء کارگال ء نبشتہ ء وڑ ء پیم شتریں وڑی ء گیش انت کن انت۔

حاجی عبدالقیوم ء لیکہ ء ردا نامگال گوں همزہ زبر (ء) نبشتہ کنگ بہ بیت پنامگال، کارگال گوں الف ء نبشتہ

کنگ بہ بنت:

’’ (ء) کا صحیح استعمال اسم (نامگال) کی مختلف حالتوں کے اظہار کے لیے (Case

Ending) کے طور پر ہے مثلاً اسم کی حالت مفعولی اکبر ء توارکن، اکبر کو بلاؤ (کو) اکبر ء

بگوش کیت، اکبر سے کہو، کہو آ جاؤ (سے) بان ء لک کپ، کوٹی پر چڑھ (پر) (ء) کو اسم ضمیر اور

صرف جار کے پیچھے جوڑنا صریح غلطی ہے (ء) خود ایک صرف (ٹپ) ہے‘ (14)

وہد یکہ اکبر بارکزئی ء جند ء رھبند ء تہا نامگال ء دروشم سک بے لوم ء بے وڑ انت انچو کہ سید رھبند ء اُپالا

یونیورسٹی رھبند ء تہا همزہ ء کارمرزی سک باز انت ہمے پیا اکبر بارکزئی ء رھبند ء تہا الف ء کارمرزی سک گیش

انت۔ آھک نامگال ء را گوں الف ء نبشتہ کنت چشکہ روچا۔ ڈیھا۔ آسمانا۔ احمد۔ اکبرا۔ دوستیا۔‘ (15)

باند انت کہ نامگال، کارگال ء پنامگال ء گو ما الف ء همزہ ء نبشتہ کنگ ء وڑ ء پیم گیشنگ بہ بنت، اگاں

حاجی عبدالقیوم ء سوج دانگیں رھبند ء ردا ایو کا نامگال گوں همزہ زبر ء (ء) نبشتہ کنگ بہ بیت چشکہ ڈیھ ء، کراچی ء،

آسمان ء، ء پنامگال ء کارگال گوں الف ء نبشتہ کنگ بہ بنت چوہنکہ:

بالاچ کراچی ء روگا انت۔ (روگ ء)

چا کرنان ورگا انت۔ (ورگ ء)

ہمے پیا پنامگال، منا، آریا، ترا، شمارا، کہ چہ ایشی ء پے وانوک ء نبشتہ کنوک ہردو کاں یک چکسئی ء گیشنگیں

رھبندے دیما کیت۔ اے رنگ ء لبز، گال ء نامانی وانگ گیشتر وانا ک Readable بیت۔ باند انت کہ اے نکتہ

گیشنگ بہ بیت کہ الف کجا کارمرز بہ بیت ء همزہ زبر (ء) کجا۔ دانکہ اے اڑ گیشنگ نہ بیت اے سرتنگی برجاہ مانیت۔

نامگال، پنامگال ء کارگال ء نبشتہ ء رھبند مچک، راست ء آسان بوت نہ کنت۔

ہمے پینا اکبر بارکزئی ء کی ء نشان ء ہاترا ’ی ء یے‘ کار بستگ انت چٹکھ کتابے، بزاں یک کتابے، کدہ یے بزاں یک کدہ یے، سر مچارے بزاں یک سر مچارے‘ (16) سید ء ہم پہ کی ء ہمے نشان کار بستگ انت کہ داں یک حدی ء رواج ہم گپتگ انت، بلے اکبر بارکزئی پہ اصناف (Genative) ء ’ے‘ ء نشان ء کار مرز کنت چوشکھ اکبر ء کتاب ناگمان ء لوگ یا ناگمانے لوگ، پدادومی نیمگاھے یکیں نشان ء را پہ واحد حاضر ء ہم کار مرز کنت چٹکھ روے، آتکے، توشتے‘ (17) وھدیکہ ہستیں نبشتہ رھبند ء تہا پہ اصناف ء همزہ زیر (ء) ء نشان یک رواج گپتگیں نشان ایت ء ایشی ء دُرستان چہ ساری 1953 ء سر چٹگ ء پدا 1955 ء گمسی ہاؤس ء دیوان ء ہم منگ بوتگ۔

چوناھا اکبر بارکزئی بندراتی روجاں وت ہم پہ اصناف ء همزہ زیر (ء) ء نشان ء پلہ مرز گندگ ء کیت آ مینگل خان مری ء قلمی نام ء وتی نبشتہ کتگیں یک نبشتا کی ء بلوچی زبان ء ورنائیں نبشتہ کاران ء اصناف ء (ے) ء اصل رھبند ء نبشتہ کنگ ء وڑ ء پیناں سوچ دیان ء نبشتہ کنت:

’ء پہ اصناف ء کیت چوکہ صدیق ء زمانہ، گوادر ء تیاب، گل خان ء شعر، صدیقے زمانہ،

گوادرے تیاب، گل خانے شعر نیسگ ردانت‘ (18)

بلے وھدے 1988 ء اکبر بارکزئی ء شاعری ء کتاب روجا کئے کشت کنت؟ چھاپ ء شنگ بیت تہ ہمے کتاب ء نبشتہ رھبند ء پہ اصناف ء ’ے یا‘ ء نشان کار مرز کنگ بیت وھدیکہ اے نشانانی زورگ ء کار مرز کنگ ء بابت ء ہچ وڑیں لسانی دلیل ء جوازے دیما آرگ نہ بیت، بلکیں وتی ہمے نبشتہ رھبند ء را آسان ء کوھن تریں رھبند گوشت:

’اے کتاب ء تہا نبشتہ ء رھبند بزاں سیاھگ بدل انت من نوکیں رھبندے کار بستگ

ایشیانوک شنگ بندر راست ہم نہ انت اے ہمے کوھن تر و آسان تریں رھبند انت، همزہ زیر (ء) ہمزہ زیر (ء) ہمزہ پیش (ء) وھمزہ پیش (ء) وایشانی ہمراہیا دوز بر (ء) ہمزہ دوزیر (ء) وھمزہ دو پیش (ء) ء نیسگ چہ گوشتیں چل ء پنجاہ سالان پتگ بوتگ، چہ ایشیائے نبشتہ رھبند کم وگیش ہما بوتگ

کہ اے کتاب ء تہامن کار بستگ۔‘ (19)

اکبر بارکزئی ء و تی نبشته رھبند ء بابت ء دوگپت دیما آورتگ کیلے بلوچی ء کوھن ء دومی آسان تریں رھبند ، ادا اے جسٹ دیما کیت کہ اگاں اے آسان تریں رھبند انت گڑا اینچوسال ء گوڑگ ء چپدھم اے رھبند پرچا زورگ نہ بوتگ یا ایشی ء پرچاروان گپت نہ کتگ؟ اگاں اے آسانیں رھبند انت گڑا پرچا ایشی ء بدل ء یک گران ء مشکلیں رھبند ء زورگ بوھگ ء انت ۔ اے جسٹ ء پتو اے ہم بوت کنت کہ ایشی ء تھا الم ء چیزے عیب یا نزوری بوت کن انت کہ آھے رھبند ء دیم ء اڑ اندانت ۔

وھدیکہ اکبر بارکزئی ء جنڈ ء کتاب وت کیلے رھبند ء نہ انت بلکیں کیلے کتاب دونبشته رھبند ء انت یک رھبند ء آئی ء و تی جنڈیک گ انت ء دومی پروفیسر عبداللہ جان جمال دینی ء نبشته کتگیں چل ء نہہ تاکدیمی دو پیشگال انت کہھے دوئیں پیشگالانی تھا پروفیسر عبداللہ جان جمال دینی ء بارکزئی ء رھبند ء چپ پہ اصناف ء (ئے) ء بدل ء (ء) ء نامگالان ء گوں (الف) ء نبشته کنگ ء بدل ء همزہ زبر (ء) نبشته کنگ ۔ھے رنگ ء آئی ء اکبر بارکزئی ء یک شعرے ”بے مٹیں بہار“ بقول پروفیسر جمال دینی کہ اے شعرا و لی رندا ماھتا ک بلوچی کراچی ء اپریل / مئی 1958 ء تاک ء چھاپ بوتگ اکبر ء شعرانی تھا ہوار نہ انت چھمودا شوھا ز کتگ ء و تی پیشگال ء تاکدیم 11-12 ء داتگ کہ اے شعرا اکبر ء جنڈ ء رھبند ء بدل ء ہما نبشته رھبند ء انت کہ آئی ء رابارکزئی ء و تی پیشگال ء تھا گران ء مشکلیں رھبند ء گشتگ ۔

اکبر بارکزئی ء پہ جوڑینوک گرنچ گال (Conjunction) ء ”و“ ء حرف کارمرز کتگ ء ایشی ء زورگ ء اے جوازے داتگ کہ بلوچاں چقدیم ءھے حرف نبشتگ مئے کش ء گور ء درتیں زبان ایشی ء کار بند انت ، دومی دلیل ءھے دنت کہ 1955 ء مگسی ہاؤس ء دیوان ء همزہ پیش (ء) ء بدل ء سادیں ”و“ کارمرز کتگ ء فیصلہ بوتگ ((20 چوناھا ”و“ بلوچی ء یک جتا ئیں توری ء ”و“ اے زگیں کارمرزی فارسی رھبند انت ، پیدشکا ایشی ء بدل ء همزہ پیش ء ء زورگ ء پشت ءھے دلیل دیگ بوتگ کہ بلوچی ء راچہ فارسی ء عربی ء رھبند ء بدل ء پہ آئی ء و تی جنڈ ء یک جتا ئیں نبشته رھبند ء دیما آرگ بہ بیت ء بلوچی و تیھے نبشته رھبند ء وسیلہ ء زانگ ء پچارگ بہ بیت ۔ اکبر بارکزئی ”و“ ء چو فارسی زبان ء رھبند ء وڑا کارمرز کنتھے پیما عبداللہ جان جمال دینی ءھے و تی پیشگال ء شعر ء تھا همزہ پیش ء بدل ء ”و“ کارمرز کتگ ۔ کہھے یکیں ہم گوگی ء ابیدرگہ مچ وڑیں ہم گوگی گندگ ء نیت ۔ ہستیں نبشته رھبند ء یک جیڑہ یے پہ واحد غائب ء کارمرز بوھوکیں نشان بیگ انت کہ سید ء پہ ایشی ء دوگال یکجاہ کتگ ء یک

نشانے جوڑکنگ۔ چشکہ ”ی“ اے گندگ ء وواناک انت بلے پہ نبشٹہ ء سک گران ء مشکل انت، اکبر بارکزئی ء پہ ہمیشی ء ”ی“ یا ”ئی“ ء علامت زرتگ وهدیکہ بلوچی زبان ء یک دگہ زانکارے غلام فاروق بلوچ ہم پہ واحد غائب ء ہمے نشان ”ئی“ ء زورگ ء صلاح ء دنت کہ آگوں بارکزئی ء ”ئی“ ء تپاک گندگ ء کیت وهدیکہ حاجی عبدالقیوم بلوچ ء پہ ایشی ء ”یے“ ء نشان ء زورگ ء صلاح داتگ۔

آسر:

اکبر بارکزئی ہستیں سیاسی ء جغرافیائی جاو حال ء رداپہ بلوچی ء عربی سیاہگ ء راشتر ترکیبیت، ہمے پیا آ عربی ء فارسی ء آبان ء چہ آبدان ء درکنگ ء پلہ مرزنہ انت، آبلوچی ء کوهنیں نبشٹہ آنی نبشٹہ رھبند ء رابلوچی ء آسان تریں رھبند لیکیت ء ہستیں نبشٹہ رھبند ء گیش ء گیوار ء ہمے پزدر ء چارگ ء چکاسگ ء آلمی زانت۔

سیاہگ ء بدلی ء بابت ء آئی ء اپروچ جمہوری ء اکیدک انت، آایشی ء بدلی ء فیصلہ ء را ذاتی ء انفرادی بنیاداں گیش ء گیوارکنگ ء بدل ء ادارہ بانی ء چچکائی صورت ء ٹھینگ ء لوٹوک انت۔

بارکزئی ء نبشٹہ رھبند ء سے ہمیں نکتہ انت آپہ اصناف ء ہمزہ زیر ء (ء) بدل ء ”ے“ یا ”ے“ نامگال ء راگوں ہمزہ زبر (ء) بدل ء ”الف“ ء ء یہ جوڑینوک ء ہمزہ پیش ”ء“ ء بدل ء ”ؤ“ ء حرف ء کارمرزکنت کہ ہمے ہر سبب نکتہ بانی سوب ء آئی ء نبشٹہ رھبند یک جتا میں رھبندے زانگ بیت۔ اے رھبند ء مسترین ٹری ایش انت کہ ایشی ء را MorphoPhonemic symbols مان نیست بلے ایشی ء نزوری ایش انت کہ ایشی ء بازیں تک ء پہناتے انگت ء گیشینگ نہ بوتگ انت۔

شوندا ت:

1. بارکزئی، اکبر، کتاب ۽ نیشته ۽ رھبند (پیشگال ھوار) روچا کئے کشت کنت، کراچی، آزات جمالدینی اکیڈمی، 1988، تاکدیم، 62
2. عبید شاد، رحیم بخش آزاد، نیادے گوں اکبر بارکزئی ۽، (ھوار) نیادے بہارگاہ، ردۂ بند، اے آرداد، کچھ، استین، شنگار، 2013، تاکدیم، 93
3. ھمیش، تاکدیم، 87
4. ھمیش، تاکدیم، 88
5. بارکزئی، اکبر، روچا کئے کشت کنت، تاکدیم، 62
6. عبید شاد، رحیم بخش آزاد، نیادے بہارگاہ، تاکدیم، 91
7. ھمیش، تاکدیم، 91

Barakzai, Akbar, Balochi writing system, Quetta, monthly Balochi, April, 2015, P1 8.

9. عبید شاد، رحیم بخش آزاد، نیادے بہارگاہ، تاکدیم، 88
10. غلام فاروق بلوچ، نیادے گوں اکبر بارکزئی ۽، (ھوار) نیادے بہارگاہ، (2) ردۂ بند، اے آرداد، کچھ، استین، شنگار، 2016، تاکدیم، 105
11. امیری، عبدالصمد، بلوچی زبان ۽ مشکلات (ھوار) بلوچی زبان ۽ آکبت، دومی جلد، ردۂ بند، صبادشتیاری، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ، 1988، تاکدیم، 89
12. Barakzai, Akbar, Balochi writing system, Monthly Balochi, P,4
13. بارکزئی، اکبر، مئے نیشته رھبند، (ھوار) بلوچی زبان ۽ آکبت، جلد دو، ردۂ بند، صبادشتیاری، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابجاہ، 1998، تاکدیم، 176
14. عبدالقیوم بلوچ، حاجی، بلوچی بومیا، کونڈ، بلوچی اکیڈمی، 2013، تاکدیم، 28
15. بارکزئی، اکبر، روچا کئے کشت کنت، تاکدیم، 62

16. ہمیشہ، تاکدیم، 62
17. ہمیشہ، تاکدیم، 62
18. مری، مینگل خان، بلوچی ۽ سیاہگ ء مئے قلدکار، (ھوار) بلوچی زبان ۽ آکبت، (جلد دو) تاکدیم، 234
19. بارکزئی، اکبر، روچا کئے کشت کنت، تاکدیم، 61
20. بارکزئی، اکبر، مئے نیشینہ ۽ رھبند، (ھوار) بلوچی زبان ۽ آکبت (جلد دو)، تاکدیم، 180

میر گل خان نصیر ء شاعری ء کسمانکی دروشم

رحیم بخش مہر۔ چیئر پرسن، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کونٹہ
ڈاکٹر گل حسن۔ پرووائس چانسلر، لسبیلہ یونیورسٹی، اوٹھل
حامد علی بلوچ۔ اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کونٹہ
نسرین گل۔ اسسٹنٹ پروفیسر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کونٹہ

Abstract:

Mir Gull Khan Naseer is very famous for his revolutionary poetry . He belongs to the modren era of the balochi poetry. Gulbang is the first balochi poetry collection written by Naseer and published in 1951. Naseer had written Dastonk, Charbnd and Lachah. Naseer is also famous for his dramatic style of poetry. this paper illustrat the dramatic style of his poerty.

گوئڈگری:

مزنیں شاعرانی شاعری جتائیں رنگ ء داب ء چارگ ء تپاسگ بوت کنت۔ میر گل خان نصیر ء شاعری اول مزن پہنات انت، آئی ء شاعری از می ء ہنگی ہر د صورت ء مزن پہنات انت۔ اے پٹ وپولی نبشتانک ء اندر ء میر گل خان نصیر ء شاعری ء کسمانکی دروشم دیما آرگ ء جہد کنگ بیتگ۔ از می تپاس ء زانگ بیت کہ گل خان نصیر ء شاعری ء اے پہنات باز محکم انت۔

گچینی لبز:

تہی جزبہ، تہمیات، ڈرامائی عناصر، کسمانکی دروشم، شعر امبار، المیہ، طربیہ، ساچشتی مڈی، پچ ء جزئیات، ہیبتی تجربت، زیل ء بام، جزبات نگاری۔

شاعری یک انجیں از مے کہ انسان ء مدامی وتی فکر ء خیال، جزبگ ء مارشت ء دری جاور ء جیڑ ہانی درشانی ء پھ چرائشی ء ساچشتی رنگ ء کارگپنگ۔ شاعری ء تہا یک نیگے انسانی تاریخ ء آئی ربیدگ ء درشانی دروشم گندگ ء کیت تہ دومی نیگ ء انسان ء تہی جزبہ ء واہش، کہت ء ارمان، وشی ء شادہی ء عکس ہم درائی

دینت۔ شاعرانہ ہے شعری ازم ء اندر ء اول نوک نوکیں تہمیات ء تجربت کرتگ، انسانی درشان ء دگہ ازمی تہر ء بہراناں شعری گوناپ دا تگ۔ انسانی درشان ء اہمیں تہرے کسمانک انت کہ رداکی ء شعری گوناپ ء بیان کنگ بیت۔ شاعری ء اندر ء ڈرامائی عناصر آئی روایت کساس توامیں مزینیں زبانانی تہا گندگ کیت۔ عربی، ہندی، انگریزی، فارسی ء یورپین زبانانی تہا منظوم دروشم ء کسمانک نویسی ء روایت محکمیں صورتے ء دیرونی کرتگ۔

بلوچی شاعری ء کسمانکی دروشم ء تپاس ء زانگ بیت کہ بلوچی گیدی ء اہدی شاعری ء ہم کسمانکی شاعری ء روایت است بوتگ، اہدی شاعری ء چوشیں بازیں جوانی ء خاصیت است انت کہ حدے ء اسٹج ء پے سیت مند بیت بنت۔ بلوچی کہنیں لہز انک ء ردا نک ء روایت چو محکم نہ انت، بلکہیں اے مڈی سرجم ء شعری دروشم ء انت۔ اے شعرانی وانگ ء زانگ بیت کہ بلوچی شعر پالچے ء اندر ء ڈرامہ ء کلکیں سیت است ء موجود انت۔ پے کسمانک ء ہژدری ایں چیز، کسہ، کارست، گپت، مکالمہ، ندرگ کشی، و ہد ء بارگ، المیہ، طر بیہ انت، بلوچی اہدی شاعری ء ہمک شعر گشتے یک حاصیں کسہ ء واقعے ء پڑدر ء نویسگ بوتگ انت۔ ۱

بلوچی نوکیں شاعری ء سفرگوں میر گل خان نصیر ء بنا ء بیت۔ بلوچی ء نوکیں شعری کالب، تہر ء بہیت، نوکیں شعری تکنیک ء نوکیں سر حال ء بنگپانی رواج دیوک ء دیما بروک میر نصیر انت۔ آئی شاعری ازم ء بنگپ ہر دوسر شون ء باج بری مقامے ء واہند انت، آئی یک بنگپے نوکیں شعری تہر ء دروشم بلوچی نوکیں شاعری ء رواج داننت تہ دومی نیمگ ء آئی ء وتی کلاسیکل ء گیدی شعری روایتان ء گوں نوکیں عہد ء زمانگ ء لوٹ ء گزرانی رد ء دیما آورت۔ آئی شعری ازم ء جوانیں نمونگ آئی کسمانکی رنگ ء نوشتگیں لچے انت کہ آئی ء جتا میں سر حال ء بنگپانی ردا نوشتگ انت۔ آئی چوشیں بازیں شعر استنت کہ داستانی رنگ ء انت کہ آئی ء اہدی شعری روایت ء رد ء ماں بیانیہ رنگ ء نوشتگ انت ء دگہ بازیں انچیں لچے آئی شعر امبار ء دست کپیت کہ راجی تاریخ ء بہر انت ء کسمانکی رنگ ء منظوم صورت ء شاعری ء قالب ء پیش کنگ بوتگ انت۔ دگہ چندے لچے آئی ء جند ء ہیالی ساچست انت، بزاں کسہ، کردار، خیال ء ندرگ آئی وتی ساچستی ذہن ء پیداوار انت کہ اثنانی تہا ’دز ء شوانگ‘، ’بلک‘، ’شاعر ء حد‘، ’داری‘، ’بے علمیں جنک‘، ’ہپت ہیگل‘ ء چندے بھر، حمل جیہند، داستان دو ستین و شیرین، ء دگہ شعر ہوار انت کہ میر نصیر ء نوکیں بلوچی شاعری ء کسمانکی شاعری ء جوانیں تہمیات ء تجربت انت۔

میر نصیرؔ اہمیں سا چشتی مڈی یے دوستین و شیرینؔ ء داستان انت۔ اے داستان بلوچ راجی تاریخ ء گوں
سیادی داریت کہ کسمانگی رنگ ء منظوم کنگ بوتگ۔ اے داستان ہپت درانی تہا بہر انت۔ اولی بیان ء آئی ء اے
تو امیں داستان ء تاریخی پڑ در گوں گونڈگری ء وتی تو امیں بیچ ء جونیات آں سرجم ء برجمیں رنگے ء دیما
آورتگ۔ چوشکہ دوستین و شیرین ء ہند ء جاہ، خاندانی پڑ در، سیادی آنی پچار، چوشکہ زانگ بیت کہ دوستین سحاک ء بیچ
بیٹگ ء چہ لاشاری ٹک ء سیادی یے بیٹگ ء شیرین لال خان ء جنک ات ء ضلع قلات ء یک ہندے نرمک کہ
جونگا ہوکوہ ء لمب ء آبادات۔ اشی ہمرائی ء زمانگ ء چاگردی، ربیدگی، مالی ء سیاسی جاوران ء تاریخی راستی ء بنیات
ء پدرا کنگ ء دیما آرگ بوتگ انت۔ گوں مگولاں جنگ ء داوائی ء احوال اوں اولی بیان ء دیم ء اہتگ۔ اے سرجمیں
شعر پابند لچہ ء دروشم ء ڈرامینک تکنیک ء نویسگ بوتگ، اشی ء اندر ء چہ کسمانگی عناصر آں کارگرگ بوتگ۔ چوشکہ اشی
ء اندر ء کسہ، کارست، گپت (مکالمہ) ٹریجڈی، و ہد ء باریک دراہ موجود انت۔ دروشی یا ہیبتی تجربت ء است بوتگ
شاعر ء تخیر پسندیں تب ء مزاج ء دس ء دت۔ شعر ء بنات بیانے ء رنگ ء چوائے وڑ ء بیت۔

بیات منی بیل ء یلاں
کہنیں حکایتے کنناں
چو گوشتہ پیشی مردماں
زاننگ ء پیریں سراں
دور ء زمان ء باری ء
مئے پیڑیاں چہ ساری ء
پھلیں ڈیہہ ء شات کاگیں
شات کاگ ء دُردانگیں
آباد اتنت رند ء بھان
ہیرانی تراسیں کڑگاں
کاڑ ء خمار چمیں گلاں
ہیر دروشمیں آہو پراں

شرنگ چوہوریں گواڑکاں
 شیشا رقد ء گومزی میاں
 ورنہ چوسول ء رستگیاں
 چاڑگگ ء سرین بستگیاں
 تاجیننتت بوراں بارگیاں
 ماں وشمناہیں جگہاں
 پراہ ء گیاہیں ملپداں
 تنک ء دراجیں کوچگاں
 سیل ء سوادان ء کت انت
 سکت ء شکارانی شت انت
 گور ء گرانڈان ء جت انت
 سبجی ماں نیراں پکت انت-۲

کسہ ء تاریخی پڑدرء گیشوار ء پداود ء مالی ء چاگردی جاوراں چوش پہ ہنرکاری دیما کاریت:

پیش دارانتت من ددماں
 میگڑھ ماں سکیں کچراں
 شمش ء کہور، کاہاں دراں
 بڑگل چہ درہنی گواڑگاں
 سیرلاپ انتت سیرات جہان
 بسیارت شیرگول روگناں
 گندیم انت ء بے کچ جواں
 سرسبز آباد ات دیار
 گلانی میراث ات ہوار

مرد بہر انتت رتجیں ڈگار
 میناب ء شجوبہ ملگزار
 نے تاج ات ء نئے تاجدار
 نہیں بنگ ات نے واجہ کار
 نے حاکم ات نے سرسوار
 نے ظلم ء زور ء پیرہ دار
 نے میرات ء نئے بڑہ کار
 گل برات انتت وار ء امیر
 و تسیاد انتت ورنا ء پیر
 براس ات براس ء دستگیر
 براسے مزات برات ء شیر
 پرچی بلوچی دپترات
 گوں کنوں دست و سرات
 آزات شات ء ننگرات
 مردانی ہرگپ باورات
 دروگ بڑ، چگل حاک پہ سرات
 ننگ ء بلوچ بے درورات۔ ۳۔

ماں داستان ء دومی بیان ء دو ستین ء ساگلبندی انت، دھول ء داممہ ء شاتکامی انت کہ انا گہہ گول آنی
 آہگ ء حال بیت۔ شاتکامی ء منظر بدل بیت، جنگ ء چن ء لالچ۔ نی بدل بوتگیں جاورانی رد ء زبان ء پیام ء
 ہمارنگ ء کارمرزی۔ جنگ ء اہوال سرجمیں رنگے ء دیما آرگ بیتگ انت۔ دو ستین ء ساگلبندی ء دھول ء دہامہ ء
 شاتکامی ء ندرگ ء بگندرات کہ چتوردیما آرگ بوتگ۔

شپ روشنا انت چار دہی

دھول دریاگ ء انت شادہی
 سر ناچلے کانت لٹی
 نزیک ء دور بوتنت سئی
 دوستین ء سانگ انت بیگی
 میش کشنگ انت صد دہی
 آرت درشنگ انت دہ گوالہی
 برنج انت ، روگن پیتی
 سچ ، شکر، شیر ء دپی
 مرد ء جنین انت مچ جہی
 ورناکسان ذات ء دپی
 چاپ ء چل انت ہم کوگی
 گردنت ٹینگ دھتکاربیت
 دوستین ء سانگ ء جاربیت
 شیرین یل ء دشاربیت
 دیوان پہ مجلس تیاربیت - ۳ -

میر گل خان نصیر ء داستان ء بیان ء میان ء ہر ہما ہند ء کہ خاصیں واقعہ ء ایونٹ ے ودی بوتگ تہ جاورانی
 رد ء باز بر ء چہ کارستانی زبانی یا گڑا پہلوان ء گا زبانی زبانی شعری دروشم ء بیان کرتگ انت ء داستان ء اندر ء بیان
 بیوکیں ہمک شعر گوں جتا نیں سنگ ء پارسنگ ، جتا نیں فارم ء تکنیک ء جتا نیں شعری گوناپ ء دیما آورتگ انت ۔
 دوستین ء سانگ ء منظر شاکامی نیگ انت ، تہ اود ء دھول ء داممہ ء شاکامی ء منظر ء ندرگ گوں ہے
 وڑیں لہز ء بیان ، زمیل ء زیل ء بامانی زبانیں دروشم گران ء دیما ہتگ انت ۔ تزجج بند دروشم ء بنشتگیں اے شعراء
 پہلوان ء گا زبانی آنی زبانی گوش دار ات ۔ کہ وطن دوستی ء سچ ہالی ء نمونگ انت ۔
 محبیں صحرا ء کوہستان

گیاہیں کوچک ء میدان
 زر ء لوت ء پچیں دامن
 تئی پرائیں گور ء تالان
 توئے مئے ساہ توئے جان
 وطن ماتیں بلوچستان
 تئی نام ء پہ ندی ہاں
 وطن لج ء میارانی
 مزن نامیں مزارانی
 وقاہیں شیرشکارانی
 لو ء چوٹیں کٹارانی
 تئی خدمت سر ء چماں
 وطن ماتیں بلوچستان
 تئی نام ء پہ ندی ہاں۔ ۴

جتانیں چاڑ ء کیفیتانی بیان ء پہ جتانیں زبان ء بیان ء کارمرزی، تگ بزاں شعری بحر آئی گچین ء ہم آئی
 از می کتہ کاری ء سماکیت۔ کسہ ء اندر ء آئی ء ہمک سچویشن ء رد ء شعری بحر بدل کرتگ انت ء اے بدلی ء بہر ء
 بانگ ہم یک حاصیں از می تجربتے ء رد ء کرتگ۔ داستان ء اندر ء ہر ہماہند ء کہوشی ء شادہی ء جاوے ودی بوتگ
 تہ اود ء نوکیں شعری تہرانی ہمرائی ء بازیں بلوچی گیدی تہرانی تجربت کرتگ اے رد ء سوت، نازینک ء ہالو ء تہر ء
 دروشم ء رنگ درائی دینت۔ ہسے پیانم ء مونجائی ء ڈکھ ء ویل ء بیان ء پہ چہ سوت، زہیرونک ء لیکو ء رنگ
 زر تگ۔ اے تو امیں از می تجربت، داستان ء بیان ء جتانیں جاوے کیفیت سچویشن آئی پدارائی ء کسہ ء ڈرامائی تشکیل
 ء پہ مزن لکھار بوتگ انت۔ ۵

وہدے گوں گوللاں دیم پہ دیمی جنگ ء دعوا ء پدوستین دزگیر کنگ ء ہرات ء بندی جاہ ء بند کنگ بیت تہ اود
 ء ایوکی ء تہنائی ء مارشت ء دوستین، شیرین ء حیاں ء کبیت تہ وتی دلی جوزگ ء تورشتانی بیان ء زہیرونک ء تہر ء

دروشم ء اے رنگ ء دیماکاریت۔

مچنڈاودک   ہزارنازین
منی سس   و مڑاسازین
وتی جان ء   مسوچ آزین
اُل ء   پہ گران نازین
تئی گوں   تلوساں بازین
سیاہ تربیت   گرٹہی زانندان
چداں   دیرنت کوہستان
وتن پھلیں   بلوچستان (۶)

اے تو امیں زہیر بیگیں شعر ماں ترجیع بند ء تہا باز پہ سہنٹرا نیں رنگے ء نویسگ بیتگ۔

وہدے ماں گول ء کیز ء زندانی بوگ ء پدوستین ء ہم حال ء احوال شیرین ء سر نہ بیت تہ آدوستین ء

مورخ ء زہیراں وتی دلی مارشت ء ارماناں ماں سوت ء دروشم ء چوش الہان کنت۔

بیاسوزین   کپوت   چاہی
زہیر گالاں   پیئے   راہی
بدئے گوں   دلبر ء   گواہی
کداچے درداں   دل ء   دؤراں
زہیراں   چہ شے   کوراں
یدرد   وزندہ   درگوراں
زہیراں   پہ شے   نیاراں
منی   اوہمبل   وسیاداں
خبر ہالیں   مزن   پاداں (۷)

میر نصیر ء شعری ازم سرجم ء گوں وتی اہدی ء گیدی روایت ء ہمستگ ء ہمگر نچ انت، پیدشکہ آئی ء وتی

ڈرامیک شعرائی اندر ہر ہما ہندء کہ جتائیں چاڑء کیفیتانی درشان ء لوٹ بیٹگ تہ آئی ء ہے شعری روایتاں رنگ
زرتگ ء وتی شاعری گونا پ داتگ۔

گولانی بلوچانی سرا اُرش جنگ ء احوال ء پدو ہدے دوستین ء آئی لہتیں ہمراہ دزگیر کنگ ء ہرات ء برگ
بنت تہ چندے روج ء پد گولانی شاہ ء دربار ء ماں پیش کنگ بنت۔ دربار ء ایشی ء ندارگ دوستین ء گوں زمزیل
سرداں پاداں بستگ، اے تو امیں ندارگ میر نصیر ء گوں مزن از می کمال ء پیش کرتگ۔ روج ء ٹک دمیگ ء چکوه ء
ہساراں برز بوہگ ء ندارگ ء بگندرات کہ ندارگ کشی ء جوانیں نمونگے ء دروشم گپتگ۔

زرشان چہ مگرب ء درکیت
کوہاں چہ برزیں سرکیت
برکھستان چو آہیں زرکیت
نور ء پچپیں چادرکیت
شہر و ڈہاں تیرکیت
واہیں جہاں بستارکنت
روج زندگی ء جارکنت
ترچکاں شپ ء آوارکنت
گیبانی مستان سارکنت
ڈن ء ڈہاں بازارکنت
سیاہیں نکیب کوکارکنت
شاہے مگل دربارکنت (۸)

پداکسہ ء تہادوستین ء ہندی ء احوال سرجم ء برجیں رنگے ء چوش دمیگ بوتگ انت۔

دوستین ء کارنت ہیہہ دار
بستگ گوں زمزیراں مزار
چم ہور و دیم سرچک ونہار

پھلیں انیشگ پُرگبار
 زمزیری لونجان سیل مار
 اچ پاداں و دستان پہ کنار
 اچ سرمین ءُ گردن پیداوار
 کارنتی عاسل پہ ہار
 دیم ءُ دوپشت ءُ بہار
 ہل پوش گوں بل وسگار
 لرزت دل ءُ انگت نکار
 اچ پُرسرائمیں سرمچار (۹)

اے تو امیں ندارگ میر نصیر ءُ ڈرامیک رنگ ءُ گوں مزنا از می جوہر ءُ عمل ءُ گوں وتی تو امیں جزئیات آں پیش
 کرتگ انت۔

دوستین ءُ شیرین ءُ داستان ءُ سرجمیں وانشت ءُ ہمے گپ دیما کیت کہ میر نصیر ءُ یک اہمیں تاریخی کسہ یے
 ءُ را منظوم دروشم ءُ کسمانکی رنگ ءُ بیان کنان ءُ بلوچی نوکیں شاعری ءُ اندر ءُ یک انچیں نکشے اشنگ کہ وتی دروروت
 انت۔ اے داستان ءُ خاصیت ایش انت کہ کہن ءُ نوکی ءُ ہواریں دروشمے داریت۔ زبان ءُ بیان، کسہ ءُ
 کردار، ندارگ کشی ءُ جزبات نگاری ءُ سرشون ءُ اے کچ ءُ شعر بلوچی نوکیں شاعری ءُ دپتر ءُ نگواہیت، بلکیں اگاں
 چوش گشگ بہ بیت تہ درنہ بیت کہ وتی جوڑشت ءُ تشکیل، سانسسی رد ءُ بند، ءُ از می ہنر کاری ءُ حساب ءُ اے داستان
 کلاسیک ءُ درجگ ءُ سرانت۔

میر گل خان نصیر ءُ شاعری ءُ کسمانکی دروشم ءُ تپاس ءُ ہمے گپ دیما کیت کہ آئی ءُ وتی شعری درشان ءُ پہ
 دگہ بازیں شعری محاسن ءُ تہر ءُ دروشمانی ہمرائی ءُ کسمانکی رنگ ءُ لپ گشی ءُ ربیت ءُ رد ءُ جوانیں ءُ سو بھندیں
 جہد کرتگ۔ بلوچی نوکیں شاعری ءُ اندر ءُ آئی اے از می تہمیا ت ءُ کتہ کاری آئی از می شیواری ءُ مزنی ءُ شوندار انت۔

شوندات:

- ۱۔ مری، مٹھا خان، کہنیں شاعریء ڈرامہ (ہوار) بلوچی شاعریء درائیں دروشم، نزار، اثیر عبدالقادر شاہوانی، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۱ء، تاکدیم ۵۲
- ۲۔ تیرگال کاریت، کلیات گل خان نصیر، بلوچی اکیڈمی کوئٹہ، ۲۰۱۳ء، تاکدیم/۲۹۶۲۹۵
- ۳۔ ہمیش، تاکدیم، /۲۹۹۲۹۷
- ۴۔ ہمیش، تاکدیم، ۳۰۹
- ۵۔ ہمیش، تاکدیم، ۳۱۳
- ۶۔ ہمیش، ۳۲۶
- ۷۔ ہمیش، ۳۵۸
- ۸۔ ہمیش، ۳۲۷
- ۹۔ ہمیش، ۹۲۳

بلوچی زبان ء سفرنامہ، بندات ء دیرونی

شرف شاد

لیکچرار بلوچی (Visiting) یونیورسٹی آف کراچی

Abstract:

Travelogue comes under literary genre in which a traveler documents his observations, experiences and minute details of the journey for the readers. Since travelogue has to be based on ones visual accounts therefore, undertaking a journey is imperative. While writing a travelogue special attention in usage of quality literary work needs to be undertaken creating a beautiful prose pleasing to readers senses. In Balochi literature, travelogues are scarcely written and those written do not meet travelogues international standards. In this essay, attempt to better understand and examine what travelogue is and what importance it holds in literature and, in Balochi language what are travelogues paradigms and methods.

سفرنامہ چی ات؟

سفرنامہ نبشتہ کنگ، دُنیا ء کلیں زبانان توانائیں لیزانکی تهرے زانگ بیت۔ سفر کنگ، سفر ء وهد ء نوک ء اجبیں چیزاں گندگ ء پدوتی اجبھی ء حیرانی ء درشان کنگ ء وتی کش ء گور ء مردماں ہے اجبھی ء حیرانی ء ہوار کنگ مردم ء مدام وش بیت۔

کساس درستیں سفرنامہ ہے وشی ء درانگا زکنگ ء نبشتہ کنگ بنت۔ سفرنامہ ہما وکیل ء واقعہانی بیان انت کہ مردم ء چم ء وت دیتگ انت۔ سفر کنگ ء وهد ء مردم بازیں نوک ء اجبیں چیز گندیت۔ سفرنامہ نویسگ ء وهد ء نبشتہ کاروتی وانوک ء نوکیں ہلک ء میگانگی سیل ء سواد کنا ینگ ء ہواری ء وتی مشاہدہ ء مطالعہ ء ہم ہوار گنج ایت۔

سفرنامہء جاہء جاوڑانی بیان کنگء ہواریء سفرنامہ نویسء سراودی بوتگیں تاثراتء شورگپتگیں
 جزبگ ہم پیش کنگ بنت۔ سفرنامہ نویس آہاں گوں حاصلء گچینی نگاہیء چاربت ءوتی ذاتء انکشافء
 کنت۔ ہمے جاہء وانوک سفرنامہ نویسء جزبگء تاثرات یا آئیء گچینی نگاہء یا ذاتء انکشافء پارستء
 تجربہانی نوکیں سطحیء سرببت۔ تجربہء یک نوکیں منزلیء گوزبتء آئیء سرازاتء انکشافء بازین درپچ
 بنت۔ ہمیش ہما نلتہ انت کہ یک سفرنامہیء بس معروضی راستی یے جوڑکنگء بدلء ماں آئیء تہا جزبگء
 تاثرانی عنصر ہوارگچ ایت یا نوکی یے ودی کنتء لبرانکء دائرہء تہا کاربت۔ (1)

پمشکہ گوٹنگ بیت کہ یک جوانیں سفرنامہ ہما وھدء نبشتہ کنگ بوت کنت کہ جہانگر دیامسافرء، مردمء
 ندرگاں چارگء مشاہدہ ہکم بہ بیت۔ ہما جاہء کہ آسفرکنگء انت، آجاہء دودء ریدگاں چارء پتاسگء ہنرء
 شیوار بہ بیت۔ بنیادء مچا کئی شعورء لاشعورء در آمدیں میگانگی زندگیء پچارء رپکء جوانیء بزانت:
 ”سفرنامہ چونکہ چشم دید واقعات پر لکھا جاتا ہے، اس لئے سفر اس کی اساسی شرط
 ہے۔ بادی النظر میں سفر کے ساتھ انجانے دیسوں کی سیر، نئی فضاؤں سے واقفیت، اور انوکھے
 مناظر کی مشاہدے کا تصور وابستہ ہے۔ اس لئے سفر میں تحریر کا عنصر فطری طور پر شامل نظر آتا ہے
 اور یہ تحریر انسان کو سفر پر اُکساتا رہتا ہے۔ سفر کی نوعیت خواہ کیسی ہو۔ سیاح یا مسافر کے
 وابستگان اس بات کے آرزو مند ہوتے ہیں کہ تجربات سفر سے زیادہ سے زیادہ آگہی حاصل
 کر کے معلومات میں اضافہ کریں۔ یہ بات اُن ممالک میں زیادہ شدت کے ساتھ سامنے آتی
 ہے، جہاں معاشرہ ایک مخصوص تہذیبی اور نظریاتی چار دیواری میں محصور ہو اور فرد کو اس
 چار دیواری سے باہر نکلنے کے مواقع نسبتاً کم حاصل ہوں۔“ (2)

یک مردمے وھدے وتی ہلکء میگان در کیت، نوکیں جاہء دواراں سرکشیت گڈ ابوت کنت کہ آئیء
 وتی کشء گورء چیزء ندرگ نوکء اُجب سما بہ بنت۔ جتانیں چاگردء جتانیں ندرگء سببء بوت کنت آوشیء
 حیرانیء نوکیں دنیاییء آشنا بہ بیتء باز جاہء بوت کنت آئیء وتی ہلکء دمگانگی چیزء ندرگ نوکیں دروشمیء
 گندگء بیانت۔ ہمے چیزاں وھدے آوتی جزبگء مارشتاں پے دگراں نبشتہ کنت۔ لبرانکء تہا اے وڑیں
 نبشتا تک سفرنامہ گوٹنگ بنت۔

سفر نامہ اور راجد پتر:

چولہزانک ء اے دگہ تہرانی وڑا سفر نامہ اور راجد پتر کوہن ء قدیم انت۔ پر چاکہ سفر نامہ مہانی نبشتہ کنگ ء پیسر کساس درستیں راجانی گورا سفر نامہ مہاں زبانی بیان کنگ ء روایت ہست انت۔ ہما مردم کہ دُوریں ملک ء ولایتاں شنگ انت گڈا آہاں وتی میگ ء، راہ ء حال گوں اے دگراں گشتنگ انت ء واتر بوؤگ ء پدوتی مردماں گوں سرجمیں گپ ء احوال گشتنگ انت۔ نبشتہی دروشم ء یونان ء راجد پتر زانت ہیر وڈوٹس دنیا ء اولی سفر نامہ نویس گشگ بیت۔ چریشی ء ابید:

”ابن جابر (1145-1214) ابن بطوطہ (1304-1377) چین ء سیاح فن

چنڈگا (1126-1193) فارسی ء ناصر خسرو (1003-1077) ء سفر نامہ میاں استمانی

لہزانک ء کوہن ء قدیمیں سفر نامہ زانگ بنت۔ خسرو ناصر ء ہپت اسلامی ملاکانی سفر کنگ ء آئی ء کتاب ء قاہرہ، یروشلم، بحیرہ کپسن ء جاور نبشتہ انت۔“ (3)

انگریزی لہزانک ء ہم سفر نامہ نویسی ء یک کوہن ء قدیمیں روایت موجود انت۔ بنداتی زمانگ ء نبشتہ بوتگیں چوسر ء شعری دروشم ء دیما انگلیں سفر نامہ ”کنٹر بری ٹیل“ ہم ہوار انت:

”جبکہ مغربی ادبیات میں سفر نامے کی روایت کا سراغ لگاتے ہوئے ہم 13 ویں

صدی عیسوی تک ہی جاتے ہیں، جب برطانیہ کی اولین نامہ نگار خاتون مارگری کیپ جو صوفیانہ مسلک کی پابند تھی جو 13 ویں صدی میں یروشلم تک ہو آئی اور اپنی احوال سفر کو ضابطہ تحریر میں لائی۔ پھر چوسر کی ”کنٹر بری ٹیل“ ہے، برطانوی ادب میں چوسر کی کنٹر بری ٹیل سے پہلے اسپین کے سفر ناموں کا ترجمہ بہت بڑی تعداد میں ہوا، جس سے انگریزی ادبیات میں سفر نامے کے بطور ایک صنف کے بنیادیں اٹھیں۔“ (4)

اردو ء اولی سفر نامہ یوسف حسین کمبل پوش نامیں مردمی ء نبشتہ کنگ کہ آئی ء نام ”عجائبات فرنگ“ انت

ء اے 1847 ء اولی رند ء چاپ ء شنگ بوتگ:

”یوسف کو نہ تو تالیف و تصنیف سے دلچسپی تھی اور نہ سفر کے ساتھ ان کا کوئی مقصد تھا۔

یہ سفر انھوں نے شوق کی خاطر کیا۔ انھوں نے کلکتہ سے انگلستان کا سفر 38-1837 کے

دوران کیا اور پھر واپسی میں چشم دید واقعات، سفر نامے کی صورت میں لکھے۔“ (5)

یوسف کمبل پوش ء پد سر سید احمد خان ء دو سفر نامہ ”مسافران لندن“ ء ”سفر نامہ پنجاب“ چاپ ء شنگ بوتگ آنت۔ مسافران لندن 1860 ء دیما اتنگ۔ چریشی ء ابید محمد حسین آزاد ء سیر لندن 1886 ء آئی ء نماسگ آغا محمد طاہر ء ردء بند دا تگ ء چاپ کنا نیٹنگ۔ شبلی نعمانی ء 1892 ء روم، مصر ء شام ء تر ء تاب کنگ ء ہمے سر حال ء وتی سفر نامہ ”سفر نامہ روم، مصر و شام“ ء نام ء 1894 ء چاپ ء شنگ کنا نیٹنگ۔ ہمے وڑا اردوزبان ء بنداتی سفر نامہ نویس یوسف خان کمبل پوش، سر سید احمد خان، محمد حسین آزاد، شبلی نعمانی گوشگ بنت۔

میاں اُستمانی سطح ء مارکو پولو ء سفر نامہ، سکندر اعظم ء راجد پتر کہ Callistene ء نبشہ کنگ، این بطوطہ ء سفر نامہ ء رچرڈ برٹن ء سفر نامہ ء بازانام کش اتنگ۔
سفر نامہ ء ازم:

سر حال ء حساب ء سفر نامہ چار بہرانی تھا بہر کنگ بیت۔

(1) مذہبی سفر نامہ: اے وڑیں سفر نامہ مہانی تھا پاکیں جاہ، پیر ء بُرزگانی ادیرہ ء حج بیت اللہ ء سفر ء حال ء احوال بیان کنگ بنت۔ ماں اے سفر نامہ ماں مسافر سفر ء وشی ء اڑ ء جنجال، دیستگلیں چیزانی ظاہری حال ء احوال ابید باطنی قوت ء وتی روحانی تجربگانی بابت ء ہم گپ ء تران کنت۔

(2) مسکرائی سفر نامہ: اے وڑیں سفر نامہ مہانی مول ء مُراد وانوکانی وشکامی ء ’
intertainment انت۔ سفر نامہ نویس سفر ء وهد ء پیش انگلیں واقعہ مہانی مسکرائی تک ء پہناتاں دینا
کاریت، مسکرا مسکرا چیز ء مدارگانی بابت ء زانت ء سر پدی دنت ء وانوکانی تب ء وشنود کنگ ء کوشست کنت۔

(3) روایتی سفر نامہ: مسافر وهدے دگہ لکی ء تر ء تاب کنت، گڈا ہما ملک ء راجد پتری، معاشی،
جغرافیائی، ء مذہبی تک ء پہناتاں سرجمی ء بیان کنت۔ اے وڑیں سفر نامہ مہانی وانگ ء مردم ء زانت ء سر پدی
ریت بلے ہما وشی نہ ریت کہ لبرانگ ء وانگ ء وهد ء مردم ء ہما تام ء مزگ درکار بیت۔ پرچاکہ اے وڑیں
سفر نامہ مہانی در شاندا ب روایتی ردانک ء وڑا بیت۔

(4) مارشٹی سفر نامہ: انسان ہرچ جاہ ء ہند ء بہ بیت، چہ وتی مارشٹ ء جزبگاں پسند ء دُور بوت نہ

کنت۔ اے وڈیں سفر نامہ مانی تہا سفر نویس چہ وتی مشاہدہ ء گیش ء چہ گیش کارمرز کنت ء گوں وتی باطنی تجرباں پہ وانوک ء وانگ ء معنایے نوکیں جہانے سازیت۔ گوں جزبگاں ندرگانہ پندارگ ء پُزدرراں ہم گوں دل ء چماں چاریت ء بیان کنت۔ چریشی ء وانوک لبرانک وانگ ء ہما تجربہ ء دوچار بیت کہ یک وش ء دلکشیں نثر پارہی ء وانگ ء آئی ء رسیت:

”بہت سے سفر نامے صرف ایک entertainment کی حیثیت رکھتے ہیں۔

لیکن کچھ سفر نامے ایک متجسس ذہن اور بیان کردہ مناظر اور واقعات کے پس منظر کے سلسلے میں ایک متجسس رویہ بھی رکھتے ہیں۔ ایسے سفر نامے میرے خیال میں اپنے اندر ادبی خصوصیت رکھتے ہیں۔“ (7)

جو انہیں لبرانگی تہرے بووگ ء پدہم سفر نامہ نبشتہ کنگ ء وتی یک حاصلیں تملنیکہ نیست۔ اے یک نبشتانگی ء دروشم ء ہم نبشتہ کنگ بیت، ڈارزی ء نمندی ء ہم۔ سفر نامہ سرگوست ء دروشم ء ہم بوت کنت ء رپورتاژ ء دروشم ء ہم:

”بیانیہ اصناف ادب میں سفر نامہ سرفہرست ہے، لیکن شاید سفر نامہ واحد نثری صنف اظہار ہے جس کی تیکنیکی تعریف کا تعین تا حال ممکن نہ ہو سکا۔ کچھ یہی سبب ہے کہ سفر نامہ کبھی روزنامے کے انگ میں لکھا گیا اور کبھی خطوط کی شکل میں۔ اس میں مکالمے کی شمولیت بھی ممکن ہے اور اس میں خبر پہنچانے کا انداز بھی کھپ جاتا ہے۔“ (8)

بلوچی لبرانک ء سفر نامہ:

سفر پہ بلوچ ء نوکیں چیزے نہ انت۔ پر چاکہ بلوچ چونہ ء جہانگردیں راجی ء نام ء نامدار انت۔ یکے معاشی جاوہر حالانی سبب ء، کوہن ء قدیم ء شوانگی ء وانڈہی، سار بانی، دریاوردی ء لاپ ء شوہاز ء دُوریں جاہ ء دیاراں گردگ ء سفر کنگ بلوچ ء کار ء کسب بوتگ، دومی نیمگا بلوچ جنگولیں راجی ء بستار ء ملک گیری ء ماکاں یلہ دیگ آئی ء سیاسی ء چاگردی لاچاری بوتگ۔ کوہن ء قدیمیں زمانگاں نبشتانک ء روایت نہ بوتگ بلے نوکیں زمانگ ء ہم بلوچی زبان ء ردانک ء راجد پترانچو کسان ء گونڈ انت کہ لبرانک ء قصہ ردانک ء بہر ء کہ یک کسائی ء جوان ء توانا گشگ بوت کنت۔ درقصہ ردانک ء (غیر افسانوی نثر) پڑچٹ ہو رک ء ہالیگ انت۔

سفرنامہ لبرزانک ء درقصہ ردانک ء یک مزنیں بہرے بلے بلوچی ء اے پڑے چشیں جوانیں دیروئی یے نہ بوتگ۔ انگلہ سفرنامہ مہانی بس چار کتاب چاپ بوتگ کہ آہانی تہا دو منیر احمد بادینی ء ”آگہیں چمانی واب“ ء ”بوسٹن ء آزمانک“ ناکو عصا ء ”وہدے کے ماسرگپتیں“ ء ابید مجاہد بلوچ ء ”دردانی سفرگران انت“ ء دو بہر انت۔ کہ ماں آئی ء تہا جتا جتا میں مردمانی سفرنامہ انت، ہوار انت:

”سفرنامہ بس چیزے نبشتہ کنگ بوتگ، ء آہم حقیقت ء پورہیں سفرنامہ گشگ نہ بنت۔ چاپ بوتگیں سفرنامہ مہانی تہا عبداللہ جان جمال دینی، عبدالصمد امیری، ابراہیم نگوری، عبدالحمید جمشیر زئی، منیر احمد بادینی، بیگ محمد بیگل ء مقبول انور ء سفرنامہ ہوار انت۔ پدا ہم تنی وھدی اے پڑے ابید چہ منیر احمد بادینی ء ”آگہیں چمانی واب“ ء ابید دگہ بچ کتاب ء شنگ نہ بوتگ۔“ (9)

غنی پرواز ء نبشتانک ء منیر احمد بادینی ء بوسٹن ء سفر ء بابت ء نبشتگیں کسانیں کتاب ”بوسٹن ء آزمانک“ ء نام ہوار نہ انت، بوت کت اے کتاب ء نبشتہ کنگ ء پیسر نبشتانک نبشتہ کنگ بوتگ، بلوچی لبرزانک ء سفرنامہ ء بابت ء بلوچی زبان ء پولکارطا ہر حکیم بلوچ ء گپ ہم کساس گوں غنی پرواز ء یک وڈ انت:

”ماں بلوچی ء سفرنامہ نبشتہ کنگ ء میل شری ء دیما نہ شنگ ء کھلیں مدّی لہتے نبشتانک ء منیر احمد بادینی ء امریکہ ء سفرنامہ ”آگہیں چمانی واب“ انت کہ ایسی ء را بلوچی اکیڈمی کوٹہ ء 1996 ء چاپ ء شنگ کنگ۔ چریشی ء ابید ڈاکٹر نعمت اللہ گلی ء جرمنی ء سفرنامہ ء لہتیں بہر ماہتا ک سنگت ء چاپ ء شنگ بوتگ۔ آزمان گند ء نام ء جیم فرد ء سفرنامہ ماہتا ک بلوچی اکیڈمی کوٹہ ء تاکد میاں چاپ ء شنگ بوتگ انت۔“ (10)

چریشی ء پدّ بیت کہ بلوچی ء اولی سرجمیں سفرنامہ منیر احمد بادینی ء ”آگہیں چمانی واب“ انت کہ آ 1996 ء بلوچی اکیڈمی نیمگا چاپ ء شنگ بوتگ۔ چہ اے کتاب ء پیسر بلوچی ء ماہتا کاں بازیں کسان کسانیں سفرنامہ، نبشتانکانی دروشم ء چاپ ء شنگ بوتگ انت۔ چہ آہاں چیزے مجاہد بلوچ ء چنگ ء نزا آورتگ ء ”دردانی سفرگران انت“ ء نام ء چاپ ء شنگ کنگ انت، پدا ہم اے رد ء بند سرجم گشگ بوت نہ کنت، پر چاکہ ماں اے کتاب ء بلوچی ردانک ء بنداتی دور ء بازیں نبشتانک مان نہ انت۔ آہانی تہا واجہ ولیداد ء ”عراق ء

یک شپے“ کہ اگست 1957ء ماہتاک ”اومان“ ء چاپ ء شنگ بوتگ ء عبداللہ جان جمالدینی ”قلات“ کہ ماہتاک ”بلوچی“ ء جولائی اگست 1957ء تاک ء شنگ بوتگ انت ء بلوچی زبان ء بنداتی سفرنامہ انت، ہوارنہ انت۔ صبادشتیاری ء ردء بند داتگیں انڈیکسانی کتاب ”بلوچی زبان ء لزانک“ ء ردء بلوچی ء اولی سئے سفرنامہ کہ آنبشتانک ء دروشم ء انت، چوائے وڑا انت۔ (11)

1- قلات عبداللہ جان جمالدینی ماہتاک بلوچی جولائی

/ اگست 1957

2- عراق ء یک شپے واجہ ولیداد ماہتاک اومان

اگست 1957

3- شمال مسافر ماہتاک بلوچی اپریل/ مئی 1958

اگاں سفرنامہ ء مول ء مراد ء حساب ء بچارے، گڈاماں اے نبشتانکاں درستاں گیشتر واجہ ولیداد ء عراق ء یک شپے گیشتر ارزش داریت پر چاکہ کوئٹہ ء قلات ملکی سفرنامہ انت ء ”عراق ء یک شپے“ درملکی۔ سفرنامہ ء ہانگی مول ء مراد ہست انت کہ وانوک ء نہ دیستگیں ہندء جابانی سوادنبشتانک ء دروشم ء دیگ بہ بیت گڈا عراق ء یک شپے آکنیلو ء گیشتر کیت۔ عراق ء زمین ء آزمان، ہلک ء مردم، دود ء زبان مئے زباناں جتا انت ء سفرنامہ ء مول ء مراد ہمیش انت کہ وانوک ء نوکیں جاہ ء دواریانی بابت ء زانت ء سرپدی دیگ بہ بیت۔

مسافر ء عبداللہ جان جمالدینی ء سفرنامہاں ہوار ”دردانی سفرگران انت“ ء ہواریں سفرنامہ، چہ سفرنامہ ء گیش گول اے دگہ لزانکی تہر ”رپورتاژ“ ء ”سرگوست“ (Autobiography) ء نزکی کن انت کہ ماں اے تہراں نبشتہ کاروتی چم دیستیں وئیل ء جاوہ بیان کن انت۔ ”سفرنامہ، آپ بیتی سے جدا کی گئی ایک قاش کے مماثل تو ہے لیکن نری آپ بیتی نہیں۔“ (12)

سفرنامہ ء رپورتاژ ء نیام ء مرزا حامد بیگ ء جوانیں گپے جنگ:

”عجب معاملہ ہے کہ ہمارے ہاں سفرنامے اور رپورتاژ کا فرق بھی مٹا ہوا ہے۔

حالانکہ جہاں تک رپورتاژ کی صنف کا تعلق ہے تو کہا جاسکتا ہے کہ رپورتاژ میں سفر کو بنیاد تو بنایا جاسکتا ہے البتہ اس میں تخیل کی رنگ آمیزی اور خارج سے متعلق اپنے نقطہ نظر کی تشریح و توضیح

اسے سفر نامے سے الگ کر دیتی ہے۔ یوں کہا جاسکتا ہے کہ سفر نامہ واقعات کی تفصیل و تشریح پیش کرتا ہے اور رپورتاژ میں پیش آنے والے واقعات سے لیا گیا تاثر اور اس تاثر کی تخلیقی پیش کش میں خارج کی رپورٹنگ کے ساتھ داخلی عناصر اور تخیل کی رنگ آمیزی اضافی عناصر ہیں۔ رپورتاژ کے یہی چند ہتھیار ہیں جن کے ذریعے مصنف اپنے موضوع کی سماجی اہمیت کو اجاگر کرتا ہے۔“ (13)

مرزا حامد بیگ دیکٹر اگشیت:

”سو یہ طے پایا کہ رپورتاژ کے لئے سفر ضروری نہیں، البتہ کسی سفر سے متعلق بھی

رپورتاژ لکھنا ممکن ہے“ (14)

بلے چرے دُرستاں دَرائے گلین ہشتا نکانی جوانی ایش انت کہ سفر ء بابت ء نبشتہ کنگ بوٹنگ انت ء بلوچی لبرانک ء اشانی بستار مدام سفر نامہ ء لبرانکی تہر ء بِناد ء بُن ہشت ء بیت۔ اے سفر نامہ ہانی دومی ارزش ء بستار ایش انت کہ اے درست لبرانکی مردماں نبشتہ کنگ انت ء آہانی لبرانکی مردمانی حال ء احوال ء آہانی تب ء رویہ ء درجنگ ء ابید بلوچی زبان ء لبرانک ء راجد پتر ء رنگ ء دروشم ء گیشینگ ء جوانیں کردے اداکت کن انت۔ بلوچی ء گیشتر سفر نامہ راجی یا روایتی رنگ ء انت، کہ یک مردمی ء نوکیں جاہی ء سفر کنگ ء اودا ملک ء مردمانی بابت ء وتی حیاں ء تاثرات نبشتہ کنگ انت۔ وتی مہانجل ء مہر ہانی بابت ء گپ ء تران کنگ۔ محمد بیگ بیگل چونکہ تون ء مسکرا ء نبشتہ کارے، آئی ء سفر نامہ ہانی تہا ہے رنگ ء دروشم مان انت۔ مارشتی سفر نامہ، ء رنگ ء دروشم جوانیں وڑے مارا منیر احمد بادیی ء گورا گندگ ء کیت انت۔ ہے وڑا لعل بخش آزاد ء سفر نامہ ء تہا تہندی یاد دمانی رنگ ء دروشم گندگ بوت کنت کہ ماں آئی ء تہا بحرین ء کوہنیں جاہ ء میوزیم ء دود ء ریدگی از بابانی بابت ء زانت ء سر پدی دیکگ ء کوشست کنگ بوٹگ۔

واجہ ولیداد ء سفر نامہ کہ بلوچی ء بنداتی سفر نامہاں یکے، آئی ء بندات چو اے وڑا انت:

”بصرہ (عراق) ء رگیبیں شہر کہ اود ء شپ چہ روج ء شرتر ء جلوہ دار تر انت۔

ہندوستان ء شپ مالوہ مشہور انت لیکن منی خیالاں شپ بصرہ چہ شپ مالوہ ء دہ سری شرتر انت۔

یک سالے ترزاں گرداں منی سر بصرہ ء کپت۔ اے منی اولی سفرات، کمیں تکلیفاں چہ رند منارا

بصرہ ء شہر ء تھا یک ملکی دوست آشنایے دو چار کپت کہ آیک نو جوان ء صاف دیس انسانے ات
 ء چہ باز و خداں بصرہ ء یک چھاپ خانہ ء تھا اخبارے کاروبار کنگ ء ات۔ (15)
 واجہ ولی داد ء گوئڈس سفر نامہ ء گڈی دانک چوائے وڑا انت:

”شب ء نہہ ساعت ء نیم ء عراقی بارگوں دگہ سرد ء سزاں شروع بوت انت۔ یک
 بیگے پریانی رقص، دگہ یک بیگے نغمہ و غزل، یک ہنچیں فضایے قائم بوت کہ من ہے فہم ات کہ من
 پرستان ء تہا سبز پری ء محفل ء تہا ہنکلوں اگرچہ شست سال منی عمر انت بلے آوہداں من وتارا
 یک نوک رتگیں ورنایے فہمت۔ آشپار باز مدت گوستگ بلے تنیکہ بصرہ ء ہما شپ منی دیما تزگ
 ء انت۔ (16)

بلوچی زبان ء ہما سفر نامہ کہ کتابی درو شم ء چاپ بوئنگ انت ء کے باز سرجم گشگ بوت کن انت، آچو
 اے وڑا انت۔

1۔ آگہیں چمانی واب	منیر احمد بادینی	1996	بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
2۔ وہدے کہ ماسر گپتیں	ناکو عصا	2010	گام پبلی کیشنز، گوادر
3۔ بوٹن ء آزمانک	منیر احمد بادینی	2011	نیو کالج پبلشرز، کوئٹہ
4۔ ہپت تلار	ڈاکٹر فضل خالق	2015	بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ
5۔ وابانی دوار	غنی پرواز	2016	جمشید پبلی کیشنز، تربت
6۔ بیانوکس دنیاے شوہاز کنیں مریم سلیمان		2016	بلوچی اکیڈمی، کوئٹہ

”آگہیں چمانی واب“ بلوچی ء اولی سفر نامہ انت کہ بلوچی زبان ء نامداریں آزمانکار ء گدار نویس

منیر احمد بادینی ء امریکہ ء تر ء تاب ء بابت ء انت۔ منیر احمد بادینی ء سفر نامہ چوروایتی سفر نامہ مہانی رنگ ء نہ
 انت۔ ماں اے سفر نامہ ء منیر احمد بادینی ء جہد ء کوششت کنگ کہ امریکہ ء نوکس جہان ء واب، آئی ء چا گردی
 زند، لبرانک ء راجد پتر، دود ء ر بیدگاں وتی پگہ ز انت ء رد ء بہ چاریت ء بہ پہمیت۔

منیر احمد بادینی ء سفر نامہ نبشتہ کنگ ء ہم ہما در شاندا ب ء اسٹائل کارمرز کنگ کہ آزمانک ء گدار ء نبشتہ
 کنگ ء کارمرز کنت۔ بادینی ء سفر نامہ یکیں وهد ء نوکس چیز ء ندر گانی تک ء پھناتاں پیش کنگ ء ہواری ء

یک نثر پارہی ۽ نمونہ آنت ہم ۽ آہانی تہا سچشتی تام ۽ شیر کنی ہم ہوار انت۔ آئی ۽ نبشتہ وڑ دکش، بیان ۽ داب فلسفہی رنگ، لہزا لکی زبان، سفر نامہ ۽ ہما لہزا لکی قدر ۽ کھیلو ۽ بخش آنت کہ یک سفر نامہ ہما سبب ۽ لہزا لکی تہرے گشگ بیت۔ منیر احمد بادی ۽ درشان داب ۽ دلکش نبشتہ وڑ مدام سنیل کر زیت:

”وتارا امریکہ ۽ تہا گندگ ۽ رند من حیران اول کہ چے کنیں؟ من ہر چیز گت کنیں،

منی دل چہ گل ۽ بال کنان انت، امریکہ دُنیا ۽ واب انت تہ منی واب انت، من واب ۽ تہا سر بریں، من ایشی تہا وتی دراہیں لانکیاں دیما کاریں، من اچ وتی لانکیانی حد ۽ حدود ۽ چہ گوزنیں..... من چاپ جنان اُن، امریکہ ۽ مزین ماڑی، مزین سڑک منی دیما آنت ۽ روان اُن، صوت جنان شتر جنان، مست بووان امریکہ ۽ تہا گردان، نزانین کجاتاں کجا منی کجا کپیت ۽ ہر جاسے کہ منی دیم کپیت، موقعہ، محل، حالت، کار، منی لانکی بزاں دُر اچیز منی حق ۽ انت، چو کہ من پیدا بوت گن پر سبے موقعہانی ہاترا، چو کہ منا چہ ازل ۽، چو وتی پیدائش ۽ امریکہ ۽ تہا بووگی انت کہ بیدار ایشی منی یک دے ہم زندگ بوت نہ کنیں۔“ (17)

چہ بزر ۽ گیاں انچو سما بیت کہ منیر احمد بادی منی گوں گپ ۽ تراناں ندرار گانی عکس کشی ۽ بدل ۽ وانوک ۽ وتی دل ۽ نادیگ ۽ امریکہ ۽ چیز ۽ ندرار گوں گوں آشنا کنگ ۽ انت۔ آہاں پیش دارگ ۽ انت۔ منیر احمد بادی، گدار بہ بنت کہ آزمانک، آہانی تہا فلسفہی رنگ درابوؤگ ہر دری انت، اے چیز بادی ۽ سفر نامہانی تہا ہم پڑر آنت:

”منی امریکہ ۽ سفر جاری انت ۽ گوں ہمیشی ہوار منی وتی چند ۽ شوہاز۔ من بلکن ۽ پہ

امریکہ ۽ سنیل ۽ نہ اھتگن، بلکن ۽ پہ وتی چند ۽، وتی ذات ۽ شوہاز ۽ اھتگن اوں، پیدشاو ہدیکہ من ۽ اے خیال کاینت تو من سک وش ہاں چو کہ من ۽ یک گار بوٹگیں چیزے پدارستہ، بلے ہر گام ۽ من چہوت ۽ دُور بووؤگ ۽ اول ۽ من ۽ دُوریں مزلانی تہا دوریں ہنداں وتی دُوریں کہسہ یات کاینت کہ اے چل سال من چون گواز۔ نوں من ۽ نظریہ دوست نہ بنت کہ آہانی تہا من وت ۽ راشوہاز بکنیں، اے وھد باز ساری ۽ تیر بوٹگ، نظریہ درست مڑتگین آنت۔ ایشانی تہا جان نیست، اے بے جان ۽ بے ساہ انت۔ ساہ مان گیووک بنی آدم وت انت، ہر کس کہ نظر یہاں دیما کاریت، بزان آچہوت ۽ دُوروت۔“ (18)

بیان ء دلکشی ء فلسفیانہ رنگ ء ہواری ء سیمی چیز کہ منیر بادینی ء سفر نامہاں وش ء تاملار کنت آ، آئی ء
لبرائکی ء ساچشتی دروشم انت:

”باز وھد ساری من میکسم گورکی ء کتاب The City of Yellow Devil

ء ونگ ات کہ آئی ء تھا آئیویارک ء مردمانی نوشتہ کنت کہ سہب ء مہلہ آچوتی لوگ ء میٹگاں
انچش درکانت چو کہ یک گونی یے پٹاٹگ ء پڑ بہ بیت ء کسے آئی ء دپ ء تیج بہ کنت کہ یکدم
دراہیں پٹاٹگ ریڑھ کنان ہر نیگا تالان بہ باں۔ نیویارک ء تھاوتی اولی روج ء سہب ء
وھدیکہ من ہوٹل ء کمرہ ء پردگ بزرگرت تو مہلوک ء تگ ء تاج ء گندگ ء زندمن ء میکسم
گورکی ء ہما شین یات ات کہ گواچنی نیویارک ء سڑکانی سر مردم انچش پٹاٹگاں ریڑھ کنان
اتاں!“ (19)

”بوسٹن ء آزمانک“ منیر احمد بادینی ء دومی ء بلوچی زبان ء سیمی سفر نامہ انت۔ چہ نام ء زانگ بیت
کہ ماں اے کتاب ء امریکہ ء نامداریں شہر بوسٹن ء تر ء تاب ء کہہ انت۔ ماں سرجمیں کتاب ء منیر احمد بادینی
امریکیانی جوانی ء شریاں سک باز متاثر گندگ بیت۔ بوسٹن ء آزمانک ء تھا کسان کسانیں سر حالانی سرانہشتہ
کنگ بوتگ کہ آہانی تھا ”سے جنین“، ”ہارورڈ اسکول“، ”جان ایف کینڈی ء شہر“، ”کافی ء بو“، ”اپسکول
چرچ اسکول ء این میری شمل“، ”ایڈگرا ملین پو ء گلی“، ”دوگہ بازیں ہوار انت۔ ماں اے سفر نامہ ء نہشتہ کنگ ء
ہم منیر احمد بادینی ء در شاندا ب ء انداز ہما انت کہ ماں ”آگہیں چمانی واب“ ء گندگ بیت۔

منیر احمد بادینی ء سفر نامہانی دومزنین ارزش انت۔ یکے راجد پتری ء دومی ساچشتی۔ منیر احمد بادینی
بلوچی زبان ء اولی مردم انت کہ آئی ء سرجمیں سفر نامہ نہشتہ کنگ ء بلوچی لبرائک ء ”آگہیں چمانی واب“ ء
”بوسٹن ء آزمانک“ مدام بلوچی سفر نامہ ء بنداتی مثال ء درور ء گیر آرگ بنت۔ دومی آئی ء درشان داب کہ
آئی ء سفر نامہاں جتا نیں رنگ ء داب دنت۔ بادینی ء گپ ء گوشتن نرم نرم ء بلے پڑاثریں وڑے دل ء ذہن ء
تھا ایرچان بنت، ہمے گپ مردم ء بے کساس مٹلمہ کنت۔ بوت کنت ایشی ء سبب ایش بہ بیت کہ بن اصل ء آ
یک ساچشت کارے ء سفر نامہاں ہمارنگ ء داب دمیگ ء ہنر ء زائکار انت کہ آئی ء سفر نامہاں یک ساچشتی
لبرائکی ء بلندی ء سرکن انت ء آہانی وانگ ء گوں ندر گانی بابت ء مئے اچکھی ء زندگی ء بابت ء مئے آگہی سرمستی

ءسردی ء بدل بنت۔

ناکوعصائی ء ’وہدے کہ ماسرگپت ایں‘ بلوچی لبرانک ء راجدپتری بستار ء دومی سفرنامہ انت۔ بلے
ازمی بستار ء اولی ء سہمی سفرنامہ ء سک باز نور ترانت۔ ایشی ء سبب بہ گندے ایش بہ بیت کہ منیر احمد بادینی
بلوچی زبان ء یک مزن ء تجربہ کاریں نبشتہ کارے ء ناکوعصا نبشتہ کارے نہ انت۔ دومی سفرکنگ ء وهدء پاس
1985 ء گوشگ بوتگ انت بلے کتاب 2010 ء کساس 25 سال رند چاپ بوتگ۔ ناکوعصا ء سفرنامہ ء
وانگ ء مارگ بوت کنت کہ آنبشتہ کاری ء ازمی لوٹاں سرپد نہ انت ء آئی ء وتی سفرنامہ ء نبشتہ کنگ ء پیسرنان
دگرانی سفرنامہ پہ دلگوش ونگ انت ء نئے کہ سفرنامہ ء ازم ء بابت ء کتابے ونگ۔

ڈاکٹر فضل خالق ء ’ہپت تلار‘ اور ماڑہ ء دگ ء راجدپتری زروان ہپت تلار ء بابت ء انت کہ
اے پٹ ء پولی سفرنامہ گوشتگ بوت کنت۔ ماں اے سفرنامہ ء فضل خالق ء درشانداب پٹ ء پول ء وڑا
سادگ ء وضاحتی انت۔ چریشی ء ابیدغنی پرواز ء ’وابانی دوار‘ سوئیڈن ء تر ء تاب ء بابت ء انت۔ مریم
سلیمان ء ’بیانوکیں دنیاے شوہاز نکیں‘ امریکہ ء وانگ ء زانگ ء وهدء آئی ء مارشت ء جزبگ انت۔ کسہ ء
دروشم ء نبشتہ بوتگیں اے سفرنامہ ء امریکہ ء مردمانی زند، وانگ ء زانگ، موسم، گوں وتی ملک ء وانگ ء زانگ،
موسم ء مردمانی زند ء دیم بہ دیم کنگ بوتگ انت۔

آسر:

سفرنامہ ہمک لبرانک ء یک بیانیہ تہرے کہ ماں آئی ء مسافر یا جہان گرد وتی گہوانی (مطالعہ) ء
دیدناں (مشاہدہ) بیان کنت۔ سفرانچیں چیزے کہ مدام مردم نوکیں جاہ، ندرگ، چیز ء مردم گندیت، ء باز براں
ہے دیستگیں ندرگ ء مردم حیرانی ء دُچار کن انت۔ پمشکہ سفرنامہاں اہلکبی پدڑ تریں چیزیں ء دروشم ء دیما
کیت۔ سفرنامہاں مدام گوشت کنگ بیت کہ آئی ء پیش کنگ ء لبرانکی قدر ء کئیوانی حیاں دارگ بہ بیت دانکہ آ
یک جوانیں نثر پارہی ء دروشم ء بیت، تہنا یک سفرکنوکیں مردمی ء حال ء احوالانی سیمسراں تڑمیت۔ پمشکہ
گشگ بیت کہ سفرنامہ نبشتہ کنگ ء وهدء سفرنامہ نویس ء نبشتہ کنگ ء وڑ ء پیٹیم معروضی بہ بنت۔ آئی ء سرحال ء
زبان انچش بہ بنت کہ وانوک گوں شوق ء وشی ء آئی ء بہ وانیت۔ میاں اُستمانی لبرانک ء، سفرنامہ چوسرگوست،
خاکہ نویسی، گدار ء آزمانک ء وڑا یک مہکمیں تہرے شمار بیت۔

بلوچی درقصہی ردا تک ، ۽ راجد پترسک کسان انت ۔ لبرانگی نمدی ، سرگوست ، انشائیہ ۽ اے دگہ
 درقصہی ردا تک ۽ تہرانی وڑاسفرنامہ ۽ نیمگا دلگوش دبیگ نہ بوئنگ ۔ بلوچ راج سیلانی ۽ جہانگردیں تہی ۽ واہند
 انت ۽ بلوچی زبان ۽ شاعر ۽ نبشنتہ کارمدام سفرکن انت بلے آہاں وتی سفر ۽ احوال ۽ دُوریں ولایتانی حال پہ راج ۽
 نبشنتہ نہ کتنگ انت ۔ پمشکہ بلوچی زبان ۽ سفرنامہانی مڈی بس سے دانگ کتاب ۽ چندے نبشنتہ انت ۔ باند
 انت کہ لبرانک ۽ اے تہر ۽ نیمگا ہم جوانیں وڑے دلگوش دبیگ بہ بیت تاکہ بلوچی لبرانک ۽ سرجمی ۽ نیمگا برنگ
 ۽ ہما جہد ۽ کوششت بوؤگ ۽ انت آہاں تو ان بہ رسیت ۔ ہما مردم کہ سفرکت کن انت ، دُوریں ہلک ۽ میزگانی
 ندارگ ، جاور ۽ چیزاں گند انت ، آہانی احوالاں گول وتی تہر بہاں بہ گش انت چریشی ۽ نئے تہنا ایش کہ بیت
 بلوچی لبرانک ۽ یک مزین کنڈے پڑ بیت بلکیں ہما مردم کہ سفرکت نہ کن انت ، وتی چاگردی ، معاشی ۽ سیاسی
 زند ۽ بصیرت دات کن انت ۽ وتی باطنی دُنیا ۽ رنگ ۽ براہ بخش ات کن انت ۔

شوندات:

- 1- مظہر مہدی، ڈاکٹر، بیسویں صدی میں اردو سوانحی ادب، ہوار بیسویں صدی میں اردو ادب (ردء بندگویی چند نارنگ) دہلی، ساہتیہ اکادمی، 2002، تا کدیم 349
- 2- انور سدید، ڈاکٹر، اردو ادب میں سفر نامہ، لاہور، مغربی پاکستان اردو اکیڈمی، سال ندارد، تا کدیم 47
- 3- سہیل احمد، اردو سفر ناموں کا مختصر احوال، (کچھ تاریخی حقائق) www.facebook.com/22/8/2015
- 4- بیگ، مرزا حامد، اردو سفر نامے کی مختصر تاریخ، لاہور، اورینٹ پبلشرز، 1999، تا کدیم 8
- 5- صدف نقوی، گوہر ادب، فیصل آباد، مثال پبلشرز۔ 2014 تا کدیم 130
- 6- محمد عمر رضا، اردو میں سوانحی ادب، فن اور روایت، کراچی، فکشن ہاؤس، 2012، تا کدیم 95
- 7- رضی مجتبیٰ، جدید ادب کا تناظر، کراچی، اکادمی بازیافت، فروری 2014۔ تا کدیم 475
- 8- بیگ، مرزا حامد، اردو سفر نامے کی مختصر تاریخ، لاہور، اورینٹ پبلشرز، 1999، تا کدیم 9
- 9- غنی پرواز، نوکیں راہ، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2013، تا کدیم 51
- 10- طاہر حکیم بلوچ، کوئٹہ، بلوچی لہز انکی دیوان، 2013، تا کدیم 170
- 11- صبادشتیاری، بلوچی زبان، لہز انک، کراچی، سید ہاشمی ریفرنس کتابچا ملیر، 2003، تا کدیم 425
- 12- بیگ، مرزا حامد، اردو سفر نامے کی مختصر تاریخ، لاہور، اورینٹ پبلشرز، 1999 تا کدیم 10
- 13- ہمیش تا کدیم 10
- 14- ہمیش تا کدیم 10
- 15- ولیداد، واجہ، عراق و یک شپے، ہوار، کراچی، ماہتاک اومان، اگست 1957 تا کدیم 22
- 16- ہمیش تا کدیم 22
- 17- بادینی، منیر احمد، آگہیں چمانی واب، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 1996 تا کدیم 5
- 18- ہمیش، تا کدیم 58
- 19- ہمیش، تا کدیم 77

گدار ۽ لوٽ، پوڪاري ۽ ننگدي وائشت

محمد شريف مير

ليڪچرر ڊيپارٽمنٽ آف بلوچي

يونيورسٽي آف تربت

Abstract:

Novel is considered to be one of the most prominent type of modren prose literature. Basically the word was firstly used by Boccaccio in his book "Novella storia". In Balochi literature the word "GIDAR" is being used for the novel. Novel consists of different elements, hoerever it is not necessary that all the elements must be in any novel, because it depends upon the writer that how he drafts and how he

This paper focuse the elements of novel with the examples of Balochi novel.

بلوچي گالبنڊ ”گدار“، ڪه آئي ۽ ڀه انگريزي ۽ ”NOVEL“ ۽ گالبنڊ ڪارمرز بيت انت، اردو ۽ انگريزي ۽ رندگيري ڪنان ۽ هم ناول ۽ گالبنڊ ڪارمرز ڪرتگ، هم رنگ ۽ بازيں بلوچ نيشنه ڪار بلوچي ليزانڪ ۽ هم ”ناول ۽ گالبنڊ ۽ ڪارمرز ڪن انت، بله نوڪيس دور ۽ زيات بلوچ نيشنه ڪار اني جهڊ هميش انت ڪه پھيسين بلوچي گالبنڊ اا ڪارمرز ڪنگ بيت انت، هم خاطر بلوچي ليزانڪ ۽ ڀه ناول ۽ ”گدار“ ۽ گالبنڊ ڪارمرز بوئنگ ۽ انت۔

گدار ۽ ازم ۽ بابت ۽ ايشي ۽ بندات ۽ بگرتاں روج ۽ مروچي بازيں زانت ڪار ڪو اسان وتي وتي ليڪه ۽ حيال درشان ڪرتگ انت، هم ڊرگت ۽ اگاں چارگ بيت انت گڏا هم زانت ڪار ڪو اساني گپ ۽ تراناني تها پرڪ ۽ تپاوت گنگ ۽ ڪيت انت، بله هم پرڪ ۽ تپاوت ۽ همراهي ۽ زياتين ڪتھاني سرا آگوں ڪي دوهمي ۽ تپاڪ ڪن انت۔

گدار ۽ ازم:

گدار ۽ بابت ۽ اردو ۽ نام دارين انسائيڪلو پيڊيا ”عالمي انسائيڪلو پيڊيا“ ۽ تها نيشنه انت ڪه،

چاگردء آئی ء جاوراں ہمدپ ء ہمگر سچ انت“ (6)

گدار ء ازم ء بابت ء غنی پرواز نبشتہ کنت کہ،

”ناول ردانگی لبرانک ء ہنچیں شکلے کہ چہ کوہنیں کسہ ء داستان ء روم ء ودی بوتگ، پداہم ایثی ء توکا چو کوہنیں کسہ ء داستان ء ڈول ء جن ء ملاکت ء ڈیہہ ء پریانی ونگڑیں جادو ء جیڑہ دیم ء آرگ نہ بنت، بلکیں بنی آدم ء زند ء پیش آوکیں واکیات ء جیڑہ و جنجال ہنچیں نوکیں رنگے ء پیش کنگ بنت کہ مردم آہاں چہب ء واہگ وانیت، کوہنیں کسہ ء داستان گوں ہکیکمی انسانی زند ء سچ سیادی نہ بوتگ، و ہدے کہ ناول ء گوں انسانی زند ء مھکسین سیادی بیت، الم نہ انت کہ ناول ء دراہیں ہبر تاریخی صورت ء راست بیت، بلے آئی ء ہبر ہنچیں رنگے ء پیش کنگ بنت کہ آ راست بوت کن انت“ (7)

پروفیسر غنی پرواز گدار ء ازم ء راہندگہ گیش ء گیوار کنان ء نبشتہ کنت کہ:

”اے نوکیں تہرے ہنچیں کسہ کہ ایثی ء لکی ء دراجی ء سرامزین بحث ء ترانے بوتگ، گیشتر گدار نویس ہے ہبر ء سراتپاک انت کہ اے چہ آزمانک ء ناولٹ ء دراشتر بیت ء کم چہ کم ((60 یا (70 ہزار لبر ء زیات ء چہ زیات ((2 لک لبر بیت انت“ (8)

نوکیں دگنیا ء انفارمیشن ٹیکنالوجی دور ء آن لائن انسائیکلو پیڈیا ”ویکی پیڈیا“ ء تہا نبشتہ انت کہ:

”گدار رداجیں بیانہ ردانک انت کہ آکسہی کارست ء ویلان ء یک حاصلیں دروشم ء راہ بندے ء ء بیان کنت“ (9)

ہے رنگ ء دگنیا ء نامداریں انسائیکلو پیڈیا ”بریٹینیکا“ ء تہا گدار ء بابت ء نبشتہ انت کہ:

”ردانک ء تہرے کہ بیانہ رنگ ء دیم ء آرگ بیت انت ء آئی ء تہا حیالی رنگ ء دروشم ء انسانی تجربت آن ء یک حاصلیں رد ء بندے ء نبشتہ کنگ بیت انت“ (10)

گدار ء بندات:

ہچو کہ گدار ء ساڑگانگ بازگران ء مشکلیں کارے ء ہمک زانت کار ء گواس ء وقتی وقتی حساب ء گدار ء بزانت ء معنی ء گیشینگ ء جہد کرتگ ء گدار ء را بزانت داتگ، ہے بزانتانی گیش ء گیوار، و ہدے گوزگ ء ہراہی ء

بدل ہواں بوٹنگ أنت۔ ہر رنگ ء گدار ء بندت ء بابت ء بازیں کو اس ء زانت کاراں وتی وتی لیکہ ء رس آن ء دیم ء آؤرتنگ بلے تاں روج مروچی آیک رس ءے ء سراتپاک نہ انت۔ گدار ء بابت ء پٹ ء پول ء چہ مردم سر پد بیت کہ بنداتی گداران گوں کتہ ء داستان ء سکسلیں نزکی است انت ء تاں روج مروچی بازیں بنداتی گدارانی سرافنی ء تکنیکی حساب ء گپ ء تران بوٹنگ ء انت ء گپ ء تران بیت انت کہ آ گدار انت بزاں گدار ء لوٹ ء گزراں پیلہ کنناں یا نہ؟ یا اے کتہ یا داستان أنت؟ پرچہ کہ آ کمیں کتہ، ء کمیں گدار ء لوٹان پیلہ کنناں، بلے دراہیں پولکارہے ہر ء سراتپاک انت کہ اے بنداتی گدار أنت ہے خاطر اے داستان ء گدار ء نیام ء انت۔

اگاں ارتی ء چارگ بیت انت گڑا بازیں بنداتی رداکی یارزمیہ شاعری ء تھا گدار ء رنگ ء دروشم گندگ ء کاہاں پہ دور ”Petronius“ ء رداکی نبشتہ کہ آ ”Satyrico“ ء نام ء مہتریں عیسیٰ ء بیرانی ء کم ء گیش پنچہ ((50 سال ء پد دیم ء کیت انت، آئی ء تھا گدار ء رنگ ء دروشم گندگ ء کیت انت، بلے ایشی ء راسرجمی ء گدار گشگ بوت نہ کنت، ہے حساب ء کم ء گیش یک سد ء پنچاہ سال ((150 پدچہ مہتریں عیسیٰ؛ ”Apuleius“ ء رداکی کار کہ آ ”The Golden Ass“ ء نام ء دیم ء کیت انت، آئی ء تھا ہم گدار ء رنگ مردم ء گندگ ء کیت انت، اے درگت ء دگہ یک نام ء ہے سنسکرت لہزانک ء دیم ء کیت انت، آ ”Dadin“ انت کہ آئی ء رداکی نبشتہ ہفتی صدی عیسوی ء ”Dasakumaracarita“ ء نام ء دیم ء کیت انت کہ آئی ء تھا دہ کارستانی کتہ انت، ایشاں ابید گدار ء دگہ یک کو نہیں دروشم کم ء گیش ((1010 ء جاپان ء گندگ ء کیت انت کہ آ ”Murasaki Shikibu“ ء ”The Tale of Genji“ انت، پدا کے رند ترا کم ء گیش سال ((1353 ء ”Boccaccio“ ء ”Decameron“ دیم ء کیت انت۔

ہر دہمی صدی ء بندت ء نوکیں گدار ء بندت بیت انت کہ سال ((1719 ء ”Daniel Defoe“ ء ”Robinson Crusoe“ چاپ ء شنگ بیت انت، ”سیمونل رچرڈسن“ ء گدار ”پامیلا“ سال ((1740 ء چاپ ء شنگ بیت انت ء اچ آئی ء پد ”ہنری فیلڈنگ“ ء ”جوزف اینڈریوز“ سال ((1742 ء چاپ ء شنگ بیت انت، مروچی انگریزی لہزانک ء حاصیں وڑا گدار ء تک ء ”ہنری فیلڈنگ“ ء رانوکیں گدار ء پت زانگ بیت انت بزاں آئی ء گدار ء را یک نوکیں تہر ء دروشمے داٹنگ، ہنری فیلڈنگ ء پد گدار ء پڑسک پراہ ء شایگان بیت انت ء گدار نوکیں رنگ ء دروشم زوران کنت۔

گدار ۽ سپروہد ۽ گوزگ ۽ ہمراہی ۽ دیم ۽ روان بیت انت گدا نامداریں گدار نویس ہے لڑ ۽ ہوار بوان بنت، چوش کہ ”جین آسنن“ ”والٹر سکاٹ“ ”چارلس ڈکنز“ ”تھامس ہارڈی“ ”بالزاک“ ”فلایئر“ ”وکلر ہیوگو“ ”ایمانل زولا“ ”موپاساں“ ”پیرالوی“ ”پشکن“ ”کولائی گوگول“ ”یونٹالسٹائی“ ”دگہ ہزاراں گدار نویس ہوار انت۔
گدار ۽ لوٹ ۽ گزر:

گدار بازیں بہر ۽ ونڈانی ہواری ۽ چہ دیم ۽ کیت انت، بزاں گدار ۽ نبشہ کنگ ۽ بازیں لوٹ ۽ گزر انت، یا اے گشگ بییت کہ بازیں ”غضر“ ہوار بوان ۽ گدار ۽ سرجم کن انت، چوش کہ پلاٹ، کسہ، کارست، چاگرد ۽ دگہ بازیں، اگاں گدار ۽ بہر ۽ ونڈانی سراگپ ۽ تران کنگ بییت گدا اے گنگ ۽ کیت انت کہ بازیں نبشہ کارانی کراہے دگہ دگہ وڑ ۽ رابندان گنگ ۽ کاہنت، پداچہ ہے نبشہ کار ۽ کواساں چہ لہتیں ایوک ۽ لہتیں بہران ۽ زیات ارزشت دنت ۽ ایندگہ بہران ۽ کم ارزشت دنت، بلے جوان ۽ شریں ہبرایش انت کہ دراہ چہ ہمیشاں زیات ۽ سراہور ۽ تپاک انت۔

نام/Title:

نام یاسرنام پہ گدار ۽ المی انت پرچہ کہ چہ آئی ۽ گدار وتی کسہ ۽ بنکی حیاں ۽ پدرائی ۽ کنت، بلے المی نہ انت کہ ہمارنگیں نام یاسرنامے بیت انت گدار ۽ تہا ہمارنگیں کسہ یے دیم ۽ بیت انت، پدرو رنیر احمد بادینی ۽ گدار ”بہشت ۽ دوزہ“ ۽ راگاں چارگ بییت انت گدا بوت کنت کہ بازیں مردے چہ سرنام ۽ ہے اندازگ بخت کہ اے گدار نیک راہی گدار ۽ ایشی ۽ تہا جٹ ۽ دوزخ ۽ گپ کنگ بوتگ، بلے نہ، ہے نام یاسرنام وتی چکلیں بزانت ۽ معنی ۽ نہ دنت، بلکلیں گدار ۽ سرجمی ۽ وانگ ۽ چہ وانوک ہے آسہ ۽ کیت ۽ سر بیت انت کہ گدار ۽ کارست ہروہد ۽ گم ۽ وشیاں آماج انت ۽ آہانی بچ واہشت وتی گڈی آسہ ۽ نروت ۽ سر نہ بیت انت، ہے رنگ ۽ ہما آشوب ۽ تہا گدار ۽ چاگرد ۽ آئی ۽ کارست گوزگ ۽ انت آچو دوزہ ۽ انت۔ ایشی ۽ چہ پدرا انت کہ ادا گدار ۽ نام یاسرنام وتی ”Direct“ ناں بلکلیں ”Indirect“ بزانت ۽ پدرا کنگ ۽ انت۔

سید ہاشمی ۽ گدار ”نازک“ ۽ درور ۽ بزوراں گدا چہ آئی ۽ نام ۽ پدرا انت کہ اے گدار ۽ مستریں کارست ”نازک“ بیت انت کہ ہے گدار ۽ نام ۽ چہ پدرا انت۔ پداچہ ہے گدار ۽ وانگ ۽ چہ ہم ہے پدرا بیت انت۔ نازک چوش کہ ہے گدار ۽ مستریں کارست انت ۽ گدار ۽ سرجمیں کسہ ہمانی ۽ زند ۽ آئی ۽ جیڑہ ۽ جنجالانی چپ ۽ چاگرد ۽ چکر بیت۔

ایشی ءچہ پدرانٹ کہ اے رنگیں نام یا سرنام پہ وانوک ءچہ وڑیں جنجال ودی نہ کنت ءگندگ ءچہ مزین حدے ء وانوک کسہ ءراپوہ بیت انت۔

ہمیشی ءدگہ دورے منیر احمد بادینی ء گدار ”مرک ء جاوراں مہر“ انت کہ آئی ء نام یا سرنام ءچہ پدرانٹ کہ گم ءڈکھ ء دور ء باری ء مردم مہر ء امبازاں بییت، ء گدار ء وانگ ءچہ ہم ہے پدرانٹ انت کہ کارست ”حمیدہ“ ہے رنگیں زند جاورانی گراء چیلانی تھا کپتگ ء ہے جاورانی تھا آئی ءرا مہر انت ء ہم گوں مردے ء ناں بلکیں گوں جنک نے ء، کہ آئی ء دل لوٹیت کہ وتی واہگاں گوں ہمائی ء پیلہ بکنت۔

کسہ/Story:

کسہ ء بابت ء بازیں نبشتہ کاراں وتی وتی لیکہ ء حیاں درشان کرتگ انت۔ گوئگیں راجد پترانی وانگ ءچہ معلوم ہیٹ انت کہ کسہ ء بندات ہما و ہد ء زمانگ ء بیت انت و ہدے انسان ایوکی ء زند ء یل کنان ء ہواریں رنگ ء دروشم ء زند گوازیگ ء بندات کنت ء آچہ غاراں درکیت انت ء پوتی لاپ ء شوہاز ء شکار کنگ ء بندات کنت۔ روج ء و ہدے آشکار ء روت انت ء شپ ء وتی کہول ء سنگلتانی کرا کیت انت ء وتی روج ء دراہیں ویل، جنجال ء سرگوستاں کسہ ء رنگ ء آہانی دیم ء کاریت، کہ اچ ایشی ء کسہ بندات ہیٹ انت۔

کسہ ء بابت ء ڈاکٹر عبدالسلام نبشتہ کنت کہ:

”کسہ یک کارے ء کنگ ء خاطر اہتیں مردمانی ہوار بونگ ء نام انت“ (11)

ایشی ء مول ء مراد ہمیش انت کہ کسہ ء سیالی ء تعلق گوں (action) ء انت، بزاں و ہدے کارست (انسان یا غیر انسان) کارے کن انت یا گوں آہاں کارے ہیٹ انت آ کسہ انت اگاں یک کارست یا مردے ءراہتیں مردم بندیت ء آئی ء رالٹ دینت، آئی ء ہے لٹ ء ورگ کسہ ء جوڑ بوت کنت۔

ڈاکٹر عبدالسلام دگہ جاگہ ء کسہ ء بابت ء نبشتہ کنت کہ:

”بکنی حساب ء کسہ بازیں ویل یا گپ ء ترانان ء گوں یک راہ بندے ء و ہدے پاس ءردا بیان

کنگ یا گشگ انت“ (12)

و ہدیکہ گدار ء کسہ ء بابت ء ڈاکٹر سنبل نگار نبشتہ کنت کہ:

”کسہ گدار ء ہما بہر انت کہ بیدے آئی ء گدار سرجم نہ ہیٹ انت، یک ویل یا جنجال ء کہ

نہشتہ کار ۽ نہشتہ ۽ لاچار کنت کہ آنہشتہ بکنت ۽ کتہ ۽ پہلمی انت کہ آگون راستی ۽ نزیک بیت

انت، (13)

گشگ ۽ مول ۽ مرد ایش انت کہ کتہ ۽ گول راستی ۽ زند ۽ نزیکی بیت انت، پرچہ کہ گدار انسانی زند ۽ پدرائی ۽ کنت ۽ آئی ۽ کارستانی سر ۽ پر ۽ گار ۽ کرداں گول لس مردم ۽ زند ۽ سر ۽ پر آں گول نزیکی بکن انت، اگاں کتہ ہنچو بیت کہ آ ”خلائی“ انت گڈا گدار ۽ سک باز بد ڈول کنت ۽ وانوک ۽ حب ۽ واہگ ۽ تہاسک باز کمی کیت انت، ۽ اے رنگیں کتہ وانوک ۽ دل ۽ مدام زندگ بوت نہ کنت۔

ہمیشی ۽ درور ۽ بلوچی گدار ۽ پڑ ۽ چاریں، منیر احمد بادی ۽ گدار ”مرک ۽ جاوراں مہر“ ۽ کتہ یک زال کارے ”حمیدہ“ ۽ کتہ انت کہ آئی ۽ سور کرتگ ۽ آئی ۽ راوتی مرد ۽ گول وپت ۽ واب ۽ ہنچ رنگیں چشم ۽ مزگ ۽ نیت انت، آئی ۽ واہگ انت کہ آدام کوچگ ۽ بروت ۽ وتی دزگو ہار ۽ گول وپت ۽ واب بکنت ۽ وتی دل ۽ هل ۽ واہگاں پیلہ بکنت، پدا آئی ۽ مرد ۽ حج ۽ بیران بونگ، آئی ۽ گول وتی دزگو ہار ۽ لوچ ۽ گلگڑ و پسگ، دوہمی سور ۽ دوہمی سور ۽ پدا آئی ۽ مال ۽ میراثانی پدا ۽ گپگ اے گدار ۽ کتہ انت کہ گدار ۽ بارت ۽ آسر کنت۔

پلاٹ/Plot:

پلاٹ ہم گدار ۽ یک محکمیں لوٹ ۽ گزرے کہ بیدے آئی ۽ گدار سر جم بوت نہ کنت ۽ پہ گدار ۽ پلاٹ ۽ بونگ سک باز الہی انت، ہاں اے بوت کنت کہ بازیں گدارانی پلاٹ سک باز محکم انت ۽ بازانی محکم نہ انت، بزاں نزور انت، البت بازیں کو اس ۽ نہشتہ کارانی لیکہ ایش انت کہ گدار نویس ۽ رااے وڑیں ریس ۽ پر یسانی تہا لگی نہ انت، پرچہ کہ گدار ۽ محکم ترین بہر ۽ ونڈ آئی ۽ کارست ۽ کتہ انت۔

پلاٹ ۽ چندوت پے ۽ بیاسہ بابت ۽ محمد افتخار شفیع، ڈاکٹر احسن فاروقی ۽ شوندا ۽ نہشتہ کنت کہ:

”پلاٹ بنگی حساب ۽ بندگ ۽ جوڈ کنگ ۽ ڈول ۽ انت ۽ جوانیں پلاٹ ۽ گول نہشتہ بوٹگیں گدار محکمیں بان ۽ ماڈی ۽ ڈول ۽ انت، پلاٹ مدام ہنچ بہرانی تہا بیت انت، اولی بہر ۽ دراہیں کارستانی پنجار دیم ۽ کاہنت، دوہمی بہر ۽ کارست اڈ ۽ ججالانی آماج بنت، سیمی بہر ۽ کارستانی اڈ ۽ ججال ہنچو مانگیشاں کہ گیش ۽ گیوار بونگ ۽ نام ۽ نہ زان انت، چارمی بہر ۽ ہسے اڈ ۽ ججال گیش ۽ گیواری ۽ نیگ ۽ روان بنت ۽ ہنچی بہر ۽ ہسے اڈ ۽ ججال آسرباں یادیم پہ آسری ۽ رواں“

ڈاکٹر محمد یسین گدار ء پلاٹ ء بابت ء نبشہ کنت کہ :

”پلاٹ گدار ء بازیں ویلان ء یا واقعہ آن ء یک حاصیں ردء بند دینگ ء نام انت، کہ چہ آئی ء گدار ء تہازند ء یک رنگ ء دروشے گندگ بیت انت ء چہ آئی ء وانوک ء راوشی یے رسیت انت۔ ایشی ء ہواری ء زند ء راستیانی بابت ء یک نوکیں مارشت، لیکہ ء تجربتے ہم وانوک ء دیم ء کیت انت“ (15)

ایشی ء چہ ہمے پدر انت کہ ہمک مردم یک کارے ء کنگ ء ساری آئی ء یک راہ بندے یا وڈ ء ڈولے وقتی دل ء یا ذہن ء تہاداریت کہ من ء ہمے کار چون عملی رنگ ء دروشم ء دیم ء آرگی انت، پہ دروریک مستری یے نیک بان ء ماڈی یے جوڈ کنگ ء انت، گڈا آئی ء جوڈ کنگ ء ساری آبان ء ماڈی ء سرجمیں وڈ ء ڈول ء وقتی ذہن ء توک ء ٹہینیت کہ من ء کجام کمرہ کجا جوڈ کنگی انت، ہال کجا ء برچی کجا جوڈ کنگی انت، بان ء ماڈی ء جوڈ کنگ ء چہ چنکس ہاک، چنکس بجر ی ء چنکس ریت مان کنگی انت، اگاں مرچیکلین نوکیں دور ء باری ء گپ ء بکناں گڈا آئی ء را پیسرا چہ ہمے بان ء ماڈی ء ڈیزا ئن دینگ بیت انت، گشگ ء مول ء مراد ایش انت کہ ردء بند دینگ ہمگ شے ء راز بیاء براہدار کنت، ہمے رنگ ء محکمیں پلاٹ گدار ء راز بیات زیاء براہداری ء ہواری ء محکم ہم کنت ء گدار ء کسہ ء رارد ء بند ء و ہد ء پاس ء ردادیم ء بارت انت، اے وڈ ء بچ یک چیزے چہ دوہمی ء ساری یارند بوت نہ کنت ء کارستانی سر ء پرانی تہا یک بچکی یے کیت انت۔

پلاٹ ء بابت ء فریح الدین ہاشمی نبشہ کنت کہ :

”پلاٹ بنگی حساب ء انگریزی ء لوزے کہ آئی ء بزانت یا مول ء مراد ذہنی ردء بند دینگ انت، کہ آئی ء رادیم ء داران ء گدار نوکیں وقتی گدار ء بندت کنت، دیم ء بارت، کسہ ء ویلانی ردء بند دینگ ء آئی ء جہلی ء برزیاں بگرتاں کسہ ء ہلاس کنگ ہوار انت“ (16)

ادا چہ یک ہمرے پدر انت کہ پلاٹ ء بابت ء دراہیں کواس ء پوکلارے ہمرے سراتپاک انت ء ایش انت کہ پلاٹ بنگی حساب ء گدار ء ”منصوبہ بندی“ یا آئی ء راگوں ردء بند ء و ہد ء پاس ء ردادیم ء برگ ء نام انت۔

کارست گدار ۽ سک ارزشت دارو کیں بہرے ۽ بیدے کارست ۽ گدار سرجم بوت نہ کنت ۽ ناں کہ دیروئی، پرچہ کہ گدار انسانی زندہ آئی ۽ چاگرد ۽ جہگیری ۽ کن انت، و ہدے آچاگرد ۽ جہگیری ۽ کن انت گداں چاگرد بیدے کارست ۽ سرجم بوت نہ کنت۔ چاگرد ہا و ہدے است بنت ۽ مان انت و ہدے آئی ۽ کارست برجاہ مان انت، ہے رنگ ۽ کسہ ہا و ہدے بندت بیت انت ۽ دیروئی کنت کہ آئی ۽ تہا کارست مان بیت انت، ہنچو کہ انسانی زندہ ۽ تہا وڈوڈس مردم کارستانی رنگ ۽ دروشم ۽ گنگد ۽ کاہنت ۽ ہے کارستان ۽ گدار ۽ سراپٹ ۽ پول کنوکیں کو اس ۽ پولاکاراں ”فلیٹ“ ۽ ”ٹائپ“ ۽ نام داتگ انت، بلے یک ہبرے تچک انت کہ ہے دوئیں نام ۽ دوئیں رنگ ۽ کارست ہا و ہدے محکم ۽ جاندار بنت و ہدے گوں انسانی زندہ آئی ۽ نفسیات ۽ ہم دپ بنت، کارست ۽ چند چے ۽ ہے بابت ۽ محمد افتخار شفیق نبشتہ کنت کہ:

”کارست گدار ۽ مسترین کمک کارانت، کارست انسانی زندہ ۽ تب ۽ پیش داریت، کارستانی

جوڈ کنگ ۽ آہان ۽ دیم ۽ برگ گدار ۽ درستاں چہ زیات گران ترین کارانت، پہ ایشی ۽ المی انت

کہ گدار نوئیں کارستانی بابت ۽ شری ۽ سرابزانت یا آہانی گون ۽ زندہ گواز بنیت“ (17)

ایشی ۽ چہ پدرانہ کہ گدار نوئیں کارست، آئی ۽ گوں بندوکیں کسہ آئی ۽ زندہ آئی ۽ جنجال ۽ آئی تب ۽

لیکہاں شری ۽ سرابزانت، اگاں ناں گدا گدار ۽ کسہ ۽ آئی ۽ ہمرائی ۽ کارست ہم سک باز نور بنت، پہ دروراگاں

یک گدارے ۽ کارست شوانگے ۽ آئی ۽ کارکوچگی زندہ ۽ تہا ہلک ۽ پسانی چارینگ انت، نوں اگاں ہے شوانگ گدار ۽

کارست انت ۽ آشر، شہر ۽ زندہ آئی ۽ سر ۽ پر آئی بابت ۽ گپ ۽ تران کنت، و ہدیکہ آئی ۽ شہر ہنچ بر نہ دیتنگ ۽ ناں آ

وانندگ انت کہ آئی ۽ شہر ۽ بابت واننگ یا شہر ۽ سپرنامہ، بازیں و ہدے مردم ۽ راے ہم گنگد ۽ کیت انت کہ

کارست ۽ راہنچیں گپ ۽ گال دپ ۽ دیگ بیت انت کہ آگوں آئی ۽ عمر ۽ سندہ آئی ۽ کار ۽ گرد ۽ ہنچ ہم دپ نہ ورائنت،

گدا ۽ رنگیں ”ندارگانی“ و ہدے کارست وانوک ۽ رادگہ رنگ ۽ گنگد ۽ کیت انت ۽ ہنچو گمان بیت کہ کارست

چچوانت ۽ وتی گیاں کرت نہ کنت۔

رفیع الدین ہاشمی کارست ۽ آئی ۽ کار ۽ گردانی بابت ۽ نبشتہ کنت کہ:

”ہنچ کسہ بیدے کارست ۽ بوت نہ کنت، گدار چوش کہ چاگرد ۽ پدرانہ ۽ کنت، ہے حاطرا

آئی ء تہا ہر وڈیں کارستانی ہوار بونگ المی انت، پرچہ کہ ہے کارستانی سرء پراں چہ گدار ء کتہ
دیم ء روت انت‘ (18)

اگاں کارست ء دروران ء بلوچی گدار ء پڑ ء چارگ ء جہدے یکنیں گڈاچوش کہ سید ء گدار ”نازک“ ء
کارست ”نازک“ کہ گدار ء دراہیں کتہ ہمائی ء زند ء چپ ء چاگرد ء چکڑیت ء تاں گڈی ء کیت ء آسر بیت
انت۔ نذیر ناصر ء گدار ”اگر پیچ“ ء کارست گلین، من، زبادی، صائمہ چوہدری ء دگہ بازیے کہ آہانی ہمراہی ء گدار
ء کتہ دیم ء روت انت یا آکتہ ء دیم ء برانت۔

نوکتیں بلوچی گدار ء پڑ ء ہے گندگ ء کیت انت کہ گدار ء کارست ء رازیات ارزشت دیمگ بونگ ء
انت، ء ہمیشی ء رنگ ء دروشم حاصلیں وڑا بلوچی لبرانک ء تہا منیر احمد بادینی ء گدارانی تہا گندگ ء کیت انت کہ آئی
ء گدارانی کارست زیات محکم انت ء آگدار ء کارستان ء ”فری“ کنت ء آہمک ویل ء خجال ء و ہد ء ہما ویل ء خجال
ء لوٹانی ردا سرء پرکن انت۔

تکنیک / Technique:

تکنیک ء ایوکا یک بزانت ء تعریف ء دیم ء آرگ سک گران ء مشکل انت، پرچہ کہ تکنیک ء بزانت ء را
ہمک پولکار ء نبشتہ کار ء وتی وتی حساب ء بیان کرتگ ء ایشی ء راگیش ء گیوار کنگ ء جہد کرتگ۔ اے تک ء اے ہم
گندگ ء کیت انت کہ بہتیں گدار نویس ء شرگدار تکنیک ء کم ارزشت دینت ء بہتیں تکنیک ء رازیات ارزشت دینت
ء گشتاں کہ تکنیک پہ گدار ء اینکس بازالمی نہ انت، ہما کہ ایشی ء را کم ارزشت دیاں آہانی ردا گدار نویس ء را اے تک
ء اینکس زیات دلگوشی دینگی نہ انت، پرچہ کہ گدار ء سیالی گوں زند ء انت ء اے رنگیں تو کے مانکے نہ ایوک ء نبشتہ کار ء
ردہم ء پروشیت بلکین وانوک ء را ہم مونجاء ملور کنت۔

بلے ہبرایش انت کہ تکنیک وت چے ء، اے بابت ء ڈاکٹر عبدالصبور بلوچ نبشتہ کنت کہ:

”تکنیک ناول نویسی ء ہمارا ہند ء را گوش انت کہ چہ آئی ء کمک ء ناول نویس وتی بن گپ ء

دیم ء کاریت“ (19)

وہدیکہ تکنیک ء بابت ء پروفیسر غنی پرواز نبشتہ کنت کہ،

”ہمیشہ کا گن مردم چو بگشیت گڈارد نہ بیت انت کہ اسٹائل کلم کار ء جان ء پوست انت، وہدیکہ

تکنیک گورے کوٹ انت، چیا کہ اسٹائل ۽ دگہ کار مردکت نہ کنت ۽ اگن دگرے کار مرد ۽ بکت
گڈا گگانے بیت“ (20)

تکنیک ۽ بابت ۽ اردو ۽ نبشتہ کار محمد افتخار شفیق نبشتہ کنت کہ:

”ہمک سستا ساج ۽ تہا نبشتہ کاروتی بنگپ ۽ رادیم ۽ آرگ ۽ یہ ہمارا ہند ۽ کہ کار مرز کنت، آ
تکنیک گشگ بیت انت“ (21)

بلوچی لہزائیک ۽ گدار ۽ پڑ ۽ تکنیک ۽ تجربت ۽ رااگاں چارگ بیت انت گڈا اے پڈر بیت انت کہ
”بیانیہ“ تکنیک کو ہن ترین تکنیک انت کہ کار مرز بلوان انت، اے تکنیک بلوچی ۽ اولی گدار ”نازک“ ۽ ہم کار مرز
بوٹگ ۽ چہ آئی ۽ پد ہم بازیں گدار نویساں ہے تکنیک ۽ راوتی وتی گدارانی تہا کار مرز کرتگ، اداد گہ گپے ۽ کنگ المی
انت کہ سرجمیں گداریکیں تکنیک ۽ نبشتہ کنگ بیت ۽ اے المی ہم نہ انت کہ یکیں گدار ۽ تہا گدار نویساں بازیں تکنیکاں
کار مرز بکت، مول ۽ مرادیش انت کہ اے گدار نویساں ۽ سرانت کہ آوتی گدار ۽ کتہ ۽ گوں یکیں تکنیک ۽ دیم ۽
بارت یا یک ۽ چہ زیات تکنیک کار مرز کنت۔

بلوچی گدار ۽ پڑ ۽ ”ڈارمی تکنیک“ ۽ سک کم تجربت کنگ بوٹگ، بزاں اے تجربت نہ بوٹگ ۽ برابر انت،
اے ردا ایوک ۽ یک تجربتے منیر احمد بادینی ۽ گدار ”شپ ۽ چم“ کنگ ۽ کیت انت، ہے وڈا ”کا گدا نویسی“
تکنیک ۽ ہم تجربت نہ بوٹگ ۽ برو برانت ۽ ایشی ۽ ہم ایوک ۽ یک تجربت ۽ منیر احمد بادینی ۽ کرتگ کہ آ ”منی
نمدیاں بن دے“ ۽ نام ۽ سال 2012 ۽ چاپ ۽ شگ بوٹگ، ایشی ۽ ابید گہ ہم بازیں تکنیکاں بلوچی ۽ گدار نبشتہ
کنگ بوٹگ کہ آہانی دروران ۽ ہم دیگ بوت کنت۔

گپ ۽ تران Dialogues:

گدار نویساں کارستانی تب ۽ زانت ۽ ردا گپ ۽ تراناں رد ۽ بند دنت ۽ آہاں کارستانی دپ ۽ دنت تاکہ ہے
کارست گدار ۽ کتہ ۽ دیم ۽ برانت، گدار ہما و ہد ۽ محکم ۽ جوانیں گدارے زانگ بیت انت و ہدے آئی ۽ کارستانی
گپ ۽ تران (مکالمہ) ہما کارستانی تب ۽ زانت ۽ ردا بیت، چوش کہ وانندگیں کارستانی گپ ۽ تران، ہے وانندگیں
کارستانی وشی ۽ و ہد ۽ گپ ۽ تران، گم جتی ۽ و ہد ۽ گپ ۽ تران، جنگ ۽ مڑ ۽ و ہد ۽ موڈ ۽ تب ۽ پڈرائی ۽ درشانی
، نا وانندگیں کارستانی گپ ۽ تران، آہانی جوڑگ ۽ مارشت، گم ۽ رنج ۽ و ہد ۽ آہانی بحث ۽ ترانی بن گپ ۽ مرحال۔ موسم

ءموسمانی زانت ءزانت کاری، گوات ءهور ءزانت ءزانت، کارستانی سینگارگ، آہان ء جوانیں گڈوار ءدیگ، مہر ء
دوتی ء گپ ءگال ءدگہ بازیے۔ پے درورا گال گدار نویس ء کارست واننگ انت بلے گدار ءتہا آئی ء گپ ء
تراناں چہ ہے پدرانے کہ آنا واننگ انت ءگوچگ ء ناواننگانی رنگ ءدروشم ء گپ ءتران کنگ ءانت، ہے
کارست ءاگان پت بیران بوٹگ ءآپرس ءپاتحہ ءسرامردماں گول گپ ءتران کنگ ءانت گڈاواننگ ءناواننگیں
کارستانی گپ ءترانانی تہا پرک ءتپاوت گنگ ء کیت انت، اگان کارست مہر کنگ ءانت ءآئی ءوتی دوستدار ءرا
وہداتگ کہ فلاں جاگہ ءبیت نی پدیریں ہیرے کہ کارست ترس ءر زے تہا ہم بیت انت، پدامہر ءوہد ء کارست وتی
جوزگ ءمارشان ءداشت کرت نہ کت، اگان ہے رنگیں اُرت ءناز رکیں باریکیانی گدار نویس حیال ءمداریت گڈا
آئی ء کارستانی گپ ءتران (مکالمہ) ہاگ بنت۔ گپ ءترانانی وہد ء گدار نویس ءرا کارست ءتب ءکسہ ءلوٹان
ء ہم دیم ءدارگی کپیت ءاے سکیں دلگوشی لوٹ انت۔

”پداماں ہر دیک مزنیں سنگ ءے ءسر ءنشتان، دیم پے دیم ءہپت تلار ءحاموشی ءچی ء گوشداراں بوتاناں۔
”بچار چنکس حاموشی ءچی انت“ من گشت:

”تومروچی ہپت تلار ءحورے درابوٹگے؟“

”ہو۔۔۔۔۔“ آہشکھنگ بوت، ہپت تلار ءهور ءتو دیٹگ؟“

”ہو۔۔۔۔۔“

”کجا انت۔۔۔۔۔؟“

”منی دیم ءندوک انت“

من ءپیش بدارے، آہست کرت“

”من آئی کلکاں وتی دست مشت: ایش انت“

اے تی مولد انت حورے نہ انت“

”توتار منی مولد مہ گش“

”منی دل لوٹیت“

”زانے مہروان مولد نہ بنت“

”تراموٹر بوٹ ۽ تہا سوار کیناں“

”چے آمن ۽ ترا زاناں کہ سوار کنتت؟“

”من ۽ چون نہ زاناں، من ڈپٹی کمشنر ان، من اے درائیں افسراں زانیں ۽ آمن ۽

زاناں۔۔۔۔۔ بل کہ نزیک بیت کہ ادا افسر کئے سوار انت“ (22)

”م“ ۽ راسک باز دیر انت کہ ڈپٹی کمشنر ۽ لوگ ۽ کار ۽ انت ۽ وانوک ۽ ہمے حاتر اجیرانگی نہ بیت پرچہ کہ اوہی رند ۽ ڈپٹی کمشنر ۽ اردلی ۽ آئی ۽ رالوگ ۽ آورتنگ ات، ۽ آڈپٹی کمشنر ۽ ”م“ ۽ درائیں کتہ ۽ سر پدانت کہ دویمینانی نیام ۽ چونیں سیالی ۽ منگتی است انت، پدادوہمی جبرائیش انت کہ ڈپٹی کمشنر مدام کہ ”م“ ۽ در ۽ بارت گڈاوتی زال ۽ نہ بارت گوں ۽ آئی ۽ وتی زال ۽ راساری ۽ سلاہ جنگ ات کہ بیترا براں بلے آئی ۽ وت نہ کرتنگ ات، گدار ۽ دوئیں کارست وتی وتی تب ۽ مہیلانی ردا گپ ۽ تران کن انت، پدادوہمی جبرائیش انت کہ آہانی گپ ۽ ہبر آں چہ مہر ۽ پدرائی بیت انت۔

چاگرد/Environment:

گدار ۽ دگہ یک بہرے آئی ۽ ”ماحول“ یا چاگردانت، کہ آئی ۽ تہا گدار ۽ کارست زندگوا زیناں، پہ گدار ۽ چاگرد ۽ المی انت کہ آئی ۽ کارست ہنچیں چاگردے ۽ تہا زندگوا زیناں کہ آگوں انسانی زند ۽ سیالی بکنت بزاں آئی ۽ گوں کارستانی بزاں زند ۽ کجام یک پڑے ۽ سیالی بدار انت، گدار چوش کہ انسانی زند ۽ پدرائی ۽ کنت ۽ آئی ۽ کارست گوں انسانی زند ۽ سیالی داریت انت، ہمے حاتر اگدار ۽ چاگرد ۽ پہ المی انت کہ ”خلائی“ یا ”دیو مالائی“، مہ بیت انت۔

گدار ۽ چاگرد ۽ بابت ۽ محمد افتخار شفیع نبیشہ کنت کہ:

”سوب مندریں گدار ۽ چاگرد قدرتی ۽ چاگردی زند ۽ پدرائی ۽ کنت، آچاگرد ۽ شری ۽ حرا بیانی

بزاں دویمینانی پدرائی ۽ بکنت“ (23)

ہمیشہ ۽ کسانیں درورے چو اے ڈول انت:

”کولواہ ۽ ہور ۽ شرگورتنگ ات۔ مشکے ۽ دراسکی ۽ کور ۽ پیرندر ۽ وھلی ۽ چیلانی ڈول ۽ ساجدی، میا

دادی، ریک چاہی، گندہ چاہی، کسری، ٹوبئی، بانی ۽ باز دگہ کوراں ہم ہار کتنگ ات۔ مرہ آپ ۽

شری ء سر ء گپنگ ات۔ چراگ جاہاں دُرگ، کھچک ء چوڑ ء سبز سبز یں غالی پچ اتنت ء ہر نیمگ ء بہار گاہ ات۔ زمیندار، دھکانکار، شوانگ، گوال ء سار باناں گل کنگ ات۔ مرہ ء زمیندار ء دھکان کاروتی ڈگاراں زُرت، کوار، ماش، ماک ء لگوش ول کشدگا اتنت۔ دگہ دگہ ہندانی شوانگ، گوال ء سار باناں وتی رنگ، گورم ء بگ پہ چارینگ ء آورتگ اتنت‘ (24)

ہے رداں چہ یک کلگ ء کوچگی زندئے ء پدرائی بونگ ء انت کہ ہور بونگ ء چہ آئی ء پدراہیں مخلوق وتی وتی مالان ء پہ چارینگ ء آرگ ء انت، ہے ردت یک چاگردے ئے ء ڈس ء نشان ء دینت۔

’فوجی ٹریننگ ء سکی ء سُوری ء ہمارم زانت کہ فوج ء پینگ، وھدا یو کاشپ انت کہ تو آرام کت کن ئے اگاں ناں ملا ء بانگ ء بگرداں مگر ب ء بانگ ء چوھر ء کارکن، اوڈلی روج ء مار ء اسٹور ء برگ بوت، سئے جوڑی وردی، دوچوڑی، سئے گنجی پراک، جوڑی یے فوجی بوٹ، دو جوڑی جزاب، دو شاک، یک کلاھے، یک پیتی یے، ہیران، گلاس، پیالہ مارا درستاں مکمل فوجی کٹ دیگ بوت، داں ۱۵ روج ء سھب ء بیگاہ ء فوجی پریڈ دیگ بوت، تاچینگ بوت، پادا، بوشت، بہند، بہتچ، پاداں یک حساب ء بچک کن، یک بچی ء زمین ء ایرکن، ملگ یک وڑ بہ بیت، مگر ب ء پدھر کیے وتی پادانی دردانی زانگ ء یک دومی ء گوں جنگ ء ات، اے ٹریننگ ء پدما ء پنگ دیگ بوت‘ (25)

گدار ء تہا ہروڑیں چاگرد پیش دارگ بیت انت بزاں ہنچو کہ انسانی زند ء آئی ء چاگرد ء تہا ہروڑیں کارست گندگ ء کاہنت کہ آہانی تہا شریں کارست است ء حراہیں ہم، پد اہے کارستاں گوں حراہیں چاگردی سل کارہم بندوک انت ء شریں ہم، ہے گیاں چہ پدرا انت کہ گدار انسانی زند ء ہروڑیں تک ء پھناتانی پدرائی ء بکت۔

درشاندا ب/Style:

گدار ء پہ المی انت کہ آئی ء یک درشاندا بے بیت انت، اے درگت ء ہے گندگ ء کیت انت کہ ہمک گدار نویس ء وتی یک حاصیں درشاندا بے است انت، بزاں آلوز، گالبند ء گپ ء مکالمہ آں وتی حساب ء بیان ء کارمرزکت۔ ہے اسلوب یاد درشاندا ب انت کہ آیکے ء چہ دوہمی ء جتا کنت، پد رورڈا کتر فضل خالق ء لوزانی بیان کنگ ء کارمرزی، کارستانی گپ ء تران چہ منیر احمد بادیئی ء جتا انت ء ہے حساب ء منیر احمد بادیئی ء وتی درشاندا بے کہ

آئی ء را چغنی پرواز ء جتا کنت، چوناہادراہیں گدارنولیس کسہ نبشتہ کنگ ء انت بلے آہانی درشانداہ آہان ء چہ یک دوہمی ء جتا کنت۔

اسلوب یاد درشانداہ ء بابت ء طاہرہ اقبال نبشتہ کنت کہ،

”اردو ء لوز درشانداہ چہ انگریزی ء لوز ”Style“ ء زرتگ کہ پہ آئی ء عربی ء
 ”اسلوب“ فارسی ء ”سبک“ ء ہندی ء ”شیلی“ کارمرز بیت انت“ (26)

طاہرہ اقبال ہے بن گپ ء سراتران کنان ء دیمتر انبشتہ کنت کہ:

”درشانداہ ء بزانت ہمک نبشتہ کار ء وتی چند ء نبشتہ کنگ ء وڑ ء ڈول انت، کہ آئی ء چہ دوہمی
 نبشتہ کار آں جتا کنت ء اے جتا ء گستاہونگ ء تہا بازیں چیز ء ہوار انت“ (27)

طاہرہ اقبال وتی گپ ء را ایند گیش ء گیوار کنان ء درشانداہ ء بابت ء نبشتہ کنت کہ:

”درشانداہ نوکیں لوزے نہ انت، روبرکتی شرگداری ء تہا اے چہ کرناں کارمرز ہونگ ء
 انت، ہاں البت ”اردو“ ء اے گالبند بلکیں کمیں نوک انت، بلے پداہم زبان ء بیان گوشگ ء
 وڑ ء ڈول، نبشتہ ء وڑ ء ڈول، گالوار ء ہے رنکیں دگہ بازیں لوز ء گالبند پہ درشانداہ ء وہدوہد ء
 سراکارمرز ہونگ انت“ (28)

ہمیشی ء درورے چغنی پرواز ء گدار ”شپ جتیں راہی“ ء اے ڈول انت:

”گوں رحم بی بی ء نام ء اشکنگ ء آسمی یکدم گڈت ء وشی ء ساتیں چولے ء آئی ء سہمیں جان ء دورہ کت۔
 چہ حال انت؟ چرائی ء دپ ء پے بے انانی دراتک۔

وش انت، رحم بی بی ء پے پچکنڈ آئی ء نیمگ ء چارت۔ تو چوئے؟

من ہم وشوں۔ آسمی ء ہم پچکنڈت۔

چوئے تو؟ امیر ء ہم گوں آئی ء جوڑی کت۔

شگروں۔ رحم بی بی ء آئی ء نیمگ ء پے میار چارت۔ تو چوئے؟

ڈڈوں۔ امیر ء پستہ دات“ (29)

ہمیشی ء دگہ درورے منیر احمد بادینی ء گدار ”شپ ء چم“ ء چہ اے ڈول انت،

”تو پرچے بشکھندگ ء؟“

تئی حسن ء سرء حیران اُن۔

ہو۔۔۔! آہ بشکھندگ بوت۔

باز حیران۔۔۔۔۔ بلکنا من گڑینگ کہ حد اتر اچونیں خاک نگل ءے ء جوڑ کرتگ۔

اچش چو کہ آید گہ جنکاں جوڑ کرتگ۔

بلے نہ، تراچہ حاصیل گل ءے جوڑ کرتگ۔

تو چون زانے؟

من ء تئی بدن ء زبان گوشت۔

ہو!۔۔۔۔۔ ترانوں بدن ء زبان ء زانگ ہم کنیت۔

چے متلب تئی اے جست ء، کہ من ء دگہ چیزاں گوں ہو ار اے ہنر ہم کنین، ہمے جست کننگ لوٹے؟

ہو!۔۔۔۔۔ اے بدن ء زبان چے ء۔ من ء اچش تورت چش کہ آبرانت کہ بدن ء توار چے انت، پیدشامن

گوشت۔

”چوتی چل ء جست بکن“

”منی دل چپ انت“ آ گوشت۔

”چوتی دماغ ء جست بکن“

”منی دماغ سن بوتگ“ (30)

ہمے دوئیں گدار نویسانی درشاندا ب ء رااگاں چارگ بییت گڈا دوئیں چہ یک دوہمی ء چٹ جتا انت، غنی

پرواز ء وتی یک رنگ ء منیر احمد بادینی ء وتی، غنی پرواز کارستاں وتی رنگ ء گپ پر مائیت ء منیر احمد بادینی وتی،

گالبدانی کارمرزنگ ء رنگ ہم دوئینانی جتا انت۔ ہمے گشگ بوت کنت کہ درشاندا ب نبشتہ کاراں چہ یک دوہمی ء

جتا کنت۔

زبان/ Language:

زبان ہنگی حساب ء گدار ء کارستانی گپ ء تران کنگ انت، کہ آئی ء یہ گدار نویسی چونیں زبان کارمرز

کنت۔ زبان ۽ تہا گدارنویس ۽ لوزانی کارمرزی ہم ہوارانت، چوش کہ ہمے گندگ ۽ کیت انت کہ گدارنویس کجام لوز ۽ گالبد ۽ کجا کارمرز کنت، بازیں و ہد ۽ ہمے گندگ ۽ کیت انت کہ لوزوتی جاہ ۽ کارمرز نہ بنت ۽ آہانی جاگہ ۽ دوہمی لوز کارمرز بنت، بلے اے پدیریں ہبرے کہ ہمک لوز ۽ گالبد ۽ وتی یک حاصلیں جاہ ۽ ہندے است کہ آہودا کارمرز بیت انت۔

بلوچی لوزانک ۽ تہا گدار ۽ پڑ ۽ ہم بازیں گدارنویس گندگ ۽ کاہنت کہ آہانی گدارانی دراہیں بہر ۽ ونڈ جوان، شر ۽ محکم انت ۽ آہانی گدار بلوچی لوزانک ۽ تہا ”ماسٹر پیس“ زانگ بنت بلے دوہمی نیمگ ۽ آگدارانی زبان ۽ نیچ خیال ۽ نہ دارانت، ایشی ۽ یک جوانیں درورے بلوچی گدار ۽ مزنیں نام منیر احمد بادی انت کہ آئی ۽ گدار ہمک تک ۽ محکم انت بلے آ زبان ۽ نیچ خیال ۽ نہ داریت، ہمے خاطر آئی گدارانی زبان وانوک ۽ راطور ۽ مونجا کنت۔

لیکھی درشان / Point of View:

گدار ۽ تہا ”نقطہ نظر“ یا لکھی درشانی الہی انت بلے اے لکھی درشانی اینکس ہم مہ بیت انت کہ آئی ۽ وانوک یا شر گدار ۽ راکدار ایوک ۽ واعظ ۽ تبلیغ ۽ گندگ ۽ بنیت انت، چوش کہ مارا اے گندگ ۽ کیت انت کہ بازیں گدارنویس پہ حاصلیں مول ۽ مرادے ۽ گدارنویسیت ۽ آئی ۽ لیکہ ایش بیت انت کہ آئی حاصلیں گپے یا نظریہ ۽ پہ وانوکاں سر بکت، ایشی ۽ درور بلوچی گدار ۽ پڑا ہم گندگ ۽ کاہنت، چوش کہ ہم جان رضا ۽ گدار ”جہد ۽ کاروان“ ۽ عبدالستار پردلی ۽ گدار ”سب“ پہ یک حاصلیں لیکہ ۽ نظریہ ۽ دیروٹی ۽ پہ یک حاصلیں وانوکاں نبشتہ کنگ بوتگ انت ۽ دوہیں گدارنویسیانی گدارانی تہا ہمے گندگ ۽ کیت انت کہ آئی ایوک ۽ گدار ۽ یک ٹولی یے بالابندی ۽ کنگ ۽ انت۔ ہمے رنگ ۽ غنی پرواز ۽ گدارانی تہا ہمے رنگ ۽ گندگ ۽ کیت انت کہ آئی حاصلیں خیال ۽ لیکہ ۽ راکدار دیم ۽ برگ لویت، آمدام زال بول، زال بولانی حق، آہانی وانگ ۽ زانگ، آہان ۽ کسانا ۽ سور دیمگ ۽ ہمے رنگ ۽ آہانی دگہ بازیں حقانی گپ ۽ کنت، کہ چہ ایشی ۽ پدربیت انت کہ لیکہ یے نظریہ ۽ راکدار ۽ داران ۽ نبشتہ کنگ بوتگ ۽ انت، گدار ۽ تہا لیکہ ۽ درشانی اینکس مہ بیت کہ گدار یک حاصلیں پروگرامی ۽ تبلیغ گندگ ۽ بیت انت۔

آسر / Conclusion:

نوکیں گدار ۽ بنگی ہر دوہمی کرن ۽ ایر کنگ بوتگ ۽ ہنری فیلڈنگ ۽ راکدار ایشی ۽ بن ہشت ایر کنگ زانگ بیت انت۔ اگاں اُرتی ۽ پچارے گدا گدار ۽ سک باز مزنیں پندے بتگ ۽ مروچی اے نوکیں رنگ ۽ دروشم ۽ اتگ ۽ سر

بوتگ۔ مروچی نوکیں گدار ۽ بن گپ ۽ مکنیک ۽ سرء کہ گپ ۽ تران کنگ بیت انت گڈا بنداتی دور ۽ باری ۽ بازیں گدارانی بابت ۽ ۽ ہمہ گشگ بیت انت کہ آ گدار ۽ لوٹ ۽ گزراں پیلہ نہ کن انت، بلے آ گدارانی لڑ ۽ تہا ہوار انت، پرچہ کہ ہمہ گدارانی نبشتہ ۽ پدمروچی گداراے سند ۽ دروشم ۽ اتنگ ۽ سر بوتگ، اگاں ہمہ بنداتی گدار ۽ تجربت کنگ مہ بوتیناں گڈا بلکیں مروچی گداراے سند ۽ سر مہ بوتیں ۽ آئی ۽ راہمہ سند ۽ آ ہگ ۽ سر بوتگ ۽ دگہ سک بازو ہدیکار بوتگ ات۔

ہمہ وڑا بلوچی گدار ۽ بنداتی رنگ ۽ دروشانی سرا بحث ۽ تران بیت انت گڈا آہانی تہا مارا لیکھی درشان سک بازگندگ ۽ کنیت انت ۽ پداہمہ لیکھی درشانانی تہا اے ہم گندگ ۽ کنیت انت کہ گدار نویس ایوک ۽ وتی دلپسندیں طولی ۽ بالا بندی ۽ کنگ ۽ انت ۽ دوہمی ٹولی کہ آئی ۽ را گدار نویس دوست نہ داریت، آئی ۽ سک جہل ۽ نزور پیش داریت، ہمہ رنگ ۽ بازیں جاہ ۽ ندرگ ۽ چاگردن زور گندگ ۽ کاہاں ۽ گدار ۽ لوٹ سرجمی ۽ پیلہ نہ بنت، بلے پدا گپ ہمیش کنیت انت کہ اے سپر دیم ۽ روان کنت گڈا جوان ۽ ”شاہکار“ دیم ۽ کاہنت۔ اگاں سید ہاشمی ۽ نازک ۽ رادیم ۽ منیارت انت، باریں مروچی مئے گدار کجام رنگ ۽ بندت بوتگ ات، اگاں عبدالستار پردلی ۽ ہمہ جان رضا ۽ آشوبی گدار دیم ۽ منیارتین انت گڈا اے بن گپ ۽ بندت کنوک کئے بوتگ ات، ہمہ رنگ ۽ لوگی ۽ ٹل ۽ بوکی بزاں چاگردی بن گپ ۽ رافقیہ محمد عنبر ۽، ۽ راجد پتری رنگ ۽ راجا جی خدا بخش بزدار ۽ دیم ۽ منیارتین انت بلکیں اے بنگاپانی سرا اولی نبشتہ کاراے گدار نویس مہ بوتین انت۔ گوں بازیں مکنیک ۽ فنی نزوریاں اے مئے بنداتی گدار انت ۽ ہمہ نبشتہ کار مئے بنداتی گدار نویس۔

شوندات:

- 1- جواد، یاسر، عالمی انسائیکلو پیڈیا، لاہور، الفیصل کتب، جلد دوم، 2012ء، تا کدیم، 2056
- 2- ہمیش، تا کدیم، 2056
- 3- جمال، پروفیسر انور، ادبی اصطلاحات، اسلام آباد، نیشنل بک فاؤنڈیشن، 2014ء، تا کدیم، 169
- 4- Prentic Hall Literature, Penguin Edition, New Jersey, page No_4
04, 2012
- 5- بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور، بلوچی کسھی لہزائیک، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2009ء، تا کدیم، 79
- 6- ہمیش، تا کدیم، 80
- 7- پرواز، غنی، فکشن آئی و تکنیک، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2009ء، تا کدیم، 29
- 8- ہمیش، تا کدیم، 29
- 9- <https://en.wikipedia.org/wiki/novel>
- 10- <https://www.britannica.com/search?query=novel>
- 11- عبدالسلام، ڈاکٹر، فن ناول نگاری، سندھ، اردو اکیڈمی، 1999ء، تا کدیم، 18
- 12- ہمیش، تا کدیم، 2
- 13- نگار، ڈاکٹر سنبل، اردو نثر کا تنقیدی مطالعہ، کراچی، فضلی بکس، 2013ء، تا کدیم، 80
- 14- شفیع، محمد افتخار، اصناف نثر، لاہور، کتاب سرائے، 2012ء، تا کدیم، 30
- 15- یسلین، ڈاکٹر محمد، ناول کا فن اور نظریہ، لاہور، دارالنور، 2013ء، تا کدیم، 9
- 16- ہاشمی، رفیع الدین، اصناف ادب، لاہور، سنگ میل پبلی کیشن، 2012ء، تا کدیم، 117
- 17- شفیع، محمد افتخار، اصناف نثر، لاہور، کتاب سرائے، 2012ء، تا کدیم، 30
- 18- ہاشمی، رفیع الدین، اصناف ادب، لاہور، سنگ میل پبلی کیشن، 2012ء، تا کدیم، 117
- 19- بلوچ، ڈاکٹر عبدالصبور، بلوچی کسھی لہزائیک، کوئٹہ، بلوچی اکیڈمی، 2009ء، تا کدیم، 111
- 20- پرواز، غنی، فکشن آئی و تکنیک، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2009ء، تا کدیم، 103

- 21- شفیق، افتخار، اصنافِ نثر، کراچی، فضلی سنز، 2012ء، تا کدیم، 3
- 22- بادینی، منیر احمد، شپ و چم، کوئٹہ، فیصل بکس، 2012ء، تا کدیم، 115
- 23- شفیق، محمد افتخار، اصنافِ نثر، لاہور، کتاب سرائے، 2012ء، تا کدیم، 31
- 24- پرواز، غنی، شپ جتیس راہی، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2007ء، تا کدیم، 5
- 25- ناصر، نذیر، اگر تیج، مسقط، بلوچی ادبی مجلس، 2009ء، تا کدیم، 31
- 26- اقبال، طاہرہ، منٹو کا اسلوب، لاہور، فکشن ہاؤس، 2012ء، تا کدیم، 14
- 27- ہمیش، تا کدیم، 17
- 28- پدا ہمیش، تا کدیم، 13
- 29- پرواز، غنی، شپ جتیس راہی، تربت، بلوچستان اکیڈمی، 2007ء، تا کدیم، 178
- 30- بادینی، منیر احمد، شپ و چم، کوئٹہ، فیصل بکس، 2012ء، تا کدیم، 121، 122

بلوچی کلاسیکل شاعری

محمد عاصم زہیر: ایم فل اسکالر، شعبہ بلوچی، جامعہ بلوچستان کونٹہ

محمد صادق صباغ: لیکچرار، شعبہ بلوچی، جامعہ تربت، بلوچستان

Abstract:

Balochi Classical started during the fifteenth century. The famous poet of this period were Shay Mureed, Shahdad, Chakar, Bibarg, Shay Essa and others. The important topic of this period were love and war related to the history of Baloch.

This paper illustrate the origin and evolution of Balochi classical poetry.

پتار:-

بلوچی کلاسیکل شاعریء راجد پتر ء نثر ء ہوالہ ء وڑیں لیکہ دیما انگلک بلئے گیشتریں مردمانی لیکہ انت کہ اے شاعری چاکری اهدء سوگات انت۔ انگلک ء اے گپ تچک ء راست نہ بوتگ ء نیکہ اے زانگ بیت کہ اے اهدء شاعری ء گے انت۔ چیزے نام بگندے گندگ بیت کہ آیان ء مردم شاعر گشت کنت بلے درست شاعر نہ انت۔ پدء بنگی جہت ء گیشتر مہری ء جنگی یار بیدگی بنگپانی سرء مزینیں مدی یے دیست کن این۔ مرچی اے تک کار ہم کنگ بوتگ ء بازیں جسے ء پتوہم دیم ء انگلک ء بازینے انگلک پشت کپتگ۔ کلاسیکل شاعری دنیاء کلیں راجانی اندر ء ہست ء موجود اسنت۔ دیمتر ء جنزگ ء ساری بلے بیاجار این کلاسک ء چند چچی یے۔

کلاسیک:-

کلاسیک ء معاشر، جوان، کارمرز کرتگیں۔

”قالمیں کلاسیک ہما انت آئی ء اندر ء یک راجی ء کلیں بودشت ء درتیں جوہر

چیر بنت“ (1)؛ ”کلاسیک ء رانغبی دید ء نظر، تاریخی پڑدر ء رزنائی ء چارگ ء پد کلاسیک ء نام

دیگ بوتگ“ (2)

ہرشی ء وتی لوٹ ء گزرانی رد ء ٹ ایت ء دروٹم زور ایت۔ ہمے رنگ ء کلاسیک ء وتی لوٹ ء

گزرانت، اے درگت ء ایلٹ سگوش ایت:

”کلاسیک ء واستا اے المی انت کہ آگوں وتی ربیدگی بندشاں گوں همنکدر ممکن بیت، گیش ء چہ گیش مارشتانی پُراه دامنئی ء درشان ء بہ کنت، چہ آیاں آ زُبان ء گوشوکانی راجی تب ء کردار ء جہگیری بیت اے وڑ ء کلاسیک آران ء گہتریں جہگیری ء کنت ء چہ آئی ء مردمانی بے کسائیں دکشی ء دل وشی بیت ء آہر درجگ ء ہرتبگ ء ہرتہر ء جاوراں لس رنگ ء قبول کنگ بیت“ (3)

پرفیسر انور جمال وتی کتاب ”ادبی اصطلاحات“ ء اندر ء گوش ایت:

”کلاسیک لاطینی لفظ کلاسیک (Classics) سے مشتق ہے۔۔۔ ادب میں ہومر کی ایلید اور اوڈیسی کو اولین کلاسیکل شاہکار خیال کیا جاتا ہے۔۔۔ کلاسیکی فن ہیئت کے استحکام، احساس، عظمت، مثالی تناسب اجزاء اور مربوط تفکر پر زور دیتا ہے۔۔۔ یہاں تعقل کی برگزیدگی کو تخیل کی آزادی پر فوقیت حاصل ہوتی ہے۔ اعلیٰ ادبی معیارات رکھنے والا ادب کلاسیک کہلاتا ہے، نقادان فن نے موضوع، اسلوب اور فنکار کی شخصیت کو کلاسیک کی خصوصیات بڑایا ہے۔“ (4)

بلوچی لبرانک ء کلاسیکل شاعری:-

بلوچی زُبان ء لبرانک ء پہ کلاسیکل ء، کلاسیکل، اھدی ء گُھنیں ء گالبند کارمرز بنت۔

دُنیا ء گیشتری زائیکار اے لیکہ ء سر ء تپا کی دارانت کہ چہ ردانک ء عمر ء شاعری ء عمر گیشتر انت۔ ردانک

ھاوھد ء رُدم زور ایت کہ انسانی دودمان جوڑ بیت۔

ھمے رنگ ء شاعری ء باز جہل روتگ جنگ چہ گیدی ء سستگ پہ کلاسیکل ء، ء کلاسیکل ء چہ انگت بَرز چوڑ

جنگ ء تہ ء انت۔ چرے گپاں پد بیابلے چار ایں بلوچی لبرانک ء کلاسیکل شاعری ء بندات ء رُدم چون بوتگ۔

وھدے بلوچی کلاسیکل شاعری ء گپ بیت گڈاں ”اے رنگیں بازیں جُستانی پتوداں انگت مانگیش اتگ

انت دیزگاداں مچھ پوکار ء لبرانک ء دلجی ء بلوچی گُھنیں شاعری ء راجد پتر نہ پول اتگ۔“ (5)

اشی سبھاں چہ یک سبے ایش انت آز مانگ ء نپشتہ کنگ ء ربیت نہ بوتگ، بلکیں دل ء زپت ء از برکنگ ء

رواج بوتگ۔ مارداں کہ انوکے چے کہ دست کپنگ آز پت کرنگ ء سینگانی باھوٹ بوتگین اُنت۔
اے درگت ء واجہ ڈاکٹر نعمت اللہ گلگی گوش ایت:

”تومانی زندہ انچیں دور گوستگ اُنت کہ آیان ء ما (Prelitreat) بزاں ناواندہی
ء سری دور گش ایں۔۔۔ آ دور ء زمانگ ء وانگ ء نبشتہ ء زانت نہ بوتگ پیمشا نبشتہی لوزانک
نہ بوتگ بلے آ دور چہ لوزانک ء ز بہر نہ بوتگ، آ دور ء مردماں شعر پر بستگ، کہہ جنگ، وش گئی
بوتگ۔۔۔ اے زبانی روایت ء دور بوتگ۔۔۔ آ دور ء مردم زندہ بنداتی دودانی واھند بوتگ
اُنت، زبانی لوزانک وتی ڈولداریں رنگ ء ساڑی بوتگ“۔ (6)

اے یک گوچنے کہ دنیا ء درتیں زبانی کبرے زبانی روایت ء دور ء گوستگ اُنت، باز انچیں شاعر بوتگ
اُنت کہ آسانی شعر مردمانی دپ ء تام ء دل ء کرار بوتگ اُنت بلے شاعر زانگ نہ بوتگ اُنت۔

”انچو کہ ما وتی ادبی روایتاں گنداں۔۔۔ ہومر ء Odyssey
اوڈیسی، ایللیات، ورجل ء Aenid، فردوسی ء شاہ نامہ اسپین ء ڈون
کویکوٹ Donquixote ء (Sancho panza) سانچو پانزا ء ناماں گراں ایٹاں
ایڈیٹروجن وار یورپی بادشاہانی حسب ء نسب ء بارو ء اُنت ہومر ء ایللیات قومی تواریخی قصہ
اُنت، دگہ لہتیں درملکی نامداریں (Epic) چوش کہ ارپین ٹائٹس شاہنامہ فردوسی باز نامدار بوتگ
اُنت۔

تاں نوزدھمی صدی ء گڈسراں بلوچی نبشتہی زبانی ء ڈول ء پچاگ نہ بوتگ اُنت“۔ (7)
ہمے رنگ ء اے رد ء مستزین مثال ء درور ”دھلی ء لچہ“ اُنت کہ سید ہاشمی ء وڑیں اُستادیں

مردمی ء پچانیارنگ ملافاضل ء نام ء ”دشہلچکار“ ء بہر اُنت چوہکھ:

”امبراں لانگواں گشو کیناں
کچی ء ورنایاں مڑو کیناں
چل ہزار رند ء چار ہزار راچی
پچاہ ہزار لاشاری بہاڈریں

دہ ہزار نوحانی مزن مڑیں
چاکری بے راہیں سرء گون
انت‘ (8)

پدء ہمے شعر میراث ء تہ ء اے رنگ ء انت:

ء ’امبری لائواں گشو کیناں
کچی ء ورنہاں مڑو کیناں
عالم ء ملایاں پڑو کیناں
زہم جنیں گا زیاں گڑو کیناں
افسوز پہ راجاں ہمتپا کیناں
زیادھیں زورانی گلام باتاں
بادشاہاں پہ ڈمبگ ء زیراں
آوتی آواراں پد ء نیلاں
چاکر ء شیبک گون وتی بیلاں‘ (9)

چپا ایشی ء ابیددگہ ہم چشیں مثال ء دروردکنیت بزاں بلوچی کلاسیکل شاعری چوایدگہ زباناں کلاسیکل ء زبانی
رہتی ڈروشم ء روم زورایت پمشکا بازیں شعرے ء پچارگ ہم ارزان نہ انت۔
کلاسیکل شاعری ء دور ء باری:-

اے گپ باز نامدار انت کہ بلوچی کلاسیکل شاعری ء دور ء زمان چاکری اہد بزاں پانزدہمی صدی ء گڈسر
ء شانزدہمی صدی ء بندات زانگ بیت۔

ہنچوش واجہ غلام فاروق وتی کتاب ’نوکیں تام‘ ء تہ ء نبشتہ کنت:

’بلوچی شاعری ء اولی دور کہ ایشی ء راقدم بلوچی شاعری ء دور گنگ بیت پانزدہمی صدی

عیسوی ء گڈسر ء شانزدہمی صدی عیسوی ء بندات زانگ بیت‘۔ (10)

ڈاکٹر عبدالصبور وتی کتاب ’بلوچی گھنیں شاعری (جنگج ء دیروی) ء تہ ء ڈاکٹر حیدر سندھی ء کتاب ’ہمارا

لسانی ادبی ورثہ، سرشون ء دنت ء نبشتہ کنت:

”ڈاکٹر حیدر سندھی۔۔ کہنیں شاعری ء اولی اہد ۱۳۵۰ بگر تاں ۱۶۵۰ھیال

کنت۔“ (11)

چہ ایشی ء ابید میر گل خان نصیر، سیدھاشمی، ڈاکٹر واحد بڑدار ء دگہ بازیں لہزانتے کہ آبلوچی اہدی شاعری ء شعرانی چار ء پتاس ء گوں سدک نہ آنت کہ اہدی شاعری چہ چاکری دور ء بندات بیت گوں ہمے مثال ء کہ پانزدہمی، شانزدہمی کرن گونڈیں مدتے شاعری انچوچوں تو اندار بوتگ چہ ایشی ء ہمے زانگ بیت چد ء ساری سفر کنان ء اد ء اتلگ ء سر بوتگ۔

اے مثال ء پداہدی لچہ کاری گوں از می وتی کمال ء تو انداری ء ہمے گپ ء ڈس ایت کہ مزینیں پندے بڑاتگ ’ تقریباً چہ یازدہمی ء دواز دہمی صدی ء چہ بگنج بوتگ ء پیداک انت۔
بلوچی کلاسیکل شاعری ء شاعر:-

اے یک مزینیں بحث ء باوتے کہ اہدی شاعری ء ہر کارستی ء نام ء کہ چندے شعر ہست آ شاعر انت یا کہ نا، اے گپ ء گیشوار ء، مارا ہما و ہد ء کدر ء کیلوانی نیگ ء چارگی انت ء دومی ہما شعر دیم ء ایرنگ بہ بنت ء آیانی ڈر شاندا ب چارگ ء چکا سگی انت۔

چوناھیگا مارا اے جُست ء چارگ ء گوں مارا چارھیال گندگ ء کئیت، یکے ایش کہ کردار شاعر بوتگ انت وت شعر اش دپگال نہ کتگ انت، دومی ایش کہ اے اہد ء کارست وت شاعر نہ بوتگ انت، سیمی ایش کہ شاعر بوتگ انت شعر ان ء وت دپگال اش کتگ، چارمی ہیال ایش انت کہ ایشاں چہ چیزے شاعر بوتگ ء چیزے شاعر نہ بوتگ۔

اے ہیالاں چہ یکے ہمیش کہ آوہد ء شاعر اش شعر پر بتگ بلے شعراناں وتی نام ء نہ کرتگ بگندے اے یک کم شری پیے زانگ بوتگ، شعرانی پر بندگ ء پد پہلوان ء ڈومبان ء داتگ انت اش پد ء آیماں دیوان ء مراگہاں دپگال کتگ انت، اے بابت ء واجہ غفور شاد وتی کتاب ء تہ ڈیمز ء سرشون ء دنت ء نبشتہ کنت:

”بلوچ شاعر ء و ہدے شعر نبشتہ کتگ گڈاں آئی ء اے دیوان ء دیم ء نہ گوشنگ یا

نہ جنگ بلکیں ہمے شعر آئی ء یک ڈومی ء داتگ کہ اشی ء راشنگ ء تالان بہ کن۔“ (12)

اے ربیت انگت ء چاگرد ء نیام ء ہست ء موجود انت کہ کسے شعرے گش ایت یا ڈہل ء زیمیری از مے دربارت یاد برگ لوٹ ایت گڈاں مردم گش انت پلانی لوڑی یے، ایثی ء مسترین دروراں چہ یک درورے ایش انت، سے ماہی ”وفاء چراگ“ ء اُستاد شوکت مراد ء ہالتران ء وان ء داں یک جاہی ء گش ایت: ”ماکہ ساز ء زیمیر ء از مے دربرایں گڈاں پد ء مے راج مارا تا جے سر ء دنت آ تا ج ء سر ء نبشتہ انت لوڑیگ“ ڈیمیز ء گپ اوں وتی جاہ ء تچک ء معنادار انت۔

کارست چوں شاعر نہ بوتگ انت، سیدھاشمی وتی کتاب ”بلوچی زبان ء ادب، مختصر جائزہ“ ء تہ ء نبشتہ

کنت:

”مثلاً رزمیہ شاعری میں میر چا کر کے قبائل یاد باری شعرانے حسب حکم یا حسب طبع اگر کوئی نظم کہی ہو جس میں چا کر کے قبائلی یاد باری شعرانے حسب حکم یا حسب طبع اگر کوئی نظم کہی جس میں چا کر اور اسکے حریف کبیر گوہرام سے لڑائی اپنے سردار کی فتح اور دشمن کی شکست کی داستان ہو۔۔۔ اسی طرح گوہرام نے دوسری قبائلی سردار یا کسی اور شخصیت بارزہ کے بارے میں کہی گئی لوگوں نے انہی سے منسوب کر رکھا ہے۔ حالانکہ اسمیں زہہ برابر سچائی نہیں“ (13)

اے تک ء گیشتر کار نکو کاں چہ یک نام ء واجہ فقیر شاد انت ”میراث“ وٹیں گنجے چنگ ء تڑ آورتگ ’فقیر شاد ہمھے گوش ایت کہ اے اھد ء کارست وت شاعر نہ بوتگ انت چوشکہ:

”اگاں زانکاراں اے کردار شاعر گشتگ انت اے وھانہانی جند ء زانت، ء

مارشت، ہیال ء لیکہ بوتگ البت منی جند اے رنگیں گپانی سر ء تپاک نہ کنت“ (14)

اے دوئیں دروراں ابید اے لیکہ ء منوگر دگھوں ہست انت اہم اے گپ ء گوش انت کہ شاعر دگھ

بوتگ انت ء دگرانی شعر نام ء کنگ بوتگ انت۔

چیزے لہزانت گوں اے لیکہ ء تپاکی دار ایت مثال ء ہبر ء شے مرید، شہداد چا کر، گوہرام، پیگر، ء دگھ

بازیں نامے کہ اھدی شاعری ء چاگرد ء گندگ بیت اے شاعر بوتگ انت۔

اے رد ء ڈاکٹر واحد بزدار اولی مردم ء غفور شاد آئی ء سرشون ء چوداتگ:

”کوھنیں بلوچی شاعری ء بارو ء اے اعتراض ء تہ ء وٹیں وزن ء دلے گندگ ء نیت کہ

میر چاکر، میر گوہرام، ہانی شیریں، مہناز، ریحان، جاڑو میر بیگم، ہیبتان ء دگہ بازینے اے
 گل ہوں شاعر بوتگ انت گڑا ایشی ء چٹکیں پستوایش انت کہ لگانی تہ ء بلوچ لگانی وھدے
 بیست ء سی ء حساب ء شاعر بہ بیت گڑا اے عیب ء گپے نہ انت‘ (15)

یک ہیایے ایش انت کہ اھدی شاعری ء اندر ء چیزے کارست بگندے شاعر بوتگ بلے ڈرست شاعر نہ
 بوتگ انت۔

”یکے و بلوچی کلاسیکی شاعری ء شاعران ء سردار کماش، بہادر ء عاشق تمیں جوانانی
 شاعری گشگ بزاں چاکر، گوہرام، میران، بیگم، جاڑو، ریحان، رامین، شے مرید، ہانی شہداد
 مہناز ء دگہ۔۔۔ دومی ڈومب ء زنگیانی بلوچی کلاسیکل شاعری ء اولی دور ء شاعر گشگ یک
 میانچی ء لیکھے ء پلہ مرزی ء کنت کہ بزاں اے شعر کہ مارا سر بوتگ انت ایشانی تہ ء لہتیں
 شعرانی کرداروت شاعر بوتگ۔۔۔“ (16)

اے چاریں لیکھاں چہ ہر یکے گشے وتی جاہ ء اگاں راست نہ انت ردھم بوت نہ کنت داں ہما وھد ء کہ
 اھدی لپہ کاری ء سر ء مزنیں پٹ ء پول یا کہ گوں ہورت چھی ء وانشتی دور دیدگ نہ بوتگ ء ہر پہنات ء سر ء چار ء بچار
 نہ بوتگ اگاں نامردم آسر ہمد ء گیت ء اوشت ایت کہ ”آسے شے کلان ء بالنت، شے عیسیٰ ء پڑھپ کتہ، چد ء گیش
 گمان کنگ بیت اے کارستاں چہ چیزے شاعر بوتگ ء چیزے شاعر نہ بوتگ۔
 کلاسیکل شاعری ء بنگپ:

کلاسیکل شاعری ء بنگپ چارگ بہ بنت داں دوسے بنگپ ء سر ء نہ انت دگہ ہم بازیں بنگپے گندگ بیت
 مثال ء ہبر ء نیکر اھی، چاگردی، ریدگی، راجد پتری، مہری، جنگی، گشے زندگی ء گیشتری پہنات گندگ بنت۔ اے رد ء
 ڈاکٹر عبدالصبور وتی کتاب ”بلوچی کہنیں، بنگپ ء دیروی ء تہ ء نبشتہ کنت:

”فارسی ء داستان بزاں حمزہ ء داستان حضرت علی ء جنگ نامہ قصہ، ورقا گلستا ء دگہ ہمے پیہیں
 چیزاں گوں بلوچ زہنی صورت ء دچار کپت تہ آیاں بلوچی ء ہم انجیں داستان شعری ڈروشم دات
 انت کہ ایشان ء اسلامی پیغمبری یا گڑا کتابی نظم گو شگ بوتگ ات۔ موسمی حالات ء سرگوست
 چو کہ ہور، طوفان، ڈکال، زمینی ء آزمانی واقعات وڑیں موضوع ء بنگپاں ہم ہمے عہد ء بلوچی

شاعری ۽ تہء جاگہ کت“ (17)

بلوچی اھدی شاعری ۽ وانگ ۽ پدھنچوش گمان بیت زندگی ۽ جھگیگری کنوک انت ھمک پہنات ۽ ردء فکری

فلسفہ ۽ جو ہر در ۽ بیت۔

ڈاکٹر شاہ محمد مری ۽ تزء:

”بندر ۽ چہ انسان ۽ بقاء گھبوی اھدی لبرانک ۽ بن سنگ بوتگ بلوچی لبرانک راست بازی،

راست گفتاری، غیرت ۽ محبت، سخاوت ۽ مہمانداری، باھوٹ ۽ پہریز، قول ۽ کرار ۽

پادبندی، عزم ۽ استقلال ۽ خلوص ۽ درس ۽ دنت“ (18)

اےھیال پشت جنگ نہ بیت کہ اھدی شاعری ۽ زندگی ۽ گیشتری پہناتان ۽ وتی بنگ بنگ بلے ھمے

ڈرتیں بنگیاں سنگ ۽ شاھیم ۽ سرء تورے داں مستریں بنگ یکے و جتگی دومی مہری بنگ انت کہ ھردو توندار ۽

جانداریں پیسے ۽ گندگ بنت۔ مثال ۽ ھبر ۽ بیگر یک ۽ جتگی توراں گوں لب ۽ انت دومی نیگ ۽ عشق ۽ مہر ۽

مولماں ملما انت بگندے مرچگیگن ژند ۽ تیزیں دور نہ انت بلے ھاو ھاو ھاو ھاو آیاں قہر سازاتگ۔

”پانزدہمی کر ۽ بلوچستان ۽ وتی دور ۽ باریگانی ردء یک کسانیں دنیا یے بوتگ آئی ۽ شاعران

ھمے کسانیں دنیا ۽ ھروڑیں بنگیان ۽ وتی شعرانی براہ جوڑ کتگ۔۔۔ ھا دور ۽ باریگانی جنگ ۽

عشق یاد دء رسم ۽ رواجانی سرھاں دست کپ انت، اے دور ۽ شاعری وتی راجد پتر ۽ بیان

کنت ھمارا جد پتر کہ آئی ۽ تہ ۽ ڈروگ ۽ بے بنیں گپاں چیزیات تچک ۽ سادگیں رنگے ۽ ھا

وھد ۽ باریگانی واکیات گتگ بوتگ انت“ (19)

بنگی ردء کجام ھم پہنات بہ بیت اھدی شاعری ۽ آثر اپ ۽ مردم بے سوب نہ بیت زند ۽ تنگ ۽ تھاریں

راھاں اگاں ماھے دست مہ کپ ایت داں یک ڈیوایے پھم اھداری ۽ راہ ۽ شوھا زء الم دست کپ ایت۔

کلاسیکل شاعری ۽ ربیدگ:-

ربیدگ کہ چاگرد ۽ ھواریں دست ۽ ساچست زانگ بیت۔ ربیدگ ۽ معنا ھمیش انت کہ یکے دومی ۽ درد

وشی، ارمان ۽ واھگ، دست گمکی ۽ ھم اھداری یا و زند ۽ گوازینگ ۽ راہ ۽ راہندان ۽ مار بیدگ ۽ نام دات کن ایں

۔ ھمے وڑ ۽ ہر راج ۽ وتی ربیدگ بنت۔ ھمار بیدگانی گیشیتگیں راہندان پد ۽ زند گوازینگ ۽ راہندان ۽ مار بیدگوش

کن اس ہمے وڑھر قوم ء ہر راج ء وتی ر بیدگ بنت ہمار بیدگی گیشنگیں راہ ء راہ بند ماں لہز انک ء تاریخی دپتراں الم ء گندگ بنت۔ ہمے وڑ بلوچی اھدی لچہ کاری ء ر بیدگ مثال ء ہبر ء بلوچ ء گوں ہونی ء دژمنی ء جنگ کنگی بیت گڈاں آ یکبرے ہال دنت پدء سرے ء اُرش کنت۔ انچش لُدء گراناز ء داستان ء چارے داں ”لُدء گراناز ء سور ء چو دیر نہ گوستگ ات کہ پہ گراناز ء پت میر باران ء آئی ء دژمن کلوه راہ دینت رندء گراناز ء پت ء برات جنگ بنت۔ پدء گراناز ء ہمے دروگیں ہال گیت کہ لُد چہ جنگ ء جتگ گڈاں گش ایت:

ہر بہ کہ جنگانی ہلا ہوشاں
 دژمنیں مرداں دز گلا نیشاں
 کیگدیں مہلجاں پراموشاں
 (بل) گیر ترا کاتک انت نیاد المانی
 سارت ء ہوئیں کل بزرگانی
 گنگل ء در بازی جنگانی
 گیشتر منی ماہیں دیم ء دُرانی
 لُد (تو) منی لاپ ء لیٹ جنگ ماری
 شیر منی دُکانیں گوراں متگگ
 پر منی کونشیں زان سراں رُست ء
 لُد منی سہرانی پت ء برات ء
 داں سلات ء محشر ء روج ء “ (20)

بلوچ ر بیدگ ء ردء بزاں جنگ ء چچک عیبے زانگ بیت۔ ہمے ہاتر ء گراناز لُد ء وتی جو دء جاہ ء پت ء برات کنت۔ چہ ایٹی ء ابید اھدی شاعری ء ر بیدگ ء ردء باھوٹ، قول ء قرار، مہمانداری، میار جلی، میڑ ء مڑک، مہر ء دوتی ء ہر پہنات ء سر ء اے وڑیں درور ء مثال گندگ بیت۔

کلاسیکل شاعری ء راجد پتر:-

کلاسیکل شاعری ء ایدگہ بنگپانی ہمراہی ء راجد پتری ء تاریخی ردء ہم بازیں سر کپتے گندگ بیت اے

گپ راستے کہ مارا تاریخ ردا کی صورت ء ایتنکس دست نہ کپنگ ایتنکس کہ شاعری ء چہ دست کپنگ۔ پدء ہمے سرکپت ء داستانانی وانگ ء چہ مارا بلوچ ء تاریخی شعور دست کپ ایت ء ہر کہ کہ ماوتی تاریخ ء شوہاز ء در کپ ایں داں ڈرستاں چہ ساری ماراوتی اہدی شاعری ء نیمگ ء روگ لوٹ ایت چیا کہ ہدی شاعری ء چشمیں درور باز دست کپ ایت کہ مار مئے راجد پتر ء پد جنگ ء کمک کن انت۔

یا کہ اے درور ء بگند ات گوں:

”زند ء لاشار اش بن ء برات انت
جگ سیگ انت کہ حمزہ ہی زات انت
جگ ء پہ دوستیں کہے یات انت
من دہاں زوراک ء من گوات انت۔“ (21)

ہمے رنگ ء چہ ایران ء میر جلال خان ء سروکی ء لڈ ء بارکنگ ء پد ”مکران ء آگ ”نسب نامہ یے“ کہ بلوچی ء گوہنیں لچہ بی ء چہ گندگ بیت چش کہ:

اولاد میریں حمزہ بیگ اوں
سوب درگاہ ء گورانت
اش حلب ء پاد کاپوں
گوں یزید ء جیڑوانت
شہر سیتان منزل انت۔“ (22)

چرے شعری دروراں زانگ بیت کہ بلوچ وت ء میر حمزہ ء اولاد گنگ ء انت گوں یزید ء اڑ اتگ دیم پہ سیتان ء آگ ء انت۔ اے ردء ”بند پتر ء شعر مستزیں چیدگ انت کہ آئی ء تہ ء راجد پتری ردء مزینیں مالومداری بے گندگ بیت، مثلاً عرب، یزید ء جنگ، ایران ء آگ، داں بلوچستان ء سر بوگ ء پد ء گوہر ء شعر ء اندر ء رند ء لاشار ء سی ۳۰ سالی جنگ ء چا کری اہد ء دگ ہم واقعاتے در ء بیت۔“ (23)

اے گپ زانگ بہ بیت کہ ہر ہمارا ء بلوچ راج ء سفر کنگ یا کہ ”سرانوی“ اہد ء چہ سرکپت کہ دیم ء کپنگ مارا اہدی شاعری ء تل ء توکاں دست کپ انت۔ ہنچوش حلب ء سفر ء بنگیج داں پنجاب ء سر بوہگ ء نیام ء

بازیں ندر گے دیست کن ۛے۔ پمشکا اے گپ ۛء مردم جت کنت کہ راجد پتر ۛء در جنگ ۛء اولی پدیا نک اهدی شاعری
انت۔

کلاسیکل شاعری ۛء مہری شاعری:-

مستزین بنگپاں ۛے یکے مہری انت کہ اهدی شاعری ۛء تہ ۛء گندگ بیت پد ۛء اے ذرچ ۛء درستاں ۛے مستز
ۛء نامداریں مہری داستاں ہاتی ۛء شے مرید سیک انت، ۛہ ایشی ۛء پد شہد آد ۛء مہناز، لدد ۛء گراناز، عزت ۛء مہرک، بیگر ۛء
گراناز، سیک ۛء نٹھا، دوستین ۛء شیرین اے گل انچیں داستاں انت کہ مرچی ۛہ اشاں بلوچی اهدی شاعری سیر ۛء ازگار
انت۔ اے مہر ۛء محبت ۛء داگیں مدی انت۔

”محبت زندگی کا جواز اور انسان کی شناختی علامت ہوتی ہے۔ محبت کے بغیر انسان کا

اشرف المخلوقات ہونا بے معنی رہ جاتا ہے۔ ادب کے ساتھ زندگی کا لفظ اٹوٹ ہو جاتا

ہے۔ انہیں آپ جڈا نہیں کر سکتے۔۔۔ اور محبت تو زندگی کا دل ہوتی ہے“ (24)

بلوچی اهدی شاعری ۛء ہمے یکیں وھد ۛء جنگلی ۛء شہم ۛء گروکانی ہمراھی ۛء مہر ۛء عشق ۛء زیمر ۛء سازانی توار

گوشاں کپ ایت:

”عشق بنیادم ۛء مزاج ۛء تب ۛء مدامی نیں بہرے بوتگ ۛء ہست انت۔ پمشکا

مہر کنگ، دوست دارگ، دل ۛء جاگہ دیگ بلوچانی کلاسیکل مزاج ۛء یک ۛچک ۛء پد ریں رنگی ۛء

گندگ ۛء کیت ۛء کلاسیکل شاعری ۛء تہ ۛء اے بنگپ ۛء رابنجاسی بسات ۛء بستار ہست

انت۔“ (25)

اے اھد ۛء شاعری ۛء وانشت ۛء پدزانگ بیت کہ ہریک کارستے گول وتی ابری تب ۛء آرات انت ۛء گول

آزاتی ۛء وتی دل ۛء جوش ۛء جزبگاں درشان کت کنت۔ گش ۛے ۛچ رنگیں بندش آئی دیم ۛء گندگ نہ بیت نہ کہ افلاطونی

لیکہ یاچا گردی ۛء نیکراھی تلک ۛء شہبندانی دروشم سہر ایت۔

شے مرید گش ایت:

”ہانو گلیں ہانو گلیں

عشق ۛء تنی ۛء سوتکغاں

نی کوپک سراں سہرا مہ خن“ (26)

ہانی ء شے مریدء مہر آفاتی ڈروشم ء وتی تب ء زورایت ء دیمائیت۔

”ہانی ء شے مریدء عشق ء مہری شعرانی تہ ء یائی میں رنگ ء دروشم سک بازگندگ

ء کیت۔ آہر رنگ ء چاگرد ء زلم ء زوراکی ء ہلاپ ء جنگ کنگ ء انت، اگاں یک ینگی ء

شے مرید ء وتی شعرانی تہ ء چاکری کوٹ ء پروشنگ ء ہانی ء راوتی سیری منہانی برگ ء گپ ء

جنت داں دومی نیمگ ء ہانی ہم پہ شے مرید ء وتی اھوال ء سرکنگ ء میر چاکر ء گوں سلاہ ء

سجائ مینا، بکیراں بکشگ ء چک ء پد نہ بیت“۔ (27)

یا کہ ہانی چاکر ء ہادعا ء بد اں دنت کہ گپ ء کہ نہ بیت۔

چشکہ:

”ملکموت بیا تو چاکر ء چک پرش بہ کن

آہنیں سنگے زیر دل ء بند ء ’ بہ جن

و پتگیں واب ء گوں ہما واب ء بود مہ کن

دم پہ دم بیبی ء کپوت پریاتاں مہ کن

دوشی ماں وھد ء نیم شپاں تو کو کو یے کتگ“۔ (28)

بلے میر چاکر سردارے راج ء کماش ء واجہ انت در اھیں مجلس ء دیواناں نام آوران ت، بلے مہر ء دیم ء

آئی ء جند ء واجہی دوئیں چہ وتی بالاد ء کپتگ انت۔ ہما گواچن یا کہ حقیقت انت آئی ء دیم ء ایر کنگ بیت ہانی بہ

بیت یا شے مرید دوئیں آئی ء کاراں پے ناوش ء دل تہر انت۔

شے مرید ء گشنگ:

”و پتگیں واب ء ہمدلیں بیل اوں جست گر انت

شے ترا چہی انت زیادھیں اُفاراں جن ء

یا کہ:

چاکر ء پہناتی من ء کاٹارے جنگ

اچ دل ۽ بند ۽ چہ منی پشت ۽ در ٹنگ
 ٹپ منی باز انت دراه نہ زیم ۽ مہرم ۽
 ٹپانی درمان ہائل ۽ پلپیں کندگ انت۔ (29)

دومی نیگ ۽ ہانی ۽ دل روک انت مرید ۽ مہر ۽ گر پتار انت چاکری ماڑی ۽ ننگ ۽ گیگ ۽ نہ
 انت، چاگرد، زمانگ، ربیت، تمنداری اے کلیں چیز ’سرگوز کرتگ ۽ بس مہر ۽ آزاتی ۽ کید ۽ زمزیلاں سنگ لوٹ
 ایت بلے وتی کم توانی ۽ گندایت گڈاں چاگرد ۽ ماہیں جناں توارجنت:

”او میتگ ۽ ماہیں جناں
 بیا گوں شما عرض انت مناں
 بروات میر چاکر ۽ منت کن ات
 تو راج ۽ کماش ۽ مستر ۽
 چہ بندری راہ ۽ درے
 زوت کن منی سہناں بدے۔ (30)

شے مرید ۽ ہانی ۽ داستان ہما داستان انت گشے ہمک کترہ ہانی ۽ شے مرید ۽ جتانی ۽ آزمان نوکتریں
 کہر گوار ایت دپ ۽ ورد ۽ وراک جور بنت، سارت ۽ ہوئیں ساہگ سچ انت امروز ۽ جلوہ ۽ زیب یا کہ وش تبی ۽
 ساچاں ہشکلیں گپے مان ایت داں کہ گڈی وھد ۽ تلوسگ، زنزرگ، مرگ ۽ زندگ بیگ ۽ موسم پڑام پڑام ۽ ہانی
 ۽ شے مرید ۽ وتی ہسار ۽ بند انت اے ہمہ مہر ۽ آسر انت کہ ہانی ۽ چاکر ۽ ماڑی کتنگ جنت، شے مرید ۽ پاکیں مکہ
 داگ دنت۔

ہمہ رنگ ۽ دومی مسترین ۽ نامداریں مہری داستان شہداد ۽ مہنازیگ انت۔ بلوچی کلاسیکل شاعری ۽ تہ ۽
 بازین رنگ ۽ ندر گانی پچی ۽ گندگ بیت ۽ عشق ۽ مہری تب ۽ میل ۽ ہمراہی ۽ چہر ۽ شبنم ۽ چیدگ، یکے دومی ۽
 گو ماشعری زبان ۽ تران کن انت انچوش شہداد گش ایت:

”جود تئی جتی شیر جتیں ہرے
 سانڈ ’ ماں ایرگوات ۽ بہ تاچین انت

جود تئی بر ء بیدھے بُرتیں

اُنچو گوں زبریں ہنخراں بستیں۔ (31)

اُنچوش کہ شہداد ء زُبان پہ مہناز ء ژرند ء زبرناک انت گُش ء جورے ماں پلو ء بستگ۔ ہمے رنگ ء مہناز ء
زُبان اول پہ شہداد ء گل ء گوہر نہ شترایت آئی ء پستو ء دیان ء گُش ایت:

”تو اگاں رکش ء گرگ ء بیارے

گرچھیں دُمب ء کلاہ مال ء

پہ منی تہت ء پاگ ء بندے

بلے چتوں کورباتاں کہ بچاران

دست اول مُند باتاں کہ بہ بوجان۔“ (32)

چوناہا بلوچی لبرانک ء گیدی شازری ء پد ”دینمزم“ بزاں زابلوانی لبرانک ء جُنز ہمے زمانگ ء بندات بیت کہ وتی
ڈرتیں آزاتیاں گوں ساچشتی بالاد ء دیما کارایت۔

”اگاں ہانی ء شے مرید ء شاعری بلوچی مہری شاعری ء راجد پتر ء انسان ء آزاتی

ء آجوتی ء چیدگ انت گڈاں مہناز ء شاعری پاکدامنی، نگ، ناموس ء گیرت ء بلوچی

روایتانی یک زندگیں شینگے۔۔۔“ (33)

بگندے شہداد مہناز ء ناکوز تک، تروز تک انت بلے ہمے کہ آئی ء رابٹامی یے سر ء دنت گڈاں مہناز ہم چو

ہانی ء ور ء دپ ء دوست نہ دارایت بیتگ ء گہاراں توار جنت کہ:

”بیا ات گہاراں جم بہ بیئت

عاروس ء سیری سمھ ات

نوکیں دُن ء دابے کن ات

گوک ء پس ء کوشے کن ات

ہمساہگاں دعوت کن ات

پلیں تگرداں پچ کن ات

شہداد گوں شاری ء گل انت
 تشنگ گوں دوستاں وشدل انت
 شتا عمر ء سالونک کن انت۔ (34)

اے زمانگ ء سرجمیں عکس ء شازی دیما کارایت کہ:

”اہدی دور ء باری ء جنین آدم انچو آزات ء وت مستر ”خود مختار“ بو تگ انت کہ

آھاا وتی سہن چوتی مردیناں گیت کنگ انت۔ (35)

بلوچی اہدی شاعری ء تہء شہداد ء مہناز ء مہری داستان ہماچیدگیس داستان انت کہ ایشی ء تہء مہناز شہداد ء بے سبری ء اشتاپنی ء روکیں آس ء رادار چیر دنت کہ شہداد گیشتر ءن بہ کنت ء اے امروز ء راکور مے بہ مارایت پد ء وتی پاکیں گیوار ء پاکد امنی ء عکس ء انچوش کش ایت سرجمیں عالم من ایت کہ مہناز وتی جاہ ء تچک ء راست انت گوں ایشی ء شہداد ہم من ایت ء پد ء پشومان بیت اے زمین پہ آئی ء نکلے بیت ء مچ جاہ ء کرار نہ گیت۔

چہ اے داستاناں ابید اہدی شاعری ء گر نچ ء دگہ اول انچیں بازیں داستان ہست کہ چہ آھاا بلوچ ء مہر ء دوستی ء زگریں موسمانی زید ء ندرگ گندگ ء کاینت کہ چہ آھاا بلوچ ء عشق ء مہر ء رھبند ء چیدگ ردوم زور انت۔ مرچیکیں اھد ء رھد ربری ء کن انت ء راجی کدر ء کیلوانی زندگ دارگ ء مانزمان انت۔

کلاسیکل شاعری ء جنگلی شاعری:-

جنگلی شاعری ء یونانی زبان ء ایپاس ء، عربی ء حماسہ گوش انت۔

ابوالعجاز حفیظ صدیقی عابد علی عابدی ء سرشون ء دنت ء گوش ایت:

”حماسہ اصل ء دراصل یک راجے ء پد رتچ ء ہواریں زہن ء ساچشت انت حماسہ

تچک ء قصو ء داستانی ڈروشم ء ردوم زور ایت تاہمے حد ء کہ یک شہکر دیں از مکارے

ڈرتیں داستاناں لڑی یے تہء مان کنت ء شعوری رنگ ء داستان ء تو امیں بہراں رتچے ودی

کنت“ (36)

ماں اُردو ء ”ایپاس“ یا حماسہ ء رزمیہ یا epic گوش انت وھدے کہ

”رزم نگاری رپک ء ہنر جنگلی حالات ء واکیات کم یا پیلو میں رنگے ء شعر ء توک ء کماھگ

انت‘ (37)

ہمے وڑ بلوچی ء پاپیک ء حماسہ ء دگہ خاصیں گالبند انگت گندگ نہ بیت بید ”جنگلی“ یارزمیہ ء کہ چہ اردو
ء زورگ بوتگ۔ مرچی اے دوئیں گالبند نیسگ بیک ء انت۔

جنگلی شاعری ء درگت ء چارگ بہ بیت داں چہ درستان کوهن ”ہومر ء ایلید ء اوڈیسی، ورجل ء انید، دانٹی ء
ڈیوان کومیڈی، ملٹن ء پیراڈائیز لاسٹ ء فردوسی ء شاہنامہ نگد کارانی نریک ء سلامتیں ایپک انت۔“ (38)
چہ اشاں پدگہ بازیں جنگلی شعر دیم ء کاینٹ کہ آجنگلی شاعری ء رودینگ ء سائگ ء کار ء کن انت۔
جنگلی سکین، جنگلی میل، جنگلی ربیت چوناہیگ ء بلوچ ء راچہ وتی گیدی لبرانک ء گول انت۔ اہدی یا
کلاسیکل شاعری چار دہی ء پانزدہی صدی ء اینگوزانگ بیت بلے گپ گول گیدی لبرانک ء انت کہ چہ کرناں سفر کنان
ء پیداک انت۔ ایٹی ء تہ ء ماے گشت کنیں کہ راج ء تب ء نفسیات، فلسفہ ء زندرہبند ء بے کسامیں درور ء مثال ء
جوہرے گندگ ء کیت۔

چوشکہ:

”پچی منی چم ء چراگ

منے دیدگ ء زرد ء مراد

زہم ء جن ء نام ء درآر

نام تئی پت ء وش نام بیت

قبر پیرک ء امبوه بیت۔“ (39)

اے لولی ہشکلیں لولی نہ انت بلکیں اشانی تہ ء یہ زندگ بوگ ء بلوچ ء فکر ء فلسفہ ء زگریں
مارشت گندگ ء کیت۔ دگہ یک درورے کہ چہ زیبائی ء سرریچ انت ایٹی ء تہ ء مات، گہار ء راج ء ارماناں دیست
کن ء۔

”لیلو لیل من پچ ء را

منی پچ گوات گری آدینکے

نشنگ ماں سری بادگیر ء

مات ئے۔ پہ مرادے چارایت
گہارُ پہ دل ء دُکش ء
راجُ پہ ہزار نیاز بُندی۔ (40)

ہمے رنگ ء گیدی شاعری ء پداہدی شاعری ء چارے داں بلوچ چہ حلب ء چست بیت گشے توشنگ
جنگ انت دانکہ ایران، بلوچستان، سندھ ء پنجاب یا کہ ہندوستان ء سر بیت۔
وہدے کہ بُند پتر ء شعر ء چارے داں یزید ء جنگ، بلوچ ء ر بیدگ دور سریں آپ سر ء آپ بندانی سفر
ء دگہ بازیں مالومداری یے گرنج ء بُتگ۔ اے گپ زانگ بہ بیت کہ ماں میراث ء بُند پتر ء شعر سر جم ء ۱۲۸ بند ء تہ
انت ء اے رنگ ء بندات بیت:

”آ روچی کہ یلاں دیوان ات
مرد ء رہ رہیں نریان ات
بوراں تزدگ ء جلوآن ات
دور ء ہیت ء میدان ات
صلوات گوں عرب چالان ات
سوریا بیست ء چار استان ات
استنبول مچ ء دوزان ات۔ (41)

اے راج بگندے مدام سیل ء شکارانی، اے آپسر ء پرابندر بوتگ بلے جنگی میل ’ھچ رنگ ء یلہ نہ دانگ
انت۔

پدے اے شعرانی توک ء بلوچ ء سر جمیں جنگی راجد پتر ء نشانی دست کپ انت کہ پہ بلوچ ء پد رتج ء حد شیں
درونت انت۔

اے جنگی شعرانی تہ ء سر چنڈی، نہ ٹرسی، شگان، بیرگیری، جنگی ارد ء ازباب، وتی ساڑا ء دژمن ء
ساڑا، پشومانی ء ہما سہت ء موسمانی اصیلیں ندرگ، اپسی شدگ ء نالانی توار، زہمانی ژیک ء ژاک، دزئ ء
آڈھور، بزگی ء بے وتی، بیتاپ ء ملگزارانی ویراندانی، ارسی نہ گورتیں جمرانی ساچان، ہونانی ہار ء دومی راج ء قومال

چہ مدت ءِ کمک گوں ایشی ءِ دگہ ہم بازیں جاوے ندرگ، سوز ءِ الہان گندگ بنت۔ اے رد ءِ دھلی ءِ لچہ ءِ گونڈیں
ندرگے چوش انت:

”دھلی نزارتگ بارگیں بوراں
گڑا تگ بے راہیں دامواں
ھپتگے روج ءِ میم نہ بوت آزمان
شیک اِتگ زھم ءِ ڈرہک اِتگ بلاں
ژیپگ اِت کشمیری لڑیں زلاں
تیرکماناں گوں زھر سریں شلاں
تیر چہ برچا نکاں شٹناں میناں
ماں بہانانی پر بہیں ونگاں
گیتاں ورنہاں ماں للہیں جاناں“۔ (42)

ہمے رنگ ءِ اے پیہیں ندرگ سی (۳۰) سالی جنگ ءِ کش ءِ گوراں ہم گندگ بیت اے شاعر اں گوں
مزن از مکاری ءِ شعری دروشم ءِ لبرانان ز بان بکشا تگ۔ سی (۳۰) سالی جنگ رند ءِ لاشار ءِ نیام ءِ وھد پھ وھد
بوتگ ”گوش انت کہ اے دوئیں مستریں گھٹانی زھری چہ ہما روج ءِ پادا تگ کہ چاکر ولد شیبک سردار کنگ
بوتگ۔ وھدے کہ شیبک پیر بوتگ گڈاں سرداری ءِ پاگ چاکر ءِ سر ءِ دا تگ۔۔۔ چوشکہ لاشاری، جتوئی، نوھانی ءِ
دگہ بازیں آمشکا آئی ءِ سرداری ءِ ووش نہ بوتگ انت کہ چاکر چہ مات ءِ نیمگ ءِ اصیلیں رندے نہ بوتگ“۔ (43)
چاکر ءِ سرداری ءِ پد گڈاں لاشاری گوھرام ءِ وتی سردار کن انت۔ ناپاکی ءِ ناوشی ھمد ءِ بن جنت ءِ سی (۳۰)
سالی جنگ ردوم زورایت۔

پہ درور:

”گوشد ارات منی احوالاں
شیبک گشتگ اِت زندان ءِ
نوھانی ملک گندان ءِ

جتوئی سلاہ سندان ء
 سردار چاکر ء پرمان ء
 نند ات وشدل ء شادان ء
 حال رپنگ چه بلوچ ء شان ء
 لاشار پر وتی احترام ء
 پاگے بتنگ پہ گوہرام ء۔“ (44)

سی (۳۰) سالی جنگ ء سبباں چے دومی سبب گوش اُنت کہ یکے گوہر جتینی ء ہر اُنت ء دومی ریحان ء
 رامین ء اسپ تاچی انت کہ اے جنگ ء راساہ مان کنت۔ ہمے رنگ ء جنگی ساچ ء موسمانی رد ء دگہ اول بازیں جنگی
 کسہ ء داستان ہست اُنت آیانی نہ ء بالاج بیرگیر، میر حمل کلمتی، میر قمبر، ملئیں دادشاہ ء دگہ بازیں کردار ہست اُنت کہ
 جنگی شاعری ء دامن ء پُراہ ء شاہگان کن اُنت۔

اے وھد ء شاعری ء اندر ء نہ تہنا جنگی میل ء بیرگیری گندگ نہ بنت بلکین بلوچ ء حسد ء کینگ ء اول بے
 کسائیں مثالے دیست کن ء۔ انچو کہ بالاج بیرگیر ء شاعری ء ماچار ایں گش ءے جوش کپتگیں زری ء پیم ء گرگشگ
 ء انت ء آئی ء شاعری ء چه گونڈیں درورے بگندرات

”من یک شپے پاد اہلگاں
 تیر ء کمان من زرتنگ اُنت
 من مینگاں ایر کپنگاں
 بیست گوں تیر زینیں دپ ء
 بیست گوں بروکیں ہنجر ء
 بیست گوں گچینی گونڈلاں
 دہ گوں مز ن ٹپیں لُٹ ء
 تئی سہرنگ ء ہوناں میزریں
 انگت تئی ہون ء گراں۔“ (45)

چہ اے دروے ابیدو گہ انجیں دروے چہ عالی ڈگارے زبان ء چشم درکنیت کہ پہ چاکر کولوائی ء گش ایت ُ:

”چاکرتی بے راہیں چوٹواں سایاں
گوں بروتان ء برنگنیں ریشاں
من کمند ء تئی گردن ء پیچاں
زہراں تئی سانڈی گردن ء ریچاں
لیڑھی ہڑگر داں ترا پیچاں
یات کن ء پیریں عالی ء روجاں“۔ (46)

اھدی شاعری ء ردوم ء درگت ء میر حمل کلمتی ء اوں نمیرا نیں کردے ہست۔ پرتگیزی کہ ”آیاں مکران ء تیابی ہندان ء پہ وتی مراد ء ملسد ء کارمرزکنگ لوٹ ات بزاں آیاں ء کدی وتی لانچانی شرکنگ بوتیں یا اد ء جاہمنداں چہ ورد ء نوشی چیزٹ ء پل کرت پد ء راہی بوت اُنت“۔ (47)

اے وڑیں کار ء کردانی پد ء حمل نہ تہنا ناوش بیت بلکیں اے سرڈگار ء راوتی کنت ء وھد پہ وھد گوں پرتگیزییاں مڑایت۔ اے ڈرچ ء یک روپے”۔۔۔ حمل گوں وتی سنگت سہراب ء دگہ مردی ء ہمراہی ء ماں دریاء سیل کنان بنت کہ آھانی بوجیک ء ماں عمان ء گور ء ٹوپان ’گیت بوجیک ء بمباسہ ء نزدیک ء بارت اُنت چو کہ پرتگال ساری ء حمل ء سر ء ضد بنت۔ اے روج ء آھان ء وارداتگ ات آگوں چار آپی گراب ء کابنت چپ ء چاگرد ء گراُنت ء اشان ء توار پرجن اُنت کہ ماشمارادزگیر کن ایں“۔ (48) بلے حمل گوں مزن مردی ء مڑایت ء جنگ دنت شاعر ء زبان ء

”نیکہ چو پیشی ساھتاں هوت ء من اُتگ
حمل ء شاگ ء دور پرا انکراں چنگ
پہ حسد لانک ء گوھریں تیگ ’ہر جنگ
گوں اول ٹپ ء افسر ء جنڈ سچ اُتگ
دور پرا دور ء ماں حمل ء شاگ ء چنگ جنگ
ماں دو دیم ء حمل ء باسک اش پل اُتگ

جوہریں تیگ، چہ نگرہیں مُشت ء سر شتگ
 ماں زرءِ گُت ء گپتگ ء ہپت پستی شتگ
 آتہر زین، چہ نگرہیں مُشت ء در شتگ۔ (49)

چہ اے بنگپاں ابیدگہ ہوں بازیں بنگپانی سرء اھدی شاعران شعر بشتگ بلے درستاں گیش جنگلی ء مہری
 بنگپ ء رابستارء شرب حاصل انت۔ اے ردء واجہ غلام فاروق وتی کتاب ”نوکیں تام“ تہء گوش ایت:
 ”ایشی ء مال ء مدئی ہما جنگلی ء رومانی شعرء قصہ انت کہ نسل تاں نسل مہلوکانی دلانی
 تہء پشت کپتگ انت۔ ہمانا زینک کہ ماتاں پہ وتی چکاں گشتگ انت بلوچی لہز انک ء سری پشت
 کپتگیں چیز ہمیش انت کہ پانزدہ صدی ہجری ء بگرتاں مروچی مہلوکاں پہ دل یات کپتگ
 انت۔۔۔ بلوچی شاعری بلوچ راج ء مالی راجی چست ء ایرء بدلیانی پد رکنوک انت ء چریشی ء
 وانگ ء پٹاسگ ء گوتگیں دودانی، سیاسی، مالی ء راجی حالتانی بابت ء جوانیں چمشانکے رس
 ایت۔“ (50)

بنگپی ردء اھدی شاعری ء وانشت ء پدز انگ بیت کہ ہرکش ء پھنات ء سرء ہما وھدء گزرانی ردء شاعران
 وتی کرد پیش داشتگ انچوش گمان بیت شاعر درستاں چہ ساری ماں رھسراں چیدگ مک کنان انت اے دگہ مردم
 چیدگانی مک ء وتی راہ ء شونگاں راست کنان ء منزل پہ منزل، سفر در سفر راھی انت۔
 کلاسیکل شاعری ء دروشم۔

اھدی شاعری ء دروشم چارگ بہ بیت داں در شاندا ب بیانہ، قافیہ بندی، جاھے جاھی ء ردیف ہم گندگ
 بیت زیل، آھنگ ء زیمراء گوں واناک گندگ ء کنیت۔ اے ردء سیدھاشمی گش ایت:
 ”یہ نظم میں مختلف موضوعات اور جدا جدا مضامین پر مبنی ہونے کے باوجود چند ایک خصوصیات
 میں مشترک ہیں۔ مثلاً اشعار با وزن ہوتے ہیں اور پوری نظم ایک ہی وزن کی پابند ہے۔ دوم
 تمام نظمیں قافیہ بندی پر مبنی ہیں۔“ (51)

غفور شاد عطا شاد ء سر شون ء ویان ء وتی کتاب ”کلاسیکل شاعری“ ء تہء نمبشتہ کنت:
 ”اگاں ماوتی کونھیں شاعری ء بچاراں ء بواناں کہ مئے شاعری ء اے تہر کہ نام ء

آزات شاعری انت گوش انت هج نوکیں ء در آمدیں چھے نہ انت۔۔۔ اولی دور ء شاعری ء
 بگندا اے دور ء ہنگ ء تاں آسر ء پیش رد ء زیل (ردیف ء قافیہ) نہ انت۔۔۔“ (52)
 دیمتر ء وتی لچی ء درور ء دنت اهدی شاعری ء گوں آزات لچے ء یک کنت چوش کہ:

”مہنومی ارسال مہ چار

ہچکندگ ء پلانی شب نمب انت چہ دید وکال زرایت

اے ساہ کہ چوتلوس ایت ایت ء وشبوئیں دن انت

زند ء سمین ء پہ زرا انت۔

ہانی تراشا ہے سرا انت

اچ من سری ء چندکن

مارا پہ نیم چھی مچار

مہر پہ بہا گت نہ بیت۔“ (53)

عطا شاد ء داتیں دوئیں درورانی پد ء مردم اے گپ ء گشت کنت کہ چوہا مردمانگ ء کہ ملا فاضل ء جام
 درک ء گور ء دستونک ء رنگ ء شوہا ز انت۔ عطا شاد بے شک بلوچی لہز انک ء تہ ء گہیں نامے بلے اد ء آئی ء لیکہ
 گوں ارزانی ء رد بوت کنت چیا کہ ”لچے ء تہ ء سنگ (بحر) ء ٹکر ٹکر ء بہر کن انت۔ وھدے کہ بلوچی کلاسیکل شاعری ء
 تہ ء تیوگیں شعر ء تہ ء سنگ (بحر) یک بیت ء دوئی آزات لچے چہ رد ء پیش رد ء جنجالاں سرجم ء آجو انت۔ بلے بلوچی
 کلاسیکل شعرانی تہ ء پیش رد گیشتر ہست انت“ (54) ۰

کلاسیکل شاعری ء دروشم ء رد ء ڈاکٹر عبدالصبور گش ایت:

”ہر پیمیں نظمے ء یاہر پیمیں گشتگیں ہنگپ ء شعری درشان ء را ”شیر“ ء نام دیگ

بوتگ۔ اے بابت ء شاعری سرجمیں زانت ء سرپدی توجیل ہم دیم ء نہ بوتگ بس بحر ء وزن ء

رنگ ء داب بلوچی شاعری ء تہ ء ہوار کپنگ انت یا گڑا ہوار گجگ بوتگ انت“ (55)

کلاسیکل شاعری، دروشم ء رد ء دگہ یک خاصیں ذروشمے کہ مارا گندگ ء کیت آکسمانکی انت کہ ہھے
 داستانی کارست وت ماں وت ء لچی زبان ء گپ ء ثران کن انت توری مہری ہنگپ بہ بیت یا کہ جگلی ء

گہگیری بہ بیت ہر پہنات ء کسمانکی دروشم گندگ بیت۔

پہ دروشے مرید ء پت مبارک شے مرید ء گوش ایت:

”دیل دے مرید بد فیلیاں

گوں چاکر ء ماہیں جن ء

چاکر بدیں مردے نہ انت

چاکر تئی مئے نہ انت“ (56)

اے ٹوخ ء پتو ء شے مرید چوش دنت:

چاکر کہ قومی واڑھے

من دی بدیں مردے نیاں

لوہیں کمان ء واڑہ آں“ (57)

اھدی شاعری ء دروشی وانشت ء پٹ ء پول ء رد ء لبر انتانی ہیال ء لیکہانی چار ء پتاس ء پد آسر گپ ہمد ء
کیت ء یک تو انداریں ہند ء جاھے گپت کہ اھدی شاعری بلوچ ء تب ء رد ء ہک بنگپ ء سر ء ہر لچے یے ء تہ ء قافیہ
بندی یا جاھے جاھی ء لاشعوری رد ء ردیف ہم گوں کپتگ۔ اے گپ وتی جاہ ء گیش اتگ کہ ہر کد گپ دگہ بیگی ء گشگ
گڈا قافیہ یا کہ پیش رد ہم بدل بوتگ۔ اے داستان ء سر کپتانی شعر بحر ء حساب ء ہر لچے یکیں بحر ء تہ ء گشگ بوتگ
نیکہ اے دراجیں شعر گوں آزات لچے ء سلہیں لچے ء دستونک ء گوں ہمرنگ بوت کن انت۔ نوں جست ایش انت ا
رے شعران ء جی ء نام دیگ بیت اے رد ء انگت پٹ ء پول ء پکار انت۔

آسر۔

اھدی شاعری ء نگدی ء پٹ ء پولی وانشت ء پد چندے انجیں جست ہست کہ انگت بے پسو انت۔ مثال
ہبر ء اھدی شاعری ء دور ء باری انت راستی ء پانزدہمی صدی ء گڈسر ء بندات بیت یا کہ چد ء ساری انت۔ اے اھد
ء کارست سرجم ء شاعر انت، شاعر نہ انت یا چندے شاعر انت؟ دروشی رد ء ما اھدی شاعری ء راجوئیں نامے
بدیں؟ اے کل انجیں جست انت دیکہ سلمتیں پسوی ء دروشم سہرانہ بوتگ۔ اگاں چے گپ جنگ بوتگ گڈاں آ
کیاس ء انداز ء رد ء انت۔

ہمے رنگ ء اے گپ وتی جاہ ء تچک انت کہ انگت اھدی شاعری ء مزینیں کچے گار انت یا ہما مردمانی

سینگانی بہر بوتگ کہ مرچی زندگ نہ آنت۔ اے ردء انگت باز کار پکار انت کیے شعرا نی شوہا زدومی گوں اُرت نگاھیء
ہمک شعراء وانگ ء پتیا سگ پدء اے کار ء ہانگد کار، لبر انت کرت کنت کہ ایدگہ زُبانا نی لبر انک، شعراں پے واکب
بہ بیت۔ اگاں ناہشکلیں گمان کنگ ء ہچ رنگیں آسرے دیم ء اتک نہ کنت۔

شوندات:

- 1- جالبی، جمیل، ایلٹ کے مضامین، لاہور: سنگ میل پبلیکیشنز، 2006، تاکدیم 216
- 2- ہمیش تاکدیم، 197
- 3- ہمیش تاکدیم، 17، 216
- 4- انور جمال، پروفیسر، ادبی اصطلاحات، اسلام آباد: نیشنل بک فاؤنڈیشن، 2012، تاکدیم 55، 154
- 5- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تاکدیم 25
- 6- عبدالصبور، ڈاکٹر، مہر، رحیم، بلوچی گیدی لہز انک ء زبانی ربیت، نبشتانک (ڈاکٹر نعمت اللہ گیلگی: بلوچی زبان ء زبانی ربیت) یونیورسٹی کوئٹہ: شعبہ بلوچی، تاکدیم،
- 7- ہمیش، تاکدیم، 7
- 8- ہاشمی، سید، ہلچہ کار، گوادر: سید ہاشمی اکیڈمی، 2013، تاکدیم 69
- 9- شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تاکدیم، 37
- 10- فاروق، غلام، نوکیں تام، کراچی: بلوچی دیوان، 1985، تاکدیم، 14
- 11- بلوچ، عبدالصبور، بلوچی کہنیں شاعری ء بنگیج ء دیروی، اسلام آباد: ہائیر ایجوکیشن کمیشن، تاکدیم، 40
- 12- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تاکدیم 46
- 13- ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب، مختصر جائزہ، کراچی: سید ہاشمی اکیڈمی، 1984، تاکدیم، 74-75
- 14- شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تاکدیم، 19
- 15- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، 50
- 16- ہمیش 49
- 17- بلوچ، عبدالصبور، بلوچی کہنیں شاعری ء بنگیج ء دیروی، اسلام آباد: ہائیر ایجوکیشن کمیشن، تاکدیم، 44
- 18- مری، شاہ محمد، بلوچی زبان ادب، کوئٹہ: سیل اینڈ سروسز، 2014، تاکدیم، 141
- 19- شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تاکدیم، 55
- 20- فاروق، غلام، نوکیں تام، کراچی: بلوچی دیوان، 1985، 24

- 21۔ نصیر گل خان، بلوچستان کی کہانی شاعروں کی زبانی، کوئٹہ: بلوچی اکیڈمی، 2013، تا کدیم، 28
- 22۔ ہمیش، تا کدیم، 29
- 23۔ مہر، رحیم، بلوچی کلاس (ایم فل)، کوئٹہ: شعبہ بلوچی بلوچستان یونیورسٹی، 13.4.2015، وھد، 2:30
- 24۔ مری، شاہ محمد، بلوچی زبان ادب، کوئٹہ: سیل اینڈ سروسز، 2014، تا کدیم، 143
- 25۔ بلوچ، عبدالصبور، بلوچی کہنیں شاعریء بنگلجہ دیروی، اسلام آباد: ہائیر ایجوکیشن کمیشن، تا کدیم، 45
- 26۔ مری، شاہ محمد، بلوچی زبان ادب، کوئٹہ: سیل اینڈ سروسز، 2014، تا کدیم، 190
- 27۔ شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تا کدیم، 140
- 28۔ شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تا کدیم، 496
- 29۔ نور محمد نورل، اُستاد، نوار (پیتھند)
- 30۔ شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تا کدیم، 498
- 31۔ ہمیش تا کدیم، 553
- 32۔ ہمیش
- 33۔ شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تا کدیم، 146
- 34۔ شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تا کدیم، 541
- 35۔ ہمیش، تا کدیم، 517
- 36۔ صدیقی، ابوالعجاز، اصناف ادب، لاہور: سنگت پبلشر، 2006، تا کدیم، 130
- 37۔ شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تا کدیم، 81
- 38۔ صدیقی، ابوالعجاز، اصناف ادب، لاہور: سنگت پبلشر، 2006، تا کدیم، 128
- 39۔ بلوچ، عبدالصبور، بلوچی کہنیں شاعریء بنگلجہ دیروی، اسلام آباد: ہائیر ایجوکیشن کمیشن، تا کدیم، 9
- 40۔ ہمیش، تا کدیم، 10
- 41۔ شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تا کدیم، 29
- 42۔ ہمیش، تا کدیم، 40

- 43_ ہمیش، تاکدیم، 46
- 44_ ہمیش تاکدیم، 62
- 45_ ہمیش، تاکدیم، 14، 213
- 46_ ہمیش، تاکدیم، 63، 162
- 47_ بلوچ، حمید، مکران، کراچی: سیدھاشمی ریفرنس لائبریری، 2009، 212
- 48_ شاد، فقیر، میراث، ویل پرنٹر، 2000، تاکدیم، 149
- 49_ ہمیش، 155
- 50_ فاروق، غلام، نوکیں تام، کراچی: بلوچی دیوان، 1985، تاکدیم، 12، 13
- 51_ ہاشمی، سید، بلوچی زبان و ادب، مختصر جائزہ، کراچی: سیدھاشمی اکیڈمی، 1984، تاکدیم، 70
- 52_ شاد، غفور، بلوچی کلاسیکل شاعری، تربت: بلوچستان اکیڈمی، 2014، تاکدیم، 37
- 53_ ہمیش، 38
- 54_ ہمیش
- 55_ بلوچ، عبدالصبور، بلوچی کہنیں شاعری ۽ بنگیج ۽ دیروی، اسلام آباد: ہائیر ایجوکیشن کمیشن، تاکدیم، 43
- 56_ مری، شاہ محمد، بلوچی زبان ادب، کوئٹہ: سیل اینڈ سروسز، 174
- 57_ ہمیش، تاکدیم، 176